๚ นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส๚

องฺคุตฺตรนิกาโย

ฉกฺกนิปาตปาฬิ

๑. ปฐมปณฺณาสกํ

๑. อาหุเนยฺยวโคฺค

๑. ปฐมอาหุเนยฺยสุตฺตํ

๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม๚ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ภิกฺขโว’’ติ๚ ‘‘ภทนฺเต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํ๚ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺส๚ กตเมหิ ฉหิ [ที. นิ. ๓.๓๒๘; ปฏิ. ม. ๓.๑๗]? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน๚ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน๚ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน๚ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน๚ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน๚ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย เนว สุมโน โหติ น ทุมฺมโน, อุเปกฺขโก วิหรติ สโต สมฺปชาโน๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’’ติ๚

อิทมโวจ ภควา๚ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ๚ ปฐมํ๚

๒. ทุติยอาหุเนยฺยสุตฺตํ

๒. ‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ...เป.... อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺส๚ กตเมหิ ฉหิ [ที. นิ. ๓.๓๕๖]? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุโภติ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา โหติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก โหติ; อาวิภาวํ ติโรภาวํ; ติโรกุฏฺฏํ ติโรปาการํ ติโรปพฺพตํ อสชฺชมาโน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ อากาเส; ปถวิยาปิ อุมฺมุชฺชนิมุชฺชํ กโรติ, เสยฺยถาปิ อุทเก; อุทเกปิ อภิชฺชมาเน คจฺฉติ, เสยฺยถาปิ ปถวิยํ; อากาเสปิ ปลฺลเงฺกน กมติ, เสยฺยถาปิ ปกฺขี สกุโณ; อิเมปิ จนฺทิมสูริเย เอวํมหิทฺธิเก เอวํมหานุภาเว ปาณินา ปริมสติ [ปรามสติ (ก.)] ปริมชฺชติ; ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตติ๚

‘‘ทิพฺพาย, โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สเทฺท สุณาติ – ทิเพฺพ จ มานุเส จ, เย ทูเร สนฺติเก จ๚

‘‘ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานาติฯ สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, วีตราคํ วา จิตฺตํ…เป…. สโทสํ วา จิตฺตํ… วีตโทสํ วา จิตฺตํ… สโมหํ วา จิตฺตํ… วีตโมหํ วา จิตฺตํ… สํขิตฺตํ วา จิตฺตํ… วิกฺขิตฺตํ วา จิตฺตํ… มหคฺคตํ วา จิตฺตํ… อมหคฺคตํ วา จิตฺตํ… สอุตฺตรํ วา จิตฺตํ… อนุตฺตรํ วา จิตฺตํ… สมาหิตํ วา จิตฺตํ… อสมาหิตํ วา จิตฺตํ… วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ… อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติฯ

‘‘อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาตึ เทฺวปิ ชาติโย…เป…. ฯ อิติ สาการํ สอุทฺเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ

‘‘ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติ – ‘อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อุปวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาฯ อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสุจริเตน สมนฺนาคตา วจีสุจริเตน สมนฺนาคตา มโนสุจริเตน สมนฺนาคตา อริยานํ อนุปวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานา, เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนา’ติฯ อิติ ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต ปสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานาติฯ

‘‘อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ

‘‘อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. อินฺทฺริยสุตฺตํ

๓. ‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสฯ กตเมหิ ฉหิ? สทฺธินฺทฺริเยน , วีริยินฺทฺริเยน, สตินฺทฺริเยน, สมาธินฺทฺริเยน, ปญฺญินฺทฺริเยน, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. พลสุตฺตํ

๔. ‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสฯ กตเมหิ ฉหิ? สทฺธาพเลน, วีริยพเลน, สติพเลน, สมาธิพเลน, ปญฺญาพเลน, อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตึ ปญฺญาวิมุตฺตึ ทิฏฺเฐว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ…เป.… อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมอาชานียสุตฺตํ

๕. ‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, อเงฺคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค, รโญฺญ องฺคนฺเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ๚

‘‘กตเมหิ ฉหิ ? อิธ, ภิกฺขเว, รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ขโม โหติ รูปานํ, ขโม สทฺทานํ, ขโม คนฺธานํ, ขโม รสานํ, ขโม โผฏฺฐพฺพานํ, วณฺณสมฺปโนฺน จ โหติ๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค, รโญฺญ องฺคนฺเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ๚

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺส๚ กตเมหิ ฉหิ? อิธ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ขโม โหติ รูปานํ, ขโม สทฺทานํ, ขโม คนฺธานํ, ขโม รสานํ, ขโม โผฏฺฐพฺพานํ, ขโม ธมฺมานํ๚ อิเมหิ โข , ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’’ติ๚ ปญฺจมํ๚

๖. ทุติยอาชานียสุตฺตํ

๖. ‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, อเงฺคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค, รโญฺญ องฺคนฺเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ๚ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ขโม โหติ รูปานํ, ขโม สทฺทานํ, ขโม คนฺธานํ, ขโม รสานํ, ขโม โผฏฺฐพฺพานํ, พลสมฺปโนฺน จ โหติ๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค, รโญฺญ องฺคนฺเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ๚

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺส๚ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ขโม โหติ รูปานํ …เป…. ขโม ธมฺมานํ๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’’ติ๚ ฉฏฺฐํ๚

๗. ตติยอาชานียสุตฺตํ

๗. ‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, อเงฺคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค, รโญฺญ องฺคนฺเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ๚ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ขโม โหติ รูปานํ, ขโม สทฺทานํ, ขโม คนฺธานํ, ขโม รสานํ, ขโม โผฏฺฐพฺพานํ, ชวสมฺปโนฺน จ โหติ๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ อเงฺคหิ สมนฺนาคโต รโญฺญ ภทฺโร อสฺสาชานีโย ราชารโห โหติ ราชโภโคฺค, รโญฺญ องฺคนฺเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติ๚

‘‘เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺส๚ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ขโม โหติ รูปานํ…เป…. ขโม ธมฺมานํ๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’’ติ๚ สตฺตมํ๚

๘. อนุตฺตริยสุตฺตํ

๘. [ที. นิ. ๓.๓๒๗] ‘‘ฉยิมานิ , ภิกฺขเว, อนุตฺตริยานิ๚ กตมานิ ฉ? ทสฺสนานุตฺตริยํ, สวนานุตฺตริยํ, ลาภานุตฺตริยํ, สิกฺขานุตฺตริยํ, ปาริจริยานุตฺตริยํ, อนุสฺสตานุตฺตริยํ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ฉ อนุตฺตริยานี’’ติ๚ อฏฺฐมํ๚

๙. อนุสฺสติฏฺฐานสุตฺตํ

๙. [ที. นิ. ๓.๓๒๗] ‘‘ฉยิมานิ , ภิกฺขเว, อนุสฺสติฏฺฐานานิฯ กตมานิ ฉ? พุทฺธานุสฺสติ, ธมฺมานุสฺสติ, สงฺฆานุสฺสติ, สีลานุสฺสติ, จาคานุสฺสติ, เทวตานุสฺสติ – อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ฉ อนุสฺสติฏฺฐานานี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. มหานามสุตฺตํ

๑๐. เอกํ สมยํ ภควา สเกฺกสุ วิหรติ กปิลวตฺถุสฺมึ นิโคฺรธาราเมฯ อถ โข มหานาโม สโกฺก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน, โข มหานาโม สโกฺก ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘โย โส, ภเนฺต, อริยสาวโก อาคตผโล วิญฺญาตสาสโน, โส กตเมน วิหาเรน พหุลํ วิหรตี’’ติ?

‘‘โย โส, มหานาม, อริยสาวโก อาคตผโล วิญฺญาตสาสโน, โส อิมินา วิหาเรน พหุลํ วิหรติฯ [อ. นิ. ๑๑.๑๑] อิธ, มหานาม, อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ ยสฺมึ, มหานาม, สมเย อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ ตถาคตํ อารพฺภฯ อุชุคตจิโตฺต โข ปน, มหานาม, อริยสาวโก ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทิยติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ วุจฺจติ, มหานาม – ‘อริยสาวโก วิสมคตาย ปชาย สมปฺปโตฺต วิหรติ, สพฺยาปชฺชาย ปชาย อพฺยาปโชฺช วิหรติ, ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน พุทฺธานุสฺสตึ ภาเวติ’’’ฯ

‘‘ปุน จปรํ, มหานาม, อริยสาวโก ธมฺมํ อนุสฺสรติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม สนฺทิฎฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติฯ ยสฺมึ, มหานาม, สมเย อริยสาวโก ธมฺมํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ ธมฺมํ อารพฺภฯ อุชุคตจิโตฺต โข ปน, มหานาม, อริยสาวโก ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิต ปาโมชฺชํฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทิยติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ วุจฺจติ, มหานาม – ‘อริยสาวโก วิสมคตาย ปชาย สมปฺปโตฺต วิหรติ, สพฺยาปชฺชาย ปชาย อพฺยาปโชฺช วิหรติ , ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน ธมฺมานุสฺสตึ ภาเวติ’’’ฯ

‘‘ปุน จปรํ, มหานาม, อริยสาวโก สงฺฆํ อนุสฺสรติ – ‘สุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, อุชุปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, ญายปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, สามีจิปฺปฎิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ, ยทิทํ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฎฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสโงฺฆ อาหุเนโยฺย ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ ยสฺมึ, มหานาม, สมเย อริยสาวโก สงฺฆํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ สงฺฆํ อารพฺภฯ อุชุคตจิโตฺต โข ปน, มหานาม, อริยสาวโก ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทิยติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ วุจฺจติ, มหานาม – ‘อริยสาวโก วิสมคตาย ปชาย

สมฺปฺปโตฺต วิหรติ, สพฺยาปชฺชาย ปชาย อพฺยาปโชฺช วิหรติ, ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน สงฺฆานุสฺสติํ ภาเวติ'''ฯ

''ปุน จปรํ, มหานาม, อริยสาวโก อตฺตโน สีลานิ อนุสฺสรติ อขณฺฑานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพลานิ อกมฺมาสานิ ภุชิสฺสานิ วิญฺญุปฺปสตฺถานิ อปรามฏฺฐานิ สมาธิสํวตฺตนิกานิ ฯ ยสฺมิํ, มหานาม, สมเย อริยสาวโก สีลํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมิํ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ โหติ สีลํ อารพฺภฯ อุชุคตจิโตฺต โข ปน, มหานาม, อริยสาวโก ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทิยติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ วุจฺจติ, มหานาม – 'อริยสาวโก วิสมคตาย ปชาย สมฺปฺปโตฺต วิหรติ, สพฺยาปชฺชาย ปชาย อพฺยาปโชฺช วิหรติ, ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน สีลานุสฺสติํ ภาเวติ'''ฯ

''ปุน จปรํ, มหานาม, อริยสาวโก อตฺตโน จาคํ อนุสฺสรติ – 'ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม! โยหํ มเจฺฉรมลปริยุฏฺฐิตาย ปชาย วิคตมลมเจฺฉเรน เจตสา อคารํ อชฺฌาวสามิ มุตฺตจาโค ปยตปาณิ โวสฺสคฺครโต ยาจโยโค ทานสํวิภาครโต'ติฯ ยสฺมิํ, มหานาม, สมเย อริยสาวโก จาคํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมิํ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ , น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ โหติ จาคํ อารพฺภฯ อุชุคตจิโตฺต โข ปน, มหานาม, อริยสาวโก ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทิยติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ วุจฺจติ, มหานาม – 'อริยสาวโก วิสมคตาย ปชาย สมฺปฺปโตฺต วิหรติ, สพฺยาปชฺชาย ปชาย อพฺยาปโชฺช วิหรติ, ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน จาคานุสฺสติํ ภาเวติ'''ฯ

''ปุน จปรํ, มหานาม, อริยสาวโก เทวตานุสฺสติํ ภาเวติ – 'สนฺติ เทวา จาตุมหาราชิกา [จาตุมฺมหาราชิกา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], สนฺติ เทวา ตาวติํสา, สนฺติ เทวา ยามา, สนฺติ เทวา ตุสิตา, สนฺติ เทวา นิมฺมานรติโน, สนฺติ เทวา ปรนิมฺมิตวสวตฺติโน, สนฺติ เทวา พฺรหฺมกายิกา, สนฺติ เทวา ตตุตฺตริ [ตตุตฺตริํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), ตทุตฺตริ (ก.) อ. นิ. ๖.๒๕; วิสุทฺธิ. ๑.๑๖๒ ปสฺสิตพฺพํ]ฯ ยถารูปาย สทฺธาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถ อุปฺปนฺนา [ตตฺถ อุปฺปนฺนา (สี.), ตตฺถูปปนฺนา (สฺยา. กํ.), ตตฺถุปปนฺนา (อ. นิ. ๓.๗๑)], มยฺหมฺปิ ตถารูปา สทฺธา สํวิชฺชติฯ ยถารูเปน สีเลน สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถ อุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูปํ สีลํ สํวิชฺชติฯ ยถารูเปน สุเตน สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถ อุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูปํ สุตํ สํวิชฺชติฯ ยถารูเปน จาเคน สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถ อุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูโป จาโค สํวิชฺชติฯ ยถารูปาย ปญฺญาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถ อุปปนฺนา, มยฺหมฺปิ ตถารูปา ปญฺญา สํวิชฺชตี'ติฯ ยสฺมิํ , มหานาม, สมเย อริยสาวโก อตฺตโน จ ตาสญฺจ เทวตานํ สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมิํ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ โหติ ตา เทวตา อารพฺภฯ อุชุคตจิโตฺต โข ปน, มหานาม, อริยสาวโก ลภติ อตฺถเวทํ, ลภติ ธมฺมเวทํ, ลภติ ธมฺมูปสํหิตํ ปาโมชฺชํฯ ปมุทิตสฺส ปีติ ชายติ, ปีติมนสฺส กาโย ปสฺสมฺภติ, ปสฺสทฺธกาโย สุขํ เวทิยติ, สุขิโน จิตฺตํ สมาธิยติฯ อยํ วุจฺจติ, มหานาม – 'อริยสาวโก วิสมคตาย ปชาย สมฺปฺปโตฺต วิหรติ , สพฺยาปชฺชาย [สพฺยาปชฺฌาย… อพฺยาปโชฺฌ (ก.)] ปชาย อพฺยาปโชฺช [สพฺยาปชฺฌาย… อพฺยาปโชฺฌ (ก.)] วิหรติ, ธมฺมโสตํ สมาปโนฺน เทวตานุสฺสติํ ภาเวติ'''ฯ

‘‘โย โส, มหานาม, อริยสาวโก อาคตผโล วิญฺญาตสาสโน, โส อิมินา วิหาเรน พหุลํ วิหรตี’’ติฯ ทสมํฯ

อาหุเนยฺยวโคฺค ปฐโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว อาหุเนยฺยา อินฺทฺริย, พลานิ ตโย อาชานียา;
อนุตฺตริย อนุสฺสตี, มหานาเมน เต ทสาติฯ

๒. สารณียวโคฺค

๑. ปฐมสารณียสุตฺตํ

๑๑. ‘‘ฉยิเม , ภิกฺขเว, ธมฺมา สารณียา [สาราณียา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ กตเม ฉ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโยฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโยฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโยฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ลาภา ธมฺมิกา ธมฺมลทฺธา อนฺตมโส ปตฺตปริยาปนฺนมตฺตมฺปิ ตถารูเปหิ ลาเภหิ อปฺปฏิวิภตฺตโภคี โหติ สีลวนฺเตหิ สพฺรหฺมจารีหิ สาธารณโภคี, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโยฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยานิ ตานิ สีลานิ อขณฺฑานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพลานิ อกมฺมาสานิ ภุชิสฺสานิ วิญฺญุปฺปสตฺถานิ อปรามฏฺฐานิ สมาธิสํวตฺตนิกานิ ตถารูเปหิ สีเลหิ สีลสามญฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโยฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิสามญฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโยฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺมา สารณียา’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุติยสารณียสุตฺตํ

๑๒. ‘‘ฉยิเม , ภิกฺขเว, ธมฺมา สารณียา ปิยกรณา ครุกรณา สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ฉ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เมตฺตํ วจีกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ…เป.… เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฏฺฐิตํ โหติ สพฺรหฺมจารีสุ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เย เต ลาภา ธมฺมิกา ธมฺมลทฺธา อนฺตมโส ปตฺตปริยาปนฺนมตฺตมฺปิ ตถารูเปหิ ลาเภหิ อปฺปฏิวิภตฺตโภคี โหติ สีลวนฺเตหิ สพฺรหฺมจารีหิ สาธารณโภคี, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยานิ ตานิ สีลานิ อขณฺฑานิ อจฺฉิทฺทานิ อสพลานิ อกมฺมาสานิ ภุชิสฺสานิ วิญฺญุปฺปสตฺถานิ อปรามฏฺฐานิ สมาธิสํวตฺตนิกานิ ตถารูเปหิ สีเลหิ สีลสาม

ณฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ

“ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา นิยฺยานิกา นิยฺยาติ ตกฺกรสฺส สมฺมา ทุกฺขกฺขยาย ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิสามญฺญคโต วิหรติ สพฺรหฺมจารีหิ อาวิ เจว รโห จ, อยมฺปิ ธมฺโม สารณีโย ปิยกรโณ ครุกรโณ สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺมา สารณียา ปิยกรณา ครุกรณา สงฺคหาย อวิวาทาย สามคฺคิยา เอกีภาวาย สํวตฺตนฺตี”ติฯ ทุติยํฯ

๓. นิสฺสารณียสุตฺตํ

๑๓. “ฉยิมา, ภิกฺขเว, นิสฺสารณียา ธาตุโยฯ กตมา ฉ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย – ‘เมตฺตา หิ โข เม เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา; อถ จ ปน เม พฺยาปาโท จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐตี’ติฯ โส ‘มา เหว’นฺติสฺส วจนีโย – ‘มายสฺมา, เอวํ อวจ; มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺยฯ อฏฺฐานเมตํ, อาวุโส, อนวกาโส ยํ เมตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ภาวิตาย พหุลีกตาย ยานีกตาย วตฺถุกตาย อนุฏฺฐิตาย ปริจิตาย สุสมารทฺธาย; อถ จ ปนสฺส พฺยาปาโท จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสติ [ฐสฺสตีติ (สพฺพตฺถ) ที. นิ. ๓.๓๒๖ ปสฺสิตพฺพํ], เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ นิสฺสรณเญฺหตํ, อาวุโส, พฺยาปาทสฺส ยทิทํ เมตฺตาเจโตวิมุตฺตี’’’ติ [เมตฺตาเจโตวิมุตฺติ (สพฺพตฺถ)]ฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย – ‘กรุณา หิ โข เม เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา; อถ จ ปน เม วิเหสา จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐตี’ติฯ โส ‘มา เหว’นฺติสฺส วจนีโย – ‘มายสฺมา, เอวํ อวจ; มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺยฯ อฏฺฐานเมตํ, อาวุโส , อนวกาโส ยํ กรุณาย เจโตวิมุตฺติยา ภาวิตาย พหุลีกตาย ยานีกตาย วตฺถุกตาย อนุฏฺฐิตาย ปริจิตาย สุสมารทฺธาย; อถ จ ปนสฺส วิเหสา จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ นิสฺสรณเญฺหตํ, อาวุโส, วิเหสาย ยทิทํ กรุณาเจโตวิมุตฺตี’’’ติฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย – ‘มุทิตา หิ โข เม เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา; อถ จ ปน เม อรติ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐตี’ติฯ โส ‘มา เหว’นฺติสฺส วจนีโย – ‘มายสฺมา, เอวํ อวจ; มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺย ฯ อฏฺฐานเมตํ, อาวุโส, อนวกาโส ยํ มุทิตาย เจโตวิมุตฺติยา ภาวิตาย พหุลีกตาย ยานีกตาย วตฺถุกตาย อนุฏฺฐิตาย ปริจิตาย สุสมารทฺธาย; อถ จ ปนสฺส อรติ จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ นิสฺสรณเญฺหตํ, อาวุโส, อรติยา ยทิทํ มุทิตาเจโตวิมุตฺตี’’’ติฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย – ‘อุเปกฺขา หิ โข เม เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา; อถ จ ปน เม ราโค จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐตี’ติฯ โส ‘มา เหว’นฺติสฺส วจนีโย – ‘มายสฺมา, เอวํ อวจ; มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺยฯ อฏฺฐานเมตํ, อาวุโส, อนวกาโส ยํ อุเปกฺขาย เจโตวิมุตฺติยา ภาวิตาย พหุลีกตาย ยานีกตาย วตฺถุกตาย อนุฏฺฐิตาย ปริจิตาย สุสมารทฺธาย ; อถ จ ปนสฺส ราโค จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ นิสฺสรณเญฺหตํ, อาวุโส, ราคสฺส ยทิทํ อุเปกฺขาเจโตวิมุตฺตี’’’ติฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย – ‘อนิมิตฺตา หิ โข เม เจโตวิมุตฺติ ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา; อถ จ ปน เม นิมิตฺตานุสาริ วิญฺญาณํ โหตี’ติฯ โส ‘มา เหว’นฺติสฺส วจนีโย – ‘มายสฺมา, เอวํ อวจ; มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺยฯ อฏฺฐานเมตํ, อาวุโส, อนวกาโส ยํ อนิมิตฺตาย เจโตวิมุตฺติยา ภาวิตาย พหุลีกตาย ยานีกตาย วตฺถุกตาย อนุฏฺฐิตาย ปริจิตาย สุสมารทฺธาย; อถ จ ปนสฺส นิมิตฺตานุสาริ วิญฺญาณํ ภวิสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ นิสฺสรณเญฺหตํ, อาวุโส, สพฺพนิมิตฺตานํ ยทิทํ อนิมิตฺตาเจโตวิมุตฺตี’’’ติฯ

“อิธ ปน ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ วเทยฺย – ‘อสฺมีติ โข เม วิคตํ [วิคเต (สฺยา.)], อยมหมสฺมีติ จ [อยํ จกาโร ที. นิ. ๓.๓๒๖ นตฺถิ] น สมนุปสฺสามิ; อถ จ ปน เม วิจิกิจฺฉากถํกถาสลฺลํ จิตฺตํ ปริยาทาย ติฏฺฐตี’ติฯ โส ‘มา เหว’นฺติสฺส วจนีโย – ‘มายสฺมา, เอวํ อวจ; มา ภควนฺตํ อพฺภาจิกฺขิ, น หิ สาธุ ภควโต อพฺภกฺขานํ, น หิ ภควา เอวํ วเทยฺยฯ อฏฺฐานเมตํ, อาวุโส, อนวกาโส ยํ อสฺมีติ วิคเต อยมหมสฺมีติ จ น สมนุปสฺสโต; อถ จ ปนสฺส วิจิกิจฺฉากถํกถาสลฺลํ จิตฺตํ ปริยาทาย ฐสฺสติ, เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ นิสฺสรณเญฺหตํ, อาวุโส, วิจิกิจฺฉากถํกถาสลฺลสฺส ยทิทํ อสฺมีติ มานสมุคฺฆาโต’ติฯ อิมา โข, ภิกฺขเว, ฉ นิสฺสารณียา ธาตุโย’’ติฯ ตติยํฯ

๔. ภทฺทกสุตฺตํ

๑๔. ตตฺร โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ – “อาวุโส, ภิกฺขโว’’ติฯ “อาวุโส’’ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ปจฺจสฺโสสุํฯ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ –

“ตถา ตถา, อาวุโส, ภิกฺขุ วิหารํ กเปฺปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต น ภทฺทกํ มรณํ โหติ, น ภทฺทิกา กาลกิริยา [กาลํกิริยา (ก.) อ. นิ. ๓.๑๑๐]ฯ กถญฺจาวุโส, ภิกฺขุ ตถา ตถา วิหารํ กเปฺปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต น ภทฺทกํ มรณํ โหติ, น ภทฺทิกา กาลกิริยา?

“อิธาวุโส, ภิกฺขุ กมฺมาราโม โหติ กมฺมรโต กมฺมารามตํ อนุยุตฺโต, ภสฺสาราโม โหติ ภสฺสรโต ภสฺสารามตํ อนุยุตฺโต, นิทฺทาราโม โหติ นิทฺทารโต นิทฺทารามตํ อนุยุตฺโต, สงฺคณิการาโม โหติ สงฺคณิกรโต สงฺคณิการามตํ อนุยุตฺโต, สํสคฺคาราโม โหติ สํสคฺครโต สํสคฺคารามตํ อนุยุตฺโต, ปปญฺจาราโม โหติ ปปญฺจรโต ปปญฺจารามตํ อนุยุตฺโตฯ เอวํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ตถา ตถา วิหารํ กเปฺปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต น ภทฺทกํ มรณํ โหติ, น ภทฺทิกา กาลกิริยาฯ อยํ วุจฺจตาวุโส – ‘ภิกฺขุ สกฺกายาภิรโต นปฺปชหาสิ [น ปหาสิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] สกฺกายํ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยาย’’’ฯ

“ตถา ตถาวุโส, ภิกฺขุ วิหารํ กเปฺปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต ภทฺทกํ มรณํ โหติ, ภทฺทิกา กาลกิริยาฯ กถญฺจาวุโส, ภิกฺขุ ตถา ตถา วิหารํ กเปฺปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต ภทฺทกํ มรณํ โหติ, ภทฺทิกา กาลกิริยา?

“อิธาวุโส, ภิกฺขุ น กมฺมาราโม โหติ น กมฺมรโต น กมฺมารามตํ อนุยุตฺโต, น ภสฺสาราโม โหติ น ภสฺสรโต น ภสฺสารามตํ อนุยุตฺโต, น นิทฺทาราโม โหติ น นิทฺทารโต นิทฺทารามตํ อนุยุตฺโต, น สงฺคณิการาโม โหติ น สงฺคณิกรโต น สงฺคณิการามตํ อนุยุตฺโต, น สํสคฺคาราโม โหติ น สํสคฺครโต น สํสคฺคารามตํ อนุยุตฺโต, น ปปญฺจาราโม โหติ น ปปญฺจรโต น ปปญฺจารามตํ อนุยุตฺโตฯ เอวํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ตถา ตถา วิหารํ กเปฺปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปย

โต ภทฺทกํ มรณํ โหติ, ภทฺทิกา กาลกิริยาฯ อยํ วุจฺจตาวุโส – ‘ภิกฺขุ นิพฺพานาภิรโต ปชหาสิ สกฺกายํ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายา’’’ติฯ

‘‘โย ปปญฺจมนุยุตฺโต, ปปญฺจาภิรโต มโค;
วิราธยี โส นิพฺพานํ, โยคกฺเขมํ อนุตฺตรํฯ

‘‘โย จ ปปญฺจํ หิตฺวาน, นิปฺปปญฺจปเท รโต;
อาราธยี โส นิพฺพานํ, โยคกฺเขมํ อนุตฺตร’’นฺติฯ จตุตฺถํ;

๕. อนุตปฺปิยสุตฺตํ

๑๕. ตตฺร โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘ตถา ตถาวุโส, ภิกฺขุ วิหารํ กปฺเปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต กาลกิริยา อนุตปฺปา โหติฯ กถญฺจาวุโส, ภิกฺขุ ตถา ตถา วิหารํ กปฺเปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต กาลกิริยา อนุตปฺปา โหติ?

‘‘อิธาวุโส, ภิกฺขุ กมฺมาราโม โหติ กมฺมรโต กมฺมารามตํ อนุยุตฺโต, ภสฺสาราโม โหติ… เป.… นิทฺทาราโม โหติ… สงฺคณิการาโม โหติ… สํสคฺคาราโม โหติ… ปปญฺจาราโม โหติ ปปญฺจรโต ปปญฺจารามตํ อนุยุตฺโตฯ เอวํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ตถา ตถา วิหารํ กปฺเปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต กาลกิริยา อนุตปฺปา โหติ ฯ อยํ วุจฺจตาวุโส – ‘ภิกฺขุ สกฺกายาภิรโต นปฺปชหาสิ สกฺกายํ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยาย’’’ฯ

‘‘ตถา ตถาวุโส, ภิกฺขุ วิหารํ กปฺเปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต กาลกิริยา อนนุตปฺปา โหติฯ กถญฺจาวุโส, ภิกฺขุ ตถา ตถา วิหารํ กปฺเปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต กาลกิริยา อนนุตปฺปา โหติ?

‘‘อิธาวุโส, ภิกฺขุ น กมฺมาราโม โหติ น กมฺมรโต น กมฺมารามตํ อนุยุตฺโต, น ภสฺสาราโม โหติ…เป.… น นิทฺทาราโม โหติ… น สงฺคณิการาโม โหติ… น สํสคฺคาราโม โหติ… น ปปญฺจาราโม โหติ น ปปญฺจรโต น ปปญฺจารามตํ อนุยุตฺโตฯ เอวํ โข, อาวุโส, ภิกฺขุ ตถา ตถา วิหารํ กปฺเปติ ยถา ยถาสฺส วิหารํ กปฺปยโต กาลกิริยา อนนุตปฺปา โหติฯ อยํ วุจฺจตาวุโส – ‘ภิกฺขุ นิพฺพานาภิรโต ปชหาสิ สกฺกายํ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายา’’’ติฯ

‘‘โย ปปญฺจมนุยุตฺโต, ปปญฺจาภิรโต มโค;
วิราธยี โส นิพฺพานํ, โยคกฺเขมํ อนุตฺตรํฯ

‘‘โย จ ปปญฺจํ หิตฺวาน, นิปฺปปญฺจปเท รโต;
อาราธยี โส นิพฺพานํ, โยคกฺเขมํ อนุตฺตร’’นฺติฯ ปญฺจมํ;

๖. นกุลปิตุสุตฺตํ

๑๖. เอกํ สมยํ ภควา ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร [สุํสุมารคิเร (สี. ปี.), สํสุมารคิเร (กตฺถจิ)] เภสกฬาวเน มิคทาเยฯ เตน โข ปน สมเยน นกุลปิตา คหปติ อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ อถ โข นกุลมาตา คหปตานี นกุลปิตรํ คหปตึ เอตทโวจ –

“มา โข ตฺวํ, คหปติ, สาเปโกฺข [สาเปโข (ปี. ก.)] กาลมกาสิฯ ทุกฺขา, คหปติ, สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา; ครหิตา จ ภควตา สาเปกฺขสฺส กาลกิริยาฯ สิยา โข ปน เต, คหปติ, เอวมสฺส – ‘น นกุลมาตา คหปตานี มมจฺจเยน สกฺขิสฺสติ [น สกฺขิสฺสติ (สี. สฺยา. กํ.), สโกฺกติ (ปี. ก.)] ทารเก โปเสตุํ, ฆราวาสํ สนฺธริตุ’นฺติ [สนฺธริตุนฺติ (ก.), สณฺฐริตุํ (สฺยา.)]ฯ น โข ปเนตํ, คหปติ, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ กุสลาหํ, คหปติ, กปฺปาสํ กนฺติตุํ เวณึ โอลิขิตุํฯ สโกฺกมหํ, คหปติ, ตวจฺจเยน ทารเก โปเสตุํ, ฆราวาสํ สนฺธริตุํฯ ตสฺมาติห ตฺวํ, คหปติ, มา สาเปโกฺข กาลมกาสิฯ ทุกฺขา, คหปติ, สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา; ครหิตา จ ภควตา สาเปกฺขสฺส กาลกิริยาฯ

“สิยา โข ปน เต, คหปติ, เอวมสฺส – ‘นกุลมาตา คหปตานี มมจฺจเยน อญฺญํ ฆรํ [ภตฺตารํ (สฺยา. กํ.), วีรํ (สี.)] คมิสฺสตี’ติฯ น โข ปเนตํ, คหปติ, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ ตฺวเญฺจว โข, คหปติ, ชานาสิ อหญฺจ, ยํ โน [ยทา เต (สี.), ยถา (สฺยา.), ยถา โน (ปี.)] โสฬสวสฺสานิ คหฏฺฐกํ พฺรหฺมจริยํ สมาจิณฺณํ [สมาทินฺนํ (สี.)]ฯ ตสฺมาติห ตฺวํ, คหปติ, มา สาเปโกฺข กาลมกาสิฯ ทุกฺขา, คหปติ, สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา; ครหิตา จ ภควตา สาเปกฺขสฺส กาลกิริยาฯ

“สิยา โข ปน เต, คหปติ, เอวมสฺส – ‘นกุลมาตา คหปตานี มมจฺจเยน น ทสฺสนกามา ภวิสฺสติ ภควโต น ทสฺสนกามา ภิกฺขุสงฺฆสฺสา’ติฯ น โข ปเนตํ, คหปติ, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ อหญฺหิ, คหปติ, ตวจฺจเยน ทสฺสนกามตรา เจว ภวิสฺสามิ ภควโต, ทสฺสนกามตรา จ ภิกฺขุสงฺฆสฺสฯ ตสฺมาติห ตฺวํ, คหปติ, มา สาเปโกฺข กาลมกาสิฯ ทุกฺขา, คหปติ, สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา; ครหิตา จ ภควตา สาเปกฺขสฺส กาลกิริยาฯ

“สิยา โข ปน เต, คหปติ, เอวมสฺส – ‘น นกุลมาตา คหปตานี มมจฺจเยน สีเลสุ [นกุลมาตา... น สีเลสุ (สี. ปี.)] ปริปูรการินี’ติฯ น โข ปเนตํ, คหปติ, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ ยาวตา โข, คหปติ, ตสฺส ภควโต สาวิกา คิหี โอทาตวสนา สีเลสุ ปริปูรการินิโย, อหํ ตาสํ อญฺญตราฯ ยสฺส โข ปนสฺส กงฺขา วา วิมติ วา – อยํ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภเคฺคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเย – ตํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉตุฯ ตสฺมาติห ตฺวํ, คหปติ, มา สาเปโกฺข กาลมกาสิ ฯ ทุกฺขา, คหปติ, สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา; ครหิตา จ ภควตา สาเปกฺขสฺส กาลกิริยาฯ

“สิยา โข ปน เต, คหปติ, เอวมสฺส – ‘น นกุลมาตา คหปตานี ลาภินี [นกุลมาตา คหปตานี น ลาภินี (ปี.)] อชฺฌตฺตํ เจโตสมถสฺสา’ติฯ น โข ปเนตํ, คหปติ, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ ยาวตา โข, คหปติ, ตสฺส ภควโต สาวิกา คิหี โอทาตวสนา ลาภินิโย อชฺฌตฺตํ เจโตสมถสฺส, อหํ ตาสํ อญฺญตราฯ ยสฺส โข ปนสฺส กงฺขา วา วิมติ วา – อยํ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภเคฺคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเย – ตํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉตุฯ ตสฺมาติห ตฺวํ, คหปติ, มา สาเปโกฺข กาลมกาสิฯ ทุกฺขา, คหปติ, สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา; ครหิตา จ ภควตา สาเปกฺขสฺส กาลกิริยาฯ

“สิยา โข ปน เต, คหปติ, เอวมสฺส – ‘น นกุลมาตา คหปตานี อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย โอคาธปฺปตฺตา ปติคาธปฺปตฺตา อสฺสาสปฺปตฺตา ติณฺณวิจิกิจฺฉา วิคตกถํกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสาสเน วิหรตี’ติฯ น โข ปเนตํ, คหปติ, เอวํ ทฏฺฐพฺพํฯ ยาวตา โข, คหปติ, ตสฺส ภควโต สาวิกา คิหี โอทาตวสนา อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย โอคาธปฺปตฺตา ปติคาธปฺปตฺตา อสฺสาสปฺปตฺตา ติณฺณวิจิกิจฺฉา วิคตกถํกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสาสเน วิหรนฺติ, อหํ ตาสํ อญฺญตราฯ ยสฺส โข ปนสฺส กงฺขา วา วิมติ วา – อยํ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ ภเคฺคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร เภสกฬาวเน มิคทาเย – ตํ ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปุจฺฉตุฯ ตส

มาติห ตฺวํ, คหปติ, มา สาเปกฺโข กาลมกาสิฯ ทุกฺขา คหปติ สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา; ครหิตา จ ภควตา สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา’’ติฯ

อถ โข นกุลปิตุโน คหปติสฺส นกุลมาตรา [นกุลมาตาย (สี. สฺยา.), นกุลมาตุยา (ก.)] คหปตานิยา อิมินา โอวาเทน โอวทิยมานสฺส โส อาพาโธ ฐานโส ปฏิปฺปสฺสมฺภิฯ วุฏฺฐหิ [วุฏฺฐาติ (ก.)] จ นกุลปิตา คหปติ ตมฺหา อาพาธา; ตถา ปหีโน จ ปน นกุลปิตุโน คหปติสฺส โส อาพาโธ อโหสิฯ อถ โข นกุลปิตา คหปติ คิลานา วุฏฺฐิโต [‘‘คิลานภาวโต วุฏฺฐาย ฐิโต, ภาวปฺปธาโน หิ อยํ นิเทฺทโส’’ติ ฏีกาสํวณฺณนา] อจิรวุฏฺฐิโต เคลญฺญา ทณฺฑโมลุพฺภ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข นกุลปิตรํ คหปติํ ภควา เอตทโวจ –

‘‘ลาภา เต, คหปติ, สุลทฺธํ เต, คหปติ! ยสฺส เต นกุลมาตา คหปตานี อนุกมฺปิกา อตฺถกามา โอวาทิกา อนุสาสิกาฯ ยาวตา โข, คหปติ, มม สาวิกา คิหี โอทาตวสนา สีเลสุ ปริปูรการินิโย, นกุลมาตา คหปตานี ตาสํ อญฺญตราฯ ยาวตา โข, คหปติ, มม สาวิกา คิหี โอทาตวสนา ลาภินิโย อชฺฌตฺตํ เจโตสมถสฺส, นกุลมาตา คหปตานี ตาสํ อญฺญตราฯ ยาวตา โข, คหปติ, มม สาวิกา คิหี โอทาตวสนา อิมสฺมิํ ธมฺมวินเย โอคาธปฺปตฺตา ปติคาธปฺปตฺตา อสฺสาสปฺปตฺตา ติณฺณวิจิกิจฺฉา วิคตกถํกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุสาสเน วิหรนฺติ, นกุลมาตา คหปตานี ตาสํ อญฺญตราฯ ลาภา เต, คหปติ, สุลทฺธํ เต, คหปติ! ยสฺส เต นกุลมาตา คหปตานี อนุกมฺปิกา อตฺถกามา โอวาทิกา อนุสาสิกา’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. โสปฺปสุตฺตํ

๑๗. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนุปฏฺฐานสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ อายสฺมาปิ โข สาริปุตฺโต สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนุปฏฺฐานสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ อายสฺมาปิ โข มหาโมคฺคลฺลาโน…เป.… อายสฺมาปิ โข มหากสฺสโป… อายสฺมาปิ โข มหากจฺจายโน… อายสฺมาปิ โข มหาโกฏฺฐิโก [มหาโกฏฺฐิโต (สี. ปี.)] … อายสฺมาปิ โข มหาจุนฺโท… อายสฺมาปิ โข มหากปฺปิโน… อายสฺมาปิ โข อนุรุทฺโธ… อายสฺมาปิ โข เรวโต… อายสฺมาปิ โข อานนฺโท สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนุปฏฺฐานสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ อถ โข ภควา พหุเทว รตฺติํ นิสชฺชาย วีตินาเมตฺวา อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิฯ เตปิ โข อายสฺมนฺโต อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต อุฏฺฐายาสนา ยถาวิหารํ อคมํสุฯ เย ปน เตตฺถ ภิกฺขู นวา อจิรปพฺพชิตา อธุนาคตา อิมํ ธมฺมวินยํ เต ยาว สูริยุคฺคมนา กากจฺฉมานา สุปิํสุฯ อทฺทสา โข ภควา ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน เต ภิกฺขู ยาว สูริยุคฺคมนา กากจฺฉมาเน สุปเนฺตฯ ทิสฺวา เยนุปฏฺฐานสาลา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ –

‘‘กหํ นุ โข, ภิกฺขเว, สาริปุตฺโต? กหํ มหาโมคฺคลฺลาโน? กหํ มหากสฺสโป? กหํ มหากจฺจายโน? กหํ มหาโกฏฺฐิโก? กหํ มหาจุนฺโท? กหํ มหากปฺปิโน? กหํ อนุรุทฺโธ? กหํ เรวโต? กหํ อานนฺโท? กหํ นุ โข เต, ภิกฺขเว, เถรา สาวกา คตา’’ติ? ‘‘เตปิ โข, ภเนฺต, อายสฺมนฺโต อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต อุฏฺฐายาสนา ยถาวิหารํ อคมํสู’’ติฯ ‘‘เกน โน [เกน โน (ก.), เก นุ (กตฺถจิ)] ตุเมฺห, ภิกฺขเว, เถรา ภิกฺขู นาคตาติ [ภิกฺขู นวา (สี. สฺยา. กํ. ปี.), ภิกฺขู คตาติ (?)] ยาว สูริยุคฺคมนา กากจฺฉมานา สุปถ? ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ ตุเมฺหหิ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา –

‘ราชา ขตฺติโย มุทฺธาภิสิโตฺต [มุทฺธาภิสิโตฺต (ก.)] ยาวทตฺถํ เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุตฺโต วิหรนฺโต ยาวชีวํ รชฺชํ กาเรนฺโต ชนปทสฺส วา ปิโย มนาโป’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘สาธุ, ภิกฺขเว! มยาปิ โข เอตํ, ภิกฺขเว, เนว ทิฏฺฐํ น สุตํ – ‘ราชา ขตฺติโย มุทฺธาภิสิโตฺต ยาวทตฺถํ เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุโตฺต วิหรนฺโต ยาวชีวํ รชฺชํ กาเรนฺโต ชนปทสฺส วา ปิโย มนาโป’’’ติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ ตุเมฺหหิ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา – ‘รฏฺฐิโก…เป…. เปตฺตณิโก… เสนาปติโก… คามคามณิโก [คามคามิโก (สี. ปี.)] … ปูคคามณิโก ยาวทตฺถํ เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุโตฺต วิหรนฺโต ยาวชีวํ ปูคคามณิกตฺตํ กาเรนฺโต ปูคสฺส วา ปิโย มนาโป’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘สาธุ, ภิกฺขเว! มยาปิ โข เอตํ, ภิกฺขเว, เนว ทิฏฺฐํ น สุตํ – ‘ปูคคามณิโก ยาวทตฺถํ เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุโตฺต วิหรนฺโต ยาวชีวํ ปูคคามณิกตฺตํ วา กาเรนฺโต ปูคสฺส วา ปิโย มนาโป’’’ติฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ ตุเมฺหหิ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา – ‘สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ยาวทตฺถํ เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุโตฺต อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวาโร โภชเน อมตฺตญฺญู ชาคริยํ อนนุยุโตฺต อวิปสฺสโก กุสลานํ ธมฺมานํ ปุพฺพรตฺตาปรรตฺตํ โพธิปกฺขิยานํ [โพธปกฺขิยานํ (สี.), โพธปกฺขิกานํ (ปี.)] ธมฺมานํ ภาวนานุโยคํ อนนุยุโตฺต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺโต’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘สาธุ, ภิกฺขเว! มยาปิ โข เอตํ, ภิกฺขเว, เนว ทิฏฺฐํ น สุตํ – ‘สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา ยาวทตฺถํ เสยฺยสุขํ ปสฺสสุขํ มิทฺธสุขํ อนุยุโตฺต อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวาโร โภชเน อมตฺตญฺญู ชาคริยํ อนนุยุโตฺต อวิปสฺสโก กุสลานํ ธมฺมานํ ปุพฺพรตฺตาปรรตฺตํ โพธิปกฺขิยานํ ธมฺมานํ ภาวนานุโยคํ อนนุยุโตฺต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺโต’’’ติฯ

‘‘ตสฺมาติห, ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารา ภวิสฺสาม, โภชเน มตฺตญฺญุโน, ชาคริยํ อนุยุตฺตา, วิปสฺสกา กุสลานํ ธมฺมานํ , ปุพฺพรตฺตาปรรตฺตํ โพธิปกฺขิยานํ ธมฺมานํ, ภาวนานุโยคมนุยุตฺตา วิหริสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. มจฺฉพนฺธสุตฺตํ

๑๘. เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรติ มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํฯ อทฺทสา โข ภควา อทฺธานมคฺคปฺปฏิปโนฺน อญฺญตรสฺมิํ ปเทเส มจฺฉิกํ มจฺฉพนฺธํ มเจฺฉ วธิตฺวา วธิตฺวา วิกฺกิณมานํฯ ทิสฺวา มคฺคา โอกฺกมฺม อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ‘‘ปสฺสถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, อมุํ มจฺฉิกํ มจฺฉพนฺธํ มเจฺฉ วธิตฺวา วธิตฺวา วิกฺกิณมาน’’นฺติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘ตํ กิํ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ ตุเมฺหหิ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา – ‘มจฺฉิโก มจฺฉพโนฺธ มเจฺฉ วธิตฺวา วธิตฺวา วิกฺกิณมาโน เตน กเมฺมน เตน อาชีเวน หตฺถิยายี วา อสฺสยายี วา รถยายี วา ยานยายี วา โภคโภคี วา มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสนฺโต’’’ติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ ฯ ‘‘สาธุ, ภิกฺขเว! มยาปิ โข เอตํ, ภิกฺขเว, เนว ทิฏฺฐํ น สุตํ – ‘มจฺฉิโก มจฺฉพโนฺธ มเจฺฉ วธิตฺวา วธิตฺวา วิกฺกิณมาโน เตน กเมฺมน เตน อาชีเวน หตฺถิยายี วา อสฺสยายี วา รถยายี วา ยานยายี วา โภคโภคี วา มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสนฺโต’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เต หิ โส, ภิกฺขเว, มเจฺฉ

วเชฺฌ วธายุปนีเต [วธายานีเต (สฺยา. กํ.), วธาย นีเต (ก.)] ปาปเกน มนสานุเปกฺขติ, ตสฺมา โส เนว หตฺถิยายี โหติ น อสฺสยายี น รถยายี น ยานยายี น โภคโภคี, น มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสติฯ

“ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ ตุเมฺหหิ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา – ‘โคฆาตโก คาโว วธิตฺวา วธิตฺวา วิกฺกิณมาโน เตน กมฺเมน เตน อาชีเวน หตฺถิยายี วา อสฺสยายี วา รถยายี วา ยานยายี วา โภคโภคี วา มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสนฺต’’’ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ “สาธุ, ภิกฺขเว! มยาปิ โข เอตํ, ภิกฺขเว, เนว ทิฏฺฐํ น สุตํ – ‘โคฆาตโก คาโว วธิตฺวา วธิตฺวา วิกฺกิณมาโน เตน กมฺเมน เตน อาชีเวน หตฺถิยายี วา อสฺสยายี วา รถยายี วา ยานยายี วา โภคโภคี วา มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสนฺต’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เต หิ โส, ภิกฺขเว, คาโว วเชฺฌ วธายุปนีเต ปาปเกน มนสานุเปกฺขติ, ตสฺมา โส เนว หตฺถิยายี โหติ น อสฺสยายี น รถยายี น ยานยายี น โภคโภคี, น มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสติ’’ฯ

“ตํ กึ มญฺญถ, ภิกฺขเว, อปิ นุ ตุเมฺหหิ ทิฏฺฐํ วา สุตํ วา – ‘โอรพฺภิโก…เป.… สูกริโก [โสกริโก (สฺยา.)] …เป.… สากุณิโก…เป.… มาควิโก มเค [มิเค (สฺยา. กํ.)] วธิตฺวา วธิตฺวา วิกฺกิณมาโน เตน กมฺเมน เตน อาชีเวน หตฺถิยายี วา อสฺสยายี วา รถยายี วา ยานยายี วา โภคโภคี วา มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสนฺต’’’ติ? “โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ “สาธุ, ภิกฺขเว! มยาปิ โข เอตํ, ภิกฺขเว, เนว ทิฏฺฐํ น สุตํ – ‘มาควิโก มเค วธิตฺวา วธิตฺวา วิกฺกิณมาโน เตน กมฺเมน เตน อาชีเวน หตฺถิยายี วา อสฺสยายี วา รถยายี วา ยานยายี วา โภคโภคี วา มหนฺตํ วา โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสนฺต’ติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? เต หิ โส, ภิกฺขเว, มเค วเชฺฌ วธายุปนีเต ปาปเกน มนสานุเปกฺขติ, ตสฺมา โส เนว หตฺถิยายี โหติ น อสฺสยายี น รถยายี น ยานยายี น โภคโภคี, น มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสติฯ เต หิ (นาม) [( ) พหูสุ นตฺถิ] โส, ภิกฺขเว, ติรจฺฉานคเต ปาเณ วเชฺฌ วธายุปนีเต ปาปเกน มนสานุเปกฺขมาโน [มนสานุเปกฺขติ, ตสฺมา โส (สฺยา. ก.)] เนว หตฺถิยายี ภวิสฺสติ [โหติ (สฺยา. ก.)] น อสฺสยายี น รถยายี น ยานยายี น โภคโภคี, น มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อชฺฌาวสิสฺสติ [อชฺฌาวสติ (สฺยา. ก.)]ฯ โก ปน วาโท ยํ มนุสฺสภูตํ วชฺฌํ วธายุปนีตํ ปาปเกน มนสานุเปกฺขติ! ตญฺหิ ตสฺส [ตํ หิสฺส (ปี. ก.)], ภิกฺขเว, โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชตี’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปฐมมรณสฺสติสุตฺตํ

๑๙. เอกํ สมยํ ภควา นาติเก [นาทิเก (สี. สฺยา. กํ. ปี.) อ. นิ. ๘.๗๓] วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ภิกฺขโว’’ติ ฯ “ภทเนฺต’’ติ เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – “มรณสฺสติ, ภิกฺขเว, ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา อมโตคธา อมตปริโยสานาฯ ภาเวถ โน ตุเมฺห, ภิกฺขเว, มรณสฺสติ’’นฺติ?

เอวํ วุเตฺต อญฺญตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อหํ โข, ภเนฺต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ “ยถา กถํ ปน ตฺวํ, ภิกฺขุ, ภาเวสิ มรณสฺสติ’’นฺติ? “อิธ มยฺหํ, ภเนฺต , เอวํ โหติ – ‘อโห วตาหํ รตฺตินฺทิวํ ชีเวยฺยํ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’ติฯ เอวํ โข อหํ, ภเนฺต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ

อญฺญตโรปิ โข ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อหมฺปิ โข, ภเนฺต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ “ยถา กถํ ปน ตฺวํ, ภิกฺขุ, ภาเวสิ มรณสฺสติ’’นฺติ? “อิธ มยฺหํ, ภเนฺต, เอวํ โหติ – ‘อโห วตาหํ

ทิวสํ ชีเวยฺยํ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’ติฯ เอวํ โข อหํ, ภนฺเต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ

อญฺญตโรปิ โข ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อหมฺปิ โข, ภนฺเต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตฺวํ, ภิกฺขุ, ภาเวสิ มรณสฺสติ’’นฺติ ? ‘‘อิธ มยฺหํ, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘อโห วตาหํ ตทนฺตรํ ชีเวยฺยํ ยทนฺตรํ เอกปิณฺฑปาตํ ภุญฺชามิ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’ติฯ เอวํ โข อหํ, ภนฺเต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ

อญฺญตโรปิ โข ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อหมฺปิ โข, ภนฺเต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตฺวํ, ภิกฺขุ, ภาเวสิ มรณสฺสติ’’นฺติ? ‘‘อิธ มยฺหํ, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘อโห วตาหํ ตทนฺตรํ ชีเวยฺยํ ยทนฺตรํ จตฺตาโร ปญฺจ อาโลเป สงฺขาทิตฺวา [สงฺขริตฺวา (ก.)] อชฺโฌหรามิ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’ติฯ เอวํ โข อหํ, ภนฺเต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ

อญฺญตโรปิ โข ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อหมฺปิ โข, ภนฺเต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตฺวํ, ภิกฺขุ, ภาเวสิ มรณสฺสติ’’นฺติ? ‘‘อิธ มยฺหํ, ภนฺเต, เอวํ โหติ – ‘อโห วตาหํ ตทนฺตรํ ชีเวยฺยํ ยทนฺตรํ เอกํ อาโลปํ สงฺขาทิตฺวา [สํหริตฺวา (ก.)] อชฺโฌหรามิ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’ติฯ เอวํ โข อหํ, ภนฺเต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ

อญฺญตโรปิ โข ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อหมฺปิ โข, ภนฺเต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ ‘‘ยถา กถํ ปน ตฺวํ, ภิกฺขุ, ภาเวสิ มรณสฺสติ’’นฺติ? ‘‘อิธ มยฺหํ, ภนฺเต , เอวํ โหติ – ‘อโห วตาหํ ตทนฺตรํ ชีเวยฺยํ ยทนฺตรํ อสฺสสิตฺวา วา ปสฺสสามิ ปสฺสสิตฺวา วา อสฺสสามิ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’ติฯ เอวํ โข อหํ, ภนฺเต, ภาเวมิ มรณสฺสติ’’นฺติฯ

เอวํ วุตฺเต ภควา เต ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘โย จายํ [ยฺวายํ (ปี. ก.)], ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ มรณสฺสตึ ภาเวติ – ‘อโห วตาหํ รตฺตินฺทิวํ ชีเวยฺยํ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’’’ติฯ

‘‘โย จายํ [โยปายํ (ก.)], ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ มรณสฺสตึ ภาเวติ – ‘อโห วตาหํ ทิวสํ ชีเวยฺยํ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’’’ติฯ

‘‘โย จายํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ มรณสฺสตึ ภาเวติ – ‘อโห วตาหํ ตทนฺตรํ ชีเวยฺยํ ยทนฺตรํ เอกปิณฺฑปาตํ ภุญฺชามิ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’’’ติฯ

‘‘โย จายํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ มรณสฺสตึ ภาเวติ – ‘อโห วตาหํ ตทนฺตรํ ชีเวยฺยํ ยทนฺตรํ จตฺตาโร ปญฺจ อาโลเป สงฺขาทิตฺวา อชฺโฌหรามิ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ , พหุ วต เม กตํ อสฺสา’ติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู ปมตฺตา วิหรนฺติ ทนฺธํ มรณสฺสตึ ภาเวนฺติ อาสวานํ ขยายฯ

‘‘โย จ ขฺวายํ [โยปายํ (ก.)], ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ มรณสฺสตึ ภาเวติ – ‘อโห วตาหํ ตทนฺตรํ ชีเวยฺยํ ยทนฺตรํ เอกํ อาโลปํ สงฺขาทิตฺวา อชฺโฌหรามิ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’’’ติฯ

“โย จายํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ เอวํ มรณสฺสตึ ภาเวติ – ‘อโห วตาหํ ตทนฺตรํ ชีเวยฺยํ ยทนฺตรํ อสฺสสิตฺวา วา ปสฺสสามิ ปสฺสสิตฺวา วา อสฺสสามิ, ภควโต สาสนํ มนสิ กเรยฺยํ, พหุ วต เม กตํ อสฺสา’ติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขู อปฺปมตฺตา วิหรนฺติ ติกฺขํ มรณสฺสตึ ภาเวนฺติ อาสวานํ ขยายฯ

“ตสฺมาติห , ภิกฺขเว, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘อปฺปมตฺตา วิหริสฺสาม, ติกฺขํ มรณสฺสตึ ภาเวสฺสาม อาสวานํ ขยายา’ติฯ เอวญฺหิ โว, ภิกฺขเว, สิกฺขิตพฺพ’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยมรณสฺสติสุตฺตํ

๒๐. เอกํ สมยํ ภควา นาติเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “มรณสฺสติ, ภิกฺขเว, ภาวิตา พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา อมโตคธา อมตปริโยสานาฯ กถํ ภาวิตา จ, ภิกฺขเว, มรณสฺสติ กถํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา อมโตคธา อมตปริโยสานา?

“อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ทิวเส นิกฺขเนฺต รตฺติยา ปติหิตาย [ปฏิคตาย (ก.) อ. นิ. ๘.๗๔] อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘พหุกา โข เม ปจฺจยา มรณสฺส – อหิ วา มํ ฑํเสยฺย, วิจฺฉิโก วา มํ ฑํเสยฺย, สตปที วา มํ ฑํเสยฺย; เตน เม อสฺส กาลกิริยา , โส มมสฺส อนฺตราโยฯ อุปกฺขลิตฺวา วา ปปเตยฺยํ, ภตฺตํ วา เม ภุตฺตํ พฺยาปเชฺชยฺย, ปิตฺตํ วา เม กุเปฺปยฺย , เสมฺหํ วา เม กุเปฺปยฺย, สตฺถกา วา เม วาตา กุเปฺปยฺยุํ; เตน เม อสฺส กาลกิริยา, โส มมสฺส อนฺตราโย’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อตฺถิ นุ โข เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหีนา, เย เม อสฺสุ รตฺตึ กาลํ กโรนฺตสฺส อนฺตรายายา’’’ติฯ

“สเจ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อตฺถิ เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหีนา, เย เม อสฺสุ รตฺตึ กาลํ กโรนฺตสฺส อนฺตรายายา’ติ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย อธิมโตฺต ฉโนฺท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุโสฺสฬฺหี จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ กรณียํฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อาทิตฺตเจโล วา อาทิตฺตสีโส วา ตเสฺสว เจลสฺส วา สีสสฺส วา นิพฺพาปนาย อธิมตฺตํ ฉนฺทญฺจ วายามญฺจ อุสฺสาหญฺจ อุโสฺสฬฺหิญฺจ อปฺปฏิวานิญฺจ สติญฺจ สมฺปชญฺญญฺจ กเรยฺย; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, เตน ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย อธิมโตฺต ฉโนฺท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุโสฺสฬฺหี จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ กรณียํฯ

“สเจ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘นตฺถิ เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหีนา, เย เม อสฺสุ รตฺตึ กาลํ กโรนฺตสฺส อนฺตรายายา’ติ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ

“อิธ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ รตฺติยา นิกฺขนฺตาย ทิวเส ปติหิเต อิติ ปฏิสญฺจิกฺขติ – ‘พหุกา โข เม ปจฺจยา มรณสฺส – อหิ วา มํ ฑํเสยฺย, วิจฺฉิโก วา มํ ฑํเสยฺย, สตปที วา มํ ฑํเสยฺย; เตน เม อสฺส กาลกิริยา โส มมสฺส อนฺตราโยฯ อุปกฺขลิตฺวา วา ปปเตยฺยํ, ภตฺตํ วา เม ภุตฺตํ พฺยาปเชฺชยฺย, ปิตฺตํ วา เม กุเปฺปยฺย, เสมฺหํ วา เม กุเปฺปยฺย, สตฺถกา วา เม วาตา กุเปฺปยฺยุํ; เตน เม อสฺส กาลกิริยา โส มมสฺส อนฺตราโย’ติฯ เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา อิติ ปฏิสญฺจิกฺขิตพฺพํ – ‘อตฺถิ นุ โข เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหีนา, เย เม อสฺสุ ทิวา กาลํ กโรนฺตสฺส อนฺตรายายา’’’ติฯ

‘‘สเจ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘อตฺถิ เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหีนา, เย เม อสฺสุ ทิวา กาลํ กโรนฺตสฺส อนฺตรายายา’ติ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย อธิมโตฺต ฉโนฺท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุโสฺสฬฺหี จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ กรณียํฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, อาทิตฺตเจโล วา อาทิตฺตสีโส วา ตเสฺสว เจลสฺส วา สีสสฺส วา นิพฺพาปนาย อธิมตฺตํ ฉนฺทญฺจ วายามญฺจ อุสฺสาหญฺจ อุโสฺสฬฺหิญฺจ อปฺปฏิวานิญฺจ สติญฺจ สมฺปชญฺญญฺจ กเรยฺย; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, เตน ภิกฺขุนา เตสํเยว ปาปกานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ ปหานาย อธิมโตฺต ฉโนฺท จ วายาโม จ อุสฺสาโห จ อุโสฺสฬฺหี จ อปฺปฏิวานี จ สติ จ สมฺปชญฺญญฺจ กรณียํฯ

‘‘สเจ ปน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปจฺจเวกฺขมาโน เอวํ ชานาติ – ‘นตฺถิ เม ปาปกา อกุสลา ธมฺมา อปฺปหีนา, เย เม อสฺสุ ทิวา กาลํ กโรนฺตสฺส อนฺตรายายา’ติ, เตน, ภิกฺขเว, ภิกฺขุนา เตเนว ปีติปาโมเชฺชน วิหาตพฺพํ อโหรตฺตานุสิกฺขินา กุสเลสุ ธเมฺมสุฯ เอวํ ภาวิตา โข, ภิกฺขเว, มรณสฺสติ เอวํ พหุลีกตา มหปฺผลา โหติ มหานิสํสา อมโตคธา อมตปริโยสานา’’ติฯ ทสมํฯ

สารณียวโคฺค ทุติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เทฺว สารณี นิสารณียํ, ภทฺทกํ อนุตปฺปิยํ;
นกุลํ โสปฺปมจฺฉา จ, เทฺว โหนฺติ มรณสฺสตีติฯ

๓. อนุตฺตริยวโคฺค

๑. สามกสุตฺตํ

๒๑. เอกํ สมยํ ภควา สเกฺกสุ วิหรติ สามคามเก โปกฺขรณิยายํฯ อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ โปกฺขรณิยํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ –

''ตโยเม, ภนฺเต, ธมฺมา ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ตโย? กมฺมารามตา, ภสฺสารามตา , นิทฺทารามตา – อิเม โข, ภนฺเต, ตโย ธมฺมา ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺตี''ติฯ อิทมโวจ สา เทวตาฯ สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิฯ อถ โข สา เทวตา ''สมนุญฺโญ เม สตฺถา''ติ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายิฯ

อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ภิกฺขู อามเนฺตสิ – ''อิมํ, ภิกฺขเว, รตฺตึ อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ โปกฺขรณิยํ โอภาเสตฺวา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข, ภิกฺขเว, สา เทวตา มํ เอตทโวจ – 'ตโยเม, ภนฺเต, ธมฺมา ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ตโย? กมฺมารามตา, ภสฺสารามตา, นิทฺทารามตา – อิเม โข, ภนฺเต, ตโย ธมฺมา ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺตี'ติฯ อิทมโวจ, ภิกฺขเว, สา เทวตาฯ อิทํ วตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายิฯ เตสํ โว [โข (ก.)], ภิกฺขเว, อลาภา เตสํ ทุลฺลทฺธํ, เย โว เทวตาปิ ชานนฺติ กุสเลหิ ธเมฺมหิ ปริหายมาเน''ฯ

''อปเรปิ, ภิกฺขเว, ตโย ปริหานิเย ธเมฺม เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวํ, ภเนฺต''ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ''กตเม จ, ภิกฺขเว, ตโย ปริหานิยา ธมฺมา? สงฺคณิการามตา, โทวจสฺสตา, ปาปมิตฺตตา – อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ปริหานิยา ธมฺมา''ฯ

''เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, อตีตมทฺธานํ ปริหายึสุ กุสเลหิ ธเมฺมหิ, สเพฺพเต อิเมเหว ฉหิ ธเมฺมหิ ปริหายึสุ กุสเลหิ ธเมฺมหิฯ เยปิ หิ เกจิ, ภิกฺขเว, อนาคตมทฺธานํ ปริหายิสฺสนฺติ กุสเลหิ ธเมฺมหิ, สเพฺพเต อิเมเหว ฉหิ ธเมฺมหิ ปริหายิสฺสนฺติ กุสเลหิ ธเมฺมหิฯ เยปิ หิ เกจิ, ภิกฺขเว, เอตรหิ ปริหายนฺติ กุสเลหิ ธเมฺมหิ, สเพฺพเต อิเมเหว ฉหิ ธเมฺมหิ ปริหายนฺติ กุสเลหิ ธเมฺมหี''ติฯ ปฐมํฯ

๒. อปริหานิยสุตฺตํ

๒๒. ''ฉยิเม, ภิกฺขเว, อปริหานิเย ธเมฺม เทเสสฺสามิ, ตํ สุณาถ…เป.… กตเม จ, ภิกฺขเว, ฉ อปริหานิยา ธมฺมา? น กมฺมารามตา, น ภสฺสารามตา, น นิทฺทารามตา, น สงฺคณิการามตา, โสวจสฺสตา, กลฺยาณมิตฺตตา – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ อปริหานิยา ธมฺมาฯ

''เย หิ เกจิ, ภิกฺขเว, อตีตมทฺธานํ น ปริหายึสุ กุสเลหิ ธเมฺมหิ, สเพฺพเต อิเมเหว ฉหิ ธเมฺมหิ น ปริหายึสุ กุสเลหิ ธเมฺมหิฯ เยปิ หิ เกจิ, ภิกฺขเว, อนาคตมทฺธานํ น ปริหายิสฺสนฺติ กุสเลหิ ธเมฺมหิ, สเพฺพเต อิเมเหว ฉหิ ธเมฺมหิ น ปริหายิสฺสนฺติ กุสเลหิ ธเมฺมหิฯ เยปิ หิ เกจิ,

ภิกฺขเว, เอตรหิ น ปริหายนฺติ กุสเลหิ ธมฺมหิ, สพฺพเต อิเมเหว ฉหิ ธมฺมหิ น ปริหายนฺติ กุสเลหิ ธมฺมหี’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. ภยสุตฺตํ

๒๓. ‘‘‘ภย’นฺติ, ภิกฺขเว, กามานเมตํ อธิวจนํ; ‘ทุกฺข’นฺติ, ภิกฺขเว, กามานเมตํ อธิวจนํ; ‘โรโค’ติ, ภิกฺขเว, กามานเมตํ อธิวจนํ; ‘คโณฺฑ’ติ, ภิกฺขเว , กามานเมตํ อธิวจนํ; ‘สโงฺค’ติ, ภิกฺขเว, กามานเมตํ อธิวจนํ; ‘ปโงฺก’ติ, ภิกฺขเว, กามานเมตํ อธิวจนํฯ

‘‘กสฺมา จ, ภิกฺขเว, ‘ภย’นฺติ กามานเมตํ อธิวจนํ? กามราครตฺตายํ, ภิกฺขเว, ฉนฺทราควินิพโทฺธ ทิฎฺฐธมฺมิกาปิ ภยา น ปริมุจฺจติ, สมฺปรายิกาปิ ภยา น ปริมุจฺจติ, ตสฺมา ‘ภย’นฺติ กามานเมตํ อธิวจนํฯ กสฺมา จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนฺติ…เป.… โรโคติ… คโณฺฑติ… สโงฺคติ… ปโงฺกติ กามานเมตํ อธิวจนํ? กามราครตฺตายํ, ภิกฺขเว, ฉนฺทราควินิพโทฺธ ทิฎฺฐธมฺมิกาปิ ปงฺกา น ปริมุจฺจติ, สมฺปรายิกาปิ ปงฺกา น ปริมุจฺจติ, ตสฺมา ‘ปโงฺก’ติ กามานเมตํ อธิวจน’’นฺติฯ

‘‘ภยํ ทุกฺขํ โรโค คโณฺฑ, สโงฺค ปโงฺก จ อุภยํ;
เอเต กามา ปวุจฺจนฺติ, ยตฺถ สโตฺต ปุถุชฺชโนฯ

‘‘อุปาทาเน ภยํ ทิสฺวา, ชาติมรณสมฺภเว;
อนุปาทา วิมุจฺจนฺติ, ชาติมรณสงฺขเยฯ

‘‘เต เขมปฺปตฺตา สุขิโน, ทิฎฺฐธมฺมาภินิพฺพุตา;
สพฺพเวรภยาตีตา [สเพฺพ เวรภยาตีตา (สฺยา.)], สพฺพทุกฺขํ อุปจฺจคุ’’นฺติฯ ตติยํ;

๔. หิมวนฺตสุตฺตํ

๒๔. ‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ หิมวนฺตํ ปพฺพตราชํ ปทาเลยฺย, โก ปน วาโท ฉวาย อวิชฺชาย! กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมาธิสฺส สมาปตฺติกุสโล โหติ, สมาธิสฺส ฐิติกุสโล โหติ, สมาธิสฺส วุฎฺฐานกุสโล โหติ, สมาธิสฺส กลฺลิตกุสโล [กลฺลตากุสโล (สฺยา. กํ. ก.) สํ. นิ. ๓.๖๖๕ ปสฺสิตพฺพํ] โหติ, สมาธิสฺส โคจรกุสโล โหติ, สมาธิสฺส อภินีหารกุสโล โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ หิมวนฺตํ ปพฺพตราชํ ปทาเลยฺย, โก ปน วาโท ฉวาย อวิชฺชายา’’ติ! จตุตฺถํฯ

๕. อนุสฺสติฎฺฐานสุตฺตํ

๒๕. ‘‘ฉยิมานิ , ภิกฺขเว, อนุสฺสติฎฺฐานานิฯ กตมานิ ฉ? อิธ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ – ‘อิติปิ โส ภควา…เป.… สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุโทฺธ ภควา’ติฯ ยสฺมึ, ภิกฺขเว, สมเย อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ, เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฎฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฎฺฐิตํ เคธมฺหาฯ ‘เคโธ’ติ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ อิทมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก ธมฺมํ อนุสฺสรติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม…เป.… ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติฯ ยสฺมึ, ภิกฺขเว, สมเย อริยสาวโก ธมฺมํ อนุสฺสรติ, เนวสฺส ตสฺ

มึ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ 'เคโธ'ติ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ อิทมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก สงฺฆํ อนุสฺสรติ – 'สุปฺปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ…เป…. อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสา'ติฯ ยสฺมึ, ภิกฺขเว, สมเย อริยสาวโก สงฺฆํ อนุสฺสรติ, เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ 'เคโธ'ติ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ อิทมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อตฺตโน สีลานิ อนุสฺสรติ อขณฺฑานิ…เป…. สมาธิสํวตฺตนิกานิฯ ยสฺมึ, ภิกฺขเว, สมเย อริยสาวโก สีลํ อนุสฺสรติ, เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ 'เคโธ'ติ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ อิทมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก อตฺตโน จาคํ อนุสฺสรติ – 'ลาภา วต เม! สุลทฺธํ วต เม…เป…. ยาจโยโค ทานสํวิภาครโต'ติฯ ยสฺมึ…เป…. เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ

''ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เทวตา อนุสฺสรติ – 'สนฺติ เทวา จาตุมหาราชิกา , สนฺติ เทวา ตาวตึสา, สนฺติ เทวา ยามา, สนฺติ เทวา ตุสิตา, สนฺติ เทวา นิมฺมานรติโน, สนฺติ เทวา ปรนิมฺมิตวสวตฺติโน, สนฺติ เทวา พฺรหฺมกายิกา , สนฺติ เทวา ตตุตฺตริฯ ยถารูปาย สทฺธาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถ อุปปนฺนา; มยฺหมฺปิ ตถารูปา สทฺธา สํวิชฺชติฯ ยถารูเปน สีเลน… สุเตน… จาเคน… ปญฺญาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถ อุปปนฺนา; มยฺหมฺปิ ตถารูปา ปญฺญา สํวิชฺชตี''' ติฯ

''ยสฺมึ , ภิกฺขเว, สมเย อริยสาวโก อตฺตโน จ ตาสญฺจ เทวตานํ สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ 'เคโธ'ติ โข, ภิกฺขเว, ปญฺจนฺนํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ อิทมฺปิ โข, ภิกฺขเว, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกจฺเจ สตฺตา วิสุชฺฌนฺติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ฉ อนุสฺสติฏฺฐานานี''ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. มหากจฺจานสุตฺตํ

๒๖. ตตฺร โข อายสฺมา มหากจฺจาโน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''อาวุโส ภิกฺขเว''ติฯ ''อาวุโส''ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหากจฺจานสฺส ปจฺจสฺโสสุํฯ อายสฺมา มหากจฺจาโน เอตทโวจ – ''อจฺฉริยํ, อาวุโส; อพฺภุตํ, อาวุโส! ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน สมฺพาเธ โอกาสาธิคโม อนุพุทฺโธ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ ฉ อนุสฺสติฏฺฐานานิฯ

‘‘กตมานิ ฉ? อิธาวุโส, อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ – ‘อิติปิ โส ภควา …เป.… สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา’ติฯ ยสฺมึ, อาวุโส, สมเย อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ ‘เคโธ’ติ โข, อาวุโส, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ ส โข โส, อาวุโส, อริยสาวโก สพฺพโส อากาสสเมน เจตสา วิหรติ วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชนฯ อิทมฺปิ โข, อาวุโส, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา วิสุทฺธิธมฺมา ภวนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, อริยสาวโก ธมฺมํ อนุสฺสรติ – ‘สฺวากฺขาโต ภควตา ธโมฺม…เป.… ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี’ติฯ ยสฺมึ, อาวุโส, สมเย อริยสาวโก ธมฺมํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ ‘เคโธ’ติ โข, อาวุโส, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ ส โข โส, อาวุโส, อริยสาวโก สพฺพโส อากาสสเมน เจตสา วิหรติ วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชน ฯ อิทมฺปิ โข, อาวุโส, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา วิสุทฺธิธมฺมา ภวนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, อริยสาวโก สงฺฆํ อนุสฺสรติ – ‘สุปฺปฏิปโนฺน ภควโต สาวกสโงฺฆ…เป.… อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’ติฯ ยสฺมึ, อาวุโส, สมเย อริยสาวโก สงฺฆํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ ‘เคโธ’ติ โข, อาวุโส, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ ส โข โส, อาวุโส, อริยสาวโก สพฺพโส อากาสสเมน เจตสา วิหรติ วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชนฯ อิทมฺปิ โข, อาวุโส, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา วิสุทฺธิธมฺมา ภวนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, อริยสาวโก อตฺตโน สีลานิ อนุสฺสรติ อขณฺฑานิ…เป.… สมาธิสํวตฺตนิกานิฯ ยสฺมึ, อาวุโส, สมเย อริยสาวโก อตฺตโน สีลํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ ‘เคโธ’ติ โข, อาวุโส, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ ส โข โส, อาวุโส, อริยสาวโก สพฺพโส อากาสสเมน เจตสา วิหรติ วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชนฯ อิทมฺปิ โข, อาวุโส, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา วิสุทฺธิธมฺมา ภวนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, อริยสาวโก อตฺตโน จาคํ อนุสฺสรติ – ‘ลาภา วต เม, สุลทฺธํ วต เม…เป.… ยาจโยโค ทานสํวิภาครโต’ติฯ ยสฺมึ, อาวุโส, สมเย อริยสาวโก อตฺตโน จาคํ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมึ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ ‘เคโธ’ติ โข, อาวุโส, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ ส โข โส, อาวุโส, อริยสาวโก สพฺพโส อากาสสเมน เจตสา วิหรติ วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชนฯ อิทมฺปิ โข, อาวุโส, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา วิสุทฺธิธมฺมา ภวนฺติฯ

‘‘ปุน จปรํ, อาวุโส, อริยสาวโก เทวตา อนุสฺสรติ – ‘สนฺติ เทวา จาตุมหาราชิกา, สนฺติ เทวา…เป.… ตตุตฺตริฯ ยถารูปาย สทฺธาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถ อุปปนฺนา; มยฺหมฺปิ ตถารูปา สทฺธา สํวิชฺชติ ฯ ยถารูเปน สีเลน…เป.… สุเตน… จาเคน…

ปญฺญาย สมนฺนาคตา ตา เทวตา อิโต จุตา ตตฺถ อุปปนฺนา; มยฺหมฺปิ ตถารูปา ปญฺญา สํวิชฺชตี’ติฯ ยสฺมิํ, อาวุโส, สมเย อริยสาวโก อตฺตโน จ ตาสญฺจ เทวตานํ สทฺธญฺจ สีลญฺจ สุตญฺจ จาคญฺจ ปญฺญญฺจ อนุสฺสรติ เนวสฺส ตสฺมิํ สมเย ราคปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ , น โทสปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ, น โมหปริยุฏฺฐิตํ จิตฺตํ โหติ; อุชุคตเมวสฺส ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ โหติ, นิกฺขนฺตํ มุตฺตํ วุฏฺฐิตํ เคธมฺหาฯ ‘เคโธ’ติ โข, อาวุโส, ปญฺจเนฺนตํ กามคุณานํ อธิวจนํฯ ส โข โส, อาวุโส, อริยสาวโก สพฺพโส อากาสสเมน เจตสา วิหรติ วิปุเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปเชฺชนฯ อิทมฺปิ โข, อาวุโส, อารมฺมณํ กริตฺวา เอวมิเธกเจฺจ สตฺตา วิสุทฺธิธมฺมา ภวนฺติฯ

‘‘อจฺฉริยํ , อาวุโส; อพฺภุตํ, อาวุโส! ยาวญฺจิทํ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุเทฺธน สมฺพาเธ โอกาสาธิคโม อนุพุโทฺธ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ ฉ อนุสฺสติฏฺฐานานี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ปฐมสมยสุตฺตํ

๒๗. อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘กติ นุ โข, ภเนฺต, สมยา มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติ? ‘‘ฉยิเม, ภิกฺขุ, สมยา มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ’’ฯ

‘‘กตเม ฉ? อิธ, ภิกฺขุ, ยสฺมิํ สมเย ภิกฺขุ กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ กามราคปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ตสฺมิํ สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อหํ โข, อาวุโส, กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรามิ กามราคปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานามิฯ สาธุ วต เม, อายสฺมา, กามราคสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสตู’ติฯ ตสฺส มโนภาวนีโย ภิกฺขุ กามราคสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติฯ อยํ, ภิกฺขุ, ปฐโม สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขุ, ยสฺมิํ สมเย ภิกฺขุ พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ พฺยาปาทปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ตสฺมิํ สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อหํ โข, อาวุโส, พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรามิ พฺยาปาทปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ พฺยาปาทสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานามิฯ สาธุ วต เม, อายสฺมา, พฺยาปาทสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสตู’ติฯ ตสฺส มโนภาวนีโย ภิกฺขุ พฺยาปาทสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติฯ อยํ, ภิกฺขุ, ทุติโย สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขุ, ยสฺมิํ สมเย ภิกฺขุ ถินมิทฺธปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ ถินมิทฺธปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ ถินมิทฺธสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ตสฺมิํ สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อหํ โข, อาวุโส, ถินมิทฺธปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรามิ ถินมิทฺธปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ ถินมิทฺธสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานามิฯ สาธุ วต เม, อายสฺมา, ถินมิทฺธสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสตู’ติฯ ตสฺส มโนภาวนีโย ภิกฺขุ ถินมิทฺธสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติ ฯ อยํ, ภิกฺขุ, ตติโย สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขุ, ยสฺมิํ สมเย ภิกฺขุ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ตสฺมิํ สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อหํ โข, อาวุโส, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรามิ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานามิฯ สาธุ วต เม, อายสฺมา, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสตู’ติฯ ตสฺส มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติฯ อยํ, ภิกฺขุ, จตุตฺโถ สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขุ, ยสฺมิํ สมเย ภิกฺขุ วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ วิจิกิจฺฉาปเรเตน, อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ตสฺมิํ สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อหํ, อาวุโส, วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรามิ วิจิกิจฺฉาปเรเตน, อุปฺปนฺนาย จ วิจิกิจฺฉาย นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานามิฯ สาธุ วต เม, อายสฺมา, วิจิกิจฺฉาย ปหานาย ธมฺมํ เทเสตู’ติฯ ตสฺส มโนภาวนีโย ภิกฺขุ วิจิกิจฺฉาย ปหานาย ธมฺมํ เทเสติฯ อยํ, ภิกฺขุ, ปญฺจโม สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขุ, ยสฺมิํ สมเย ภิกฺขุ ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหติ ตํ นิมิตฺตํ นปฺปชานาติ ตสฺมิํ สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อหํ โข, อาวุโส, ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหติ, ตํ นิมิตฺตํ นปฺปชานามิฯ สาธุ วต เม, อายสฺมา, อาสวานํ ขยาย ธมฺมํ เทเสตู’ติฯ ตสฺส มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อาสวานํ ขยาย ธมฺมํ เทเสติฯ อยํ, ภิกฺขุ, ฉฏฺโฐ สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ อิเม โข, ภิกฺขุ, ฉ สมยา มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยสมยสุตฺตํ

๒๘. เอกํ สมยํ สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู พาราณสิยํ วิหรนฺติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ อถ โข เตสํ เถรานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘‘โก นุ โข, อาวุโส, สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติ?

เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘ยสฺมิํ, อาวุโส, สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต ปาเท ปกฺขาเลตฺวา นิสินฺโน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวา, โส สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติฯ

เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘น โข, อาวุโส , โส สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ ยสฺมิํ, อาวุโส, สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต ปาเท ปกฺขาเลตฺวา นิสินฺโน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวา, จาริตฺตกิลมโถปิสฺส ตสฺมิํ สมเย อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ โหติ, ภตฺตกิลมโถปิสฺส ตสฺมิํ สมเย อปฺปฏิปฺปสฺสทฺโธ โหติฯ ตสฺมา โส อสมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ ยสฺมิํ, อาวุโส, สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต วิหารปจฺฉายายํ นิสินฺโน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวา, โส สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติฯ

เอวํ วุเตฺต อญฺญตโร ภิกฺขุ ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘น โข, อาวุโส, โส สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ ยสฺมิํ, อาวุโส, สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต วิหารปจฺฉายายํ นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวา, ยเทวสฺส ทิวา สมาธินิมิตฺตํ มนสิกตํ โหติ ตเทวสฺส ตสฺมิํ สมเย สมุทาจรติฯ ตสฺมา โส อสมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ ยสฺมิํ, อาวุโส, สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวา, โส สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติฯ

เอวํ วุเตฺต อญฺญตโร ภิกฺขุ ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจ – ‘‘น โข, อาวุโส, โส สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ ยสฺมิํ, อาวุโส, สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจุฏฺฐาย นิสิโนฺน โหติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุชุํ กายํ ปณิธาย ปริมุขํ สติํ อุปฏฺฐเปตฺวา, โอชฏฺฐายิสฺส ตสฺมิํ สมเย กาโย โหติ ผาสุสฺส โหติ พุทฺธานํ สาสนํ มนสิ กาตุํฯ ตสฺมา โส อสมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’นฺติฯ

เอวํ วุเตฺต อายสฺมา มหากจฺจาโน เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘สมฺมุขา เมตํ, อาวุโส, ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ – ‘ฉยิเม, ภิกฺขุ, สมยา มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํ’’’ฯ

‘‘กตเม ฉ? อิธ, ภิกฺขุ, ยสฺมิํ สมเย ภิกฺขุ กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ กามราคปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ตสฺมิํ สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อหํ โข, อาวุโส, กามราคปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรามิ กามราคปเรเตน, อุปฺปนฺนสฺส จ กามราคสฺส นิสฺสรณํ ยถาภูตํ นปฺปชานามิฯ สาธุ วต เม อายสฺมา กามราคสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสตู’ติฯ ตสฺส มโนภาวนีโย ภิกฺขุ กามราคสฺส ปหานาย ธมฺมํ เทเสติฯ อยํ, ภิกฺขุ, ปฐโม สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขุ, ยสฺมิํ สมเย ภิกฺขุ พฺยาปาทปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ…เป.… ถินมิทฺธปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ… อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ… วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐิเตน เจตสา วิหรติ… ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหติ, ตํ นิมิตฺตํ น ชานาติ น ปสฺสติ, ตสฺมิํ สมเย มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมสฺส วจนีโย – ‘อหํ โข, อาวุโส, ยํ นิมิตฺตํ อาคมฺม ยํ นิมิตฺตํ มนสิกโรโต อนนฺตรา อาสวานํ ขโย โหติ ตํ นิมิตฺตํ น ชานามิ น ปสฺสามิฯ สาธุ วต เม อายสฺมา อาสวานํ ขยาย ธมฺมํ เทเสตู’ติฯ ตสฺส มโนภาวนีโย ภิกฺขุ อาสวานํ ขยาย ธมฺมํ เทเสติฯ อยํ, ภิกฺขุ, ฉโฏฺฐ สมโย มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุํฯ

‘‘สมฺมุขา เมตํ, อาวุโส, ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ – ‘อิเม โข, ภิกฺขุ, ฉ สมยา มโนภาวนียสฺส ภิกฺขุโน ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตุ’’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อุทายีสุตฺตํ

๒๙. อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อุทายิํ อามเนฺตสิ – ‘‘กติ นุ โข, อุทายิ, อนุสฺสติฏฺฐานานี’’ติ? เอวํ วุเตฺต อายสฺมา อุทายี ตุณฺหี อโหสิฯ ทุติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อุทายิํ อามเนฺตสิ – ‘‘กติ นุ โข, อุทายิ, อนุสฺสติฏฺฐานานี’’ติ? ทุติยมฺปิ โข อายสฺมา อุทายี ตุณฺหี

อโหสิฯ ตติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อุทายึ อามเนฺตสิ – ‘‘กติ นุ โข, อุทายิ, อนุสฺสติฏฺฐานานี’’ติ? ตติยมฺปิ โข อายสฺมา อุทายี ตุณฺหี อโหสิฯ

อถ โข อายสฺมา อานโนฺท อายสฺมนฺตํ อุทายึ เอตทโวจ – ‘‘สตฺถา ตํ, อาวุโส อุทายิ, อามเนฺตสี’’ติฯ ‘‘สุโณมหํ , อาวุโส อานนฺท, ภควโตฯ อิธ , ภเนฺต, ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ – เสยฺยถิทํ เอกมฺปิ ชาติํ เทฺวปิ ชาติโย…เป.…ฯ อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ อิทํ, ภเนฺต, อนุสฺสติฏฺฐาน’’นฺติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามเนฺตสิ – ‘‘อญฺญาสิํ โข อหํ, อานนฺท – ‘เนวายํ อุทายี โมฃปุริโส อธิจิตฺตํ อนุยุโตฺต วิหรตี’ติฯ กติ นุ โข, อานนฺท, อนุสฺสติฏฺฐานานี’’ติ?

‘‘ปญฺจ, ภเนฺต, อนุสฺสติฏฺฐานานิฯ กตมานิ ปญฺจ? อิธ, ภเนฺต, ภิกฺขุ วิวิเจฺจว กาเมหิ… เป.… ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ, ภเนฺต, อนุสฺสติฏฺฐานํ เอวํ ภาวิตํ เอวํ พหุลีกตํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาราย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภเนฺต, ภิกฺขุ อาโลกสญฺญํ มนสิ กโรติ, ทิวา สญฺญํ อธิฏฺฐาติ, ยถา ทิวา ตถา รตฺติํ, ยถา รตฺติํ ตถา ทิวา; อิติ วิวเฎน เจตสา อปริโยนเทฺธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวติฯ อิทํ, ภเนฺต, อนุสฺสติฏฺฐานํ เอวํ ภาวิตํ เอวํ พหุลีกตํ ญาณทสฺสนปฺปฏิลาภาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภเนฺต, ภิกฺขุ อิมเมว กายํ อุทฺธํ ปาทตลา อโธ เกสมตฺถกา ตจปริยนฺตํ ปูรํ นานปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ – ‘อตฺถิ อิมสฺมิํ กาเย เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มํสํ นฺหารุ [นหารุ (สี. ปี.) ที. นิ. ๒.๓๗๗; ม. นิ. ๑.๑๑๐] อฏฺฐิ อฏฺฐิมิญฺชํ วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหกํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคุณํ อุทริยํ กรีสํ ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุโพฺพ โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา มุตฺต’นฺติฯ อิทํ, ภเนฺต , อนุสฺสติฏฺฐานํ เอวํ ภาวิตํ เอวํ พหุลีกตํ กามราคปฺปหานาย สํวตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภเนฺต, ภิกฺขุ เสยฺยถาปิ ปเสฺสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ [ฉฑฺฑิตํ (สี. สฺยา. ปี.)] เอกาหมตํ วา ทฺวีหมตํ วา ตีหมตํ วา อุทฺธุมาตกํ วินีลกํ วิปุพฺพกชาตํฯ โส อิมเมว กายํ เอวํ [เอวนฺติ อิทํ สติปฏฺฐานสุตฺตาทีสุ นตฺถิ] อุปสํหรติ – ‘อยมฺปิ โข กาโย เอวํธโมฺม เอวํภาวี เอวํอนตีโต’’’ติ [เอตํ อนตีโตติ (สี.)]ฯ

‘‘เสยฺยถาปิ วา ปน [เสยฺยถา วา ปน (สฺยา.)] ปเสฺสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ กาเกหิ วา ขชฺชมานํ กุลเลหิ วา ขชฺชมานํ คิเชฺฌหิ วา ขชฺชมานํ สุนเขหิ วา ขชฺชมานํ สิงฺคาเลหิ [สิคาเลหิ (สี.)] วา ขชฺชมานํ วิวิเธหิ วา ปาณกชาเตหิ ขชฺชมานํฯ โส อิมเมว กายํ เอวํ อุปสํหรติ – ‘อยมฺปิ โข กาโย เอวํธโมฺม เอวํภาวี เอวํอนตีโต’’’ติฯ

‘‘เสยฺยถาปิ วา ปน ปเสฺสยฺย สรีรํ สีวถิกาย ฉฑฺฑิตํ อฏฺฐิกสงฺขลิกํ สมํสโลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ…เป.… อฏฺฐิกสงฺขลิกํ นิมฺมํสโลหิตมกฺขิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํ… อฏฺฐิกสงฺขลิกํ อปคตมํสโลหิตํ นฺหารุสมฺพนฺธํฯ อฏฺฐิกานิ อปคตสมฺพนฺธานิ ทิสาวิทิสาวิกฺขิตฺตานิ [ทิสาวิทิสาสุ วิกฺขิตฺตานิ (สี.)], อเญฺญน หตฺถฏฺฐิกํ อเญฺญน ปาทฏฺฐิกํ อเญฺญน ชงฺฆฏฺฐิกํ อเญฺญน อูรุฏฺฐิกํ อเญฺญน กฏิฏฺฐิกํ [กฏฎฺฐิกํ (สี.)] อเญฺญน [ปิฏฺฐิกณฺฑกํ อเญฺญน สีสกฏาหํ (สี. ปี.), ปิฏฺฐิกณฺฑกฏฺฐิกํ อเญฺญน สีสกฏาหํ (สฺยา. กํ.)] ผาสุกฏฺฐิกํ อเญฺญน ปิฏฺฐิกณฺฏกฏฺฐิกํ อเญฺญน ขนฺธฏฺฐิกํ อเญฺญน คีวฏฺฐิกํ อเญฺญน หนุกฏฺฐิกํ อเญฺญน ทนฺตกฏฺฐิกํ อเญฺญน สี

สกฎฺฐาหํ [ปีฎฺฐิกณฺฑกํ อเณฺณูน สีสกฎฺฐาหํ (สี. ปี.), ปีฎฺฐิกณฺฑกฏฺฐิกํ อเณฺณูน สีสกฎฺฐาหํ (สฺยา. กํ.)], อฏฺฐิกานิ เสตานิ สงฺขวณฺณปฺปฏิภาคานิ [สงฺขวณฺณูปนิภานิ (สี. สฺยา. ปี.)] อฏฺฐิกานิ ปุญฺชกิตานิ [ปุญฺชกตานิ (ปี.)] เตโรวสฺสิกานิ อฏฺฐิกานิ ปูตีนิ จุณฺณกชาตานิฯ โส อิมเมว กายํ เอวํ อุปสํหรติ – 'อยมฺปิ โข กาโย เอวํธมฺโม เอวํภาวี เอวํอนตีโต'ติฯ อิทํ, ภนฺเต, อนุสฺสติฏฺฐานํ เอวํ ภาวิตํ เอวํ พหุลีกตํ อสฺมิมานสมุคฺฆาตาย สํวตฺตติฯ

"ปุน จปรํ, ภนฺเต, ภิกฺขุ สุขสฺส จ ปหานา...เป.... จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ อิทํ, ภนฺเต, อนุสฺสติฏฺฐานํ เอวํ ภาวิตํ เอวํ พหุลีกตํ อเนกธาตุปฏิเวธาย สํวตฺตติฯ อิมานิ โข, ภนฺเต, ปญฺจ อนุสฺสติฏฺฐานานี''ติฯ

"สาธุ, สาธุ, อานนฺท! เตน หิ ตฺวํ, อานนฺท, อิทมฺปิ ฉฏฺฐํ อนุสฺสติฏฺฐานํ ธาเรหิฯ อิธานนฺท, ภิกฺขุ สโตว อภิกฺกมติ สโตว ปฏิกฺกมติ สโตว ติฏฺฐติ สโตว นิสีทติ สโตว เสยฺยํ กปฺเปติ สโตว กมฺมํ อธิฏฺฐาติฯ อิทํ, อานนฺท, อนุสฺสติฏฺฐานํ เอวํ ภาวิตํ เอวํ พหุลีกตํ สติสมฺปชญฺญาย สํวตฺตตี''ติฯ นวมํฯ

๑๐. อนุตฺตริยสุตฺตํ

๓๐. "ฉยิมานิ, ภิกฺขเว, อนุตฺตริยานิฯ กตมานิ ฉ? ทสฺสนานุตฺตริยํ, สวนานุตฺตริยํ, ลาภานุตฺตริยํ, สิกฺขานุตฺตริยํ, ปาริจริยานุตฺตริยํ, อนุสฺสตานุตฺตริยนฺติฯ

"กตมญฺจ , ภิกฺขเว, ทสฺสนานุตฺตริยํ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ หตฺถิรตนมฺปิ ทสฺสนาย คจฺฉติ, อสฺสรตนมฺปิ ทสฺสนาย คจฺฉติ, มณิรตนมฺปิ ทสฺสนาย คจฺฉติ, อุจฺจาวจํ วา ปน ทสฺสนาย คจฺฉติ, สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา มิจฺฉาทิฏฺฐิกํ มิจฺฉาปฏิปนฺนํ ทสฺสนาย คจฺฉติฯ อเตฺถตํ, ภิกฺขเว, ทสฺสนํ; เนตํ นตฺถีติ วทามิฯ ตญฺจ โข เอตํ, ภิกฺขเว, ทสฺสนํ หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสํหิตํ, น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ โย จ โข, ภิกฺขเว, ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา ทสฺสนาย คจฺฉติ นิวิฏฺฐสโทฺธ นิวิฏฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺน, เอตทานุตฺตริยํ, ภิกฺขเว, ทสฺสนานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ [โสกปริทฺทวานํ (สี.)] สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย [อตฺถคมาย (สี.)] ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา ทสฺสนาย คจฺฉติ นิวิฏฺฐสโทฺธ นิวิฏฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺนฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทสฺสนานุตฺตริยํฯ อิติ ทสฺสนานุตฺตริยํฯ

"สวนานุตฺตริยญฺจ กถํ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ เภริสทฺทมฺปิ [เภริสทฺทสฺสปิ (ก.) เอวํ วีณาสทฺทมฺปิอิจฺจาทีสุปิ] สวนาย คจฺฉติ, วีณาสทฺทมฺปิ สวนาย คจฺฉติ, คีตสทฺทมฺปิ สวนาย คจฺฉติ, อุจฺจาวจํ วา ปน สวนาย คจฺฉติ, สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส มิจฺฉาปฏิปนฺนสฺส ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉติฯ อเตฺถตํ, ภิกฺขเว, สวนํ; เนตํ นตฺถีติ วทามิฯ ตญฺจ โข เอตํ, ภิกฺขเว, สวนํ หีนํ คมฺมํ โปถุชฺชนิกํ อนริยํ อนตฺถสํหิตํ, น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ โย จ โข, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส วา ตถาคตสาวกสฺส วา ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉติ นิวิฏฺฐสโทฺธ นิวิฏฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺน, เอตทานุตฺตริยํ, ภิกฺขเว, สวนานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ ตถาคตสฺส วา ตถาคตสาวกสฺส วา ธมฺมสฺสวนาย คจฺฉติ นิวิฏฺฐสโทฺธ นิวิฏฺฐเปโม เอ

กนุตคโต อภิปฺปสโนฺนฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สวนานุตฺตริยํฯ อิติ ทสฺสนานุตฺตริยํ, สวนานุตฺตริยํฯ

‘‘ลาภานุตฺตริยญฺจ กถํ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุตฺตลาภมฺปิ ลภติ, ทารลาภมฺปิ ลภติ, ธนลาภมฺปิ ลภติ, อุจฺจาวจํ วา ปน ลาภํ ลภติ, สมเณ วา พฺราหฺมเณ วา มิจฺฉาทิฎฺฐิเก มิจฺฉาปฎิปเนฺน สทฺธํ ปฎิลภติฯ อเตฺถโส, ภิกฺขเว, ลาโภ; เนโส นตฺถีติ วทามิฯ โส จ โข เอโส, ภิกฺขเว, ลาโภ หีโน คโมฺม โปถุชฺชนิโก อนริโย อนตฺถสํหิโต, น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ โย จ โข, ภิกฺขเว, ตถาคเต วา ตถาคตสาวเก วา สทฺธํ ปฎิลภติ นิวิฎฺฐสโทฺธ นิวิฎฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺน, เอตทานุตฺตริยํ, ภิกฺขเว, ลาภานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ ตถาคเต วา ตถาคตสาวเก วา สทฺธํ ปฎิลภติ นิวิฎฺฐสโทฺธ นิวิฎฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺนฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ลาภานุตฺตริยํฯ อิติ ทสฺสนานุตฺตริยํ, สวนานุตฺตริยํ, ลาภานุตฺตริยํฯ

‘‘สิกฺขานุตฺตริยญฺจ กถํ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ หตฺถิสฺมิมฺปิ สิกฺขติ, อสฺสสฺมิมฺปิ สิกฺขติ, รถสฺมิมฺปิ สิกฺขติ, ธนุสฺมิมฺปิ สิกฺขติ, ถรุสฺมิมฺปิ สิกฺขติ, อุจฺจาวจํ วา ปน สิกฺขติ, สมณสฺส วา พฺราหฺมณสฺส วา มิจฺฉาทิฎฺฐิกสฺส มิจฺฉาปฎิปนฺนสฺส [มิจฺฉาปฎิปตฺตึ (ก.)] สิกฺขติฯ อเตฺถสา, ภิกฺขเว, สิกฺขา; เนสา นตฺถีติ วทามิฯ สา จ โข เอสา, ภิกฺขเว, สิกฺขา หีนา คมฺมา โปถุชฺชนิกา อนริยา อนตฺถสํหิตา, น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ โย จ โข, ภิกฺขเว, ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย อธิสีลมฺปิ สิกฺขติ, อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขติ, อธิปญฺญมฺปิ สิกฺขติ นิวิฎฺฐสโทฺธ นิวิฎฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺน, เอตทานุตฺตริยํ, ภิกฺขเว, สิกฺขานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย , ยทิทํ ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย อธิสีลมฺปิ สิกฺขติ, อธิจิตฺตมฺปิ สิกฺขติ, อธิปญฺญมฺปิ สิกฺขติ, นิวิฎฺฐสโทฺธ นิวิฎฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺนฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สิกฺขานุตฺตริยํฯ อิติ ทสฺสนานุตฺตริยํ, สวนานุตฺตริยํ, ลาภานุตฺตริยํ, สิกฺขานุตฺตริยํฯ

‘‘ปาริจริยานุตฺตริยญฺจ กถํ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ขตฺติยมฺปิ ปริจรติ, พฺราหฺมณมฺปิ ปริจรติ, คหปติมฺปิ ปริจรติ, อุจฺจาวจํ วา ปน ปริจรติ, สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา มิจฺฉาทิฎฺฐิกํ มิจฺฉาปฎิปนฺนํ ปริจรติฯ อเตฺถสา, ภิกฺขเว, ปาริจริยา; เนสา นตฺถีติ วทามิฯ สา จ โข เอสา, ภิกฺขเว, ปาริจริยา หีนา คมฺมา โปถุชฺชนิกา อนริยา อนตฺถสํหิตา, น นิพฺพิทาย…เป.… น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ โย จ โข, ภิกฺขเว, ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา ปริจรติ นิวิฎฺฐสโทฺธ นิวิฎฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺน , เอตทานุตฺตริยํ, ภิกฺขเว, ปาริจริยานํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา ปริจรติ นิวิฎฺฐสโทฺธ นิวิฎฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺนฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ปาริจริยานุตฺตริยํฯ อิติ ทสฺสนานุตฺตริยํ, สวนานุตฺตริยํ, ลาภานุตฺตริยํ, สิกฺขานุตฺตริยํ, ปาริจริยานุตฺตริยํฯ

‘‘อนุสฺสตานุตฺตริยญฺจ กถํ โหติ? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ ปุตฺตลาภมฺปิ อนุสฺสรติ, ทารลาภมฺปิ อนุสฺสรติ, ธนลาภมฺปิ อนุสฺสรติ, อุจฺจาวจํ วา ปน ลาภํ อนุสฺสรติ, สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา มิจฺฉาทิฎฺฐิกํ มิจฺฉาปฎิปนฺนํ อนุสฺสรติฯ อเตฺถสา, ภิกฺขเว, อนุสฺสติ; เนสา นตฺถีติ วทามิฯ สา จ โข เอสา, ภิกฺขเว, อนุสฺสติ หีนา คมฺมา โปถุชฺชนิกา อนริยา อนตฺถสํหิตา, น นิพฺพิทาย น

วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺญาย น สโมฺพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติฯ โย จ โข, ภิกฺขเว, ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา อนุสฺสรติ นิวิฏฺฐสโทฺธ นิวิฏฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺน, เอตทานุตฺตริยํ, ภิกฺขเว, อนุสฺสตีนํ สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย, ยทิทํ ตถาคตํ วา ตถาคตสาวกํ วา อนุสฺสรติ นิวิฏฺฐสโทฺธ นิวิฏฺฐเปโม เอกนฺตคโต อภิปฺปสโนฺนฯ อิทํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อนุสฺสตานุตฺตริยํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ฉ อนุตฺตริยานี’’ติฯ

‘‘เย ทสฺสนานุตฺตรํ ลทฺธา [เย ทสฺสนวรํ ลทฺธา (สี. ปี.), ทสฺสนานุตฺตริยํ ลทฺธา (สฺยา. กํ.)], สวนญฺจ อนุตฺตรํ;
ลาภานุตฺตริยํ ลทฺธา, สิกฺขานุตฺตริเย รตา [อนุตฺตริยํ ตถา (ก.)]ฯ

‘‘อุปฏฺฐิตา ปาริจริยา, ภาวยนฺติ อนุสฺสตึ;
วิเวกปฺปฏิสํยุตฺตํ, เขมํ อมตคามินึฯ

‘‘อปฺปมาเท ปมุทิตา, นิปกา สีลสํวุตา;
เต เว กาเลน ปเจฺจนฺติ [ปจฺจนฺติ (สฺยา. ก.)], ยตฺถ ทุกฺขํ นิรุชฺฌตี’’ติฯ ทสมํ;

อนุตฺตริยวโคฺค [สามกวโคฺค (ก.)] ตติโยฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

สามโก อปริหานิโย, ภยํ หิมวานุสฺสติ;
กจฺจาโน เทฺว จ สมยา, อุทายี อนุตฺตริเยนาติฯ

๔. เทวตาวโคฺค

๑. เสขสุตฺตํ

๓๑. “ฉยิเม , ภิกฺขเว, ธมฺมา เสขสฺส ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ฉ? กมฺมารามตา , ภสฺสารามตา, นิทฺทารามตา, สงฺคณิการามตา, อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารตา, โภชเน อมตฺตญฺญุตา – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺมา เสขสฺส ภิกฺขุโน ปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ

“ฉยิเม, ภิกฺขเว, ธมฺมา เสขสฺส ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ฉ? น กมฺมารามตา, น ภสฺสารามตา, น นิทฺทารามตา, น สงฺคณิการามตา, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตา, โภชเน มตฺตญฺญุตา – อิเม โข , ภิกฺขเว, ฉ ธมฺมา เสขสฺส ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺตี”ติฯ ปฐมํฯ

๒. ปฐมอปริหานสุตฺตํ

๓๒. อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ –

“ฉยิเม, ภนฺเต, ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ฉ? สตฺถุคารวตา, ธมฺมคารวตา, สงฺฆคารวตา, สิกฺขาคารวตา, อปฺปมาทคารวตา, ปฏิสนฺถารคารวตา [ปฏิสนฺธารคารวตา (ก.)] – อิเม โข, ภนฺเต, ฉ ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺตี”ติฯ อิทมโวจ สา เทวตาฯ สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิฯ อถ โข สา เทวตา “สมนุญฺโญ เม สตฺถา”ติ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายิฯ

อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – “อิมํ, ภิกฺขเว, รตฺตึ อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข, ภิกฺขเว, สา เทวตา มํ เอตทโวจ – ‘ฉยิเม, ภนฺเต, ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ฉ? สตฺถุคารวตา, ธมฺมคารวตา, สงฺฆคารวตา, สิกฺขาคารวตา, อปฺปมาทคารวตา, ปฏิสนฺถารคารวตา – อิเม โข, ภนฺเต, ฉ ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺตี’ติฯ อิทมโวจ, ภิกฺขเว, สา เทวตาฯ อิทํ วตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺเถวนฺตรธายี”ติฯ

“สตฺถุครุ ธมฺมครุ, สเงฺฆ จ ติพฺพคารโว;
อปฺปมาทครุ ภิกฺขุ, ปฏิสนฺถารคารโว;
อภพฺพ ปริหานาย, นิพฺพานเสฺสว สนฺติเก”ติฯ ทุติยํ;

๓. ทุติยอปริหานสุตฺตํ

๓๓. “อิมํ, ภิกฺขเว, รตฺตึ อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข, ภิกฺขเว, สา เทวตา มํ เอตทโวจ – ‘ฉยิเม, ภนฺเต, ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ฉ? สตฺถุคารวตา, ธมฺมคารวตา, สงฺฆคารวตา, สิกฺขาคารวตา, หิริคารวตา, โอตฺตปฺปคารวตา – อิเม โข, ภนฺเต, ฉ ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺตี’ติฯ

อิทมโวจ, ภิกฺขเว, สา เทวตาฯ อิทํ วตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายี''ติฯ

''สตฺถุครุ ธมฺมครุ, สเงฺฆ จ ติพฺพคารโว;
หิริโอตฺตปฺปสมฺปโนฺน, สปฺปติโสฺส สคารโว;
อภโพฺพ ปริหานาย, นิพฺพานเสฺสว สนฺติเก''ติฯ ตติยํ;

๔. มหาโมคฺคลฺลานสุตฺตํ

๓๔. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตโกฺก อุทปาทิ – ''กตเมสานํ เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – 'โสตาปนฺนา นาม [โสตาปนฺนามฺหา (สี.), โสตาปนฺนามฺห (สฺยา. กํ. ปี.)] อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา'''ติ ? เตน โข ปน สมเยน ติโสฺส นาม ภิกฺขุ อธุนากาลงฺกโต อญฺญตรํ พฺรหฺมโลกํ อุปปโนฺน โหติฯ ตตฺรปิ นํ เอวํ ชานนฺติ – ''ติโสฺส พฺรหฺมา มหิทฺธิโก มหานุภาโว''ติฯ

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ [สมฺมิญฺชิตํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมวํ – เชตวเน อนฺตรหิโต ตสฺมิํ พฺรหฺมโลเก ปาตุรโหสิฯ อทฺทสา โข ติโสฺส พฺรหฺมา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ – ''เอหิ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน; สฺวาคตํ [สาคตํ (สี.)], มาริส โมคฺคลฺลาน; จิรสฺสํ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน; อิมํ ปริยายมกาสิ, ยทิทํ อิธาคมนายฯ นิสีท, มาริส โมคฺคลฺลาน, อิทมาสนํ ปญฺญตฺต''นฺติฯ นิสีทิ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ปญฺญเตฺต อาสเนฯ ติโสฺสปิ โข พฺรหฺมา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ติสฺสํ พฺรหฺมานํ อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน เอตทโวจ –

''กตเมสานํ โข, ติสฺส, เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – 'โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา'''ติ? ''จาตุมหาราชิกานํ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – 'โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา'''ติฯ

''สเพฺพสเญฺญว นุ โข, ติสฺส, จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – 'โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา'''ติ? ''น โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สเพฺพสํ จาตุมหาราชิกานํ เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – 'โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา'ติฯ เย โข เต, มาริส โมคฺคลฺลาน, จาตุมหาราชิกา เทวา พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน อสมนฺนาคตา ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน อสมนฺนาคตา สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน อสมนฺนาคตา อริยกเนฺตหิ สีเลหิ อสมนฺนาคตา น เตสํ เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – 'โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา'ติฯ เย จ โข เต, มาริส โมคฺคลฺลาน, จาตุมหาราชิกา เทวา พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคตา, เตสํ เอวํ ญาณํ โหติ – 'โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา'''ติฯ

''จาตุมหาราชิกานเญฺญว นุ โข, ติสฺส, เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – 'โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา'ติ อุทาหุ ตาวติํสานมฺปิ เทวานํ…เป.… ยามานมฺปิ เท

วานํ… ตุสิตานมฺปิ เทวานํ… นิมฺมานรตีนมฺปิ เทวานํ… ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนมฺปิ เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – ‘โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา’’’ติ? ‘‘ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนมฺปิ โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – ‘โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา’’’ติฯ

‘‘สเพฺพสเญฺญว นุ โข, ติสฺส, ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – ‘โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา’’’ติ? ‘‘น โข, มาริส โมคฺคลฺลาน, สเพฺพสํ ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – ‘โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา’ติฯ เย โข เต, มาริส โมคฺคลฺลาน, ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน อสมนฺนาคตา, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน อสมนฺนาคตา, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน อสมนฺนาคตา, อริยกเนฺตหิ สีเลหิ อสมนฺนาคตา, น เตสํ เทวานํ เอวํ ญาณํ โหติ – ‘โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา’ติฯ เย จ โข เต, มาริส โมคฺคลฺลาน, ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เทวา พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคตา, อริยกเนฺตหิ สีเลหิ สมนฺนาคตา เตสํ เอวํ ญาณํ โหติ – ‘โสตาปนฺนา นาม อวินิปาตธมฺมา นิยตา สโมฺพธิปรายณา’’’ติฯ

อถ โข อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ติสฺสสฺส พฺรหฺมุโน ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา – ‘‘เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมวํ – ‘พฺรหฺมโลเก อนฺตรหิโต เชตวเน ปาตุรโหสี’’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. วิชฺชาภาคิยสุตฺตํ

๓๕. ‘‘ฉยิเม , ภิกฺขเว, ธมฺมา วิชฺชาภาคิยาฯ กตเม ฉ? อนิจฺจสญฺญา, อนิเจฺจ ทุกฺขสญฺญา, ทุเกฺข อนตฺตสญฺญา, ปหานสญฺญา, วิราคสญฺญา, นิโรธสญฺญา – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺมา วิชฺชาภาคิยา’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. วิวาทมูลสุตฺตํ

๓๖. [ที. นิ. ๓.๓๒๕; ม. นิ. ๓.๔๔; จูฬว. ๒๑๖] ‘‘ฉยิมานิ, ภิกฺขเว, วิวาทมูลานิฯ กตมานิ ฉ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โกธโน โหติ อุปนาหีฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ โกธโน โหติ อุปนาหี โส สตฺถริปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, ธเมฺมปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, สเงฺฆปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, สิกฺขายปิ น ปริปูรการี โหติฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สตฺถริ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, ธเมฺม อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, สเงฺฆ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, สิกฺขาย น ปริปูรการี โส สเงฺฆ วิวาทํ ชเนติ, โย โหติ วิวาโท พหุชนาหิตาย พหุชนาสุขาย พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานํฯ เอวรูปํ เจ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา สมนุปเสฺสยฺยาถฯ ตตฺร ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ตเสฺสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานาย วายเมยฺยาถฯ เอวรูปํ เจ ตุเมฺห, ภิกฺขเว, วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา น สมนุปเสฺสยฺยาถ, ตตฺร ตุเมฺห, ภิกฺขเว, ตเสฺสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายติํ อนวสฺสวาย ปฏิปเชฺชยฺยาถฯ เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานํ โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายติํ อนวสฺสโว โหติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มกฺขี โหติ ปฬาสี…เป.… อิสฺสุกี โหติ มจฺฉรี… สโฐ โหติ มายาวี… ปาปิโจฺฉ โหติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ… สนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ อาธานคฺคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺ

คีฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สนฺทิฏฺฐิปรามาสี โหติ อาธานคฺคาหี ทุปฺปฏินิสฺสคฺคี, โส สตฺถริปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, ธมฺเมปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, สงฺเฆปิ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, สิกฺขายปิ น ปริปูรการี โหติฯ โย โส, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สตฺถริ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, ธมฺม...เป.... สงฺเฆ อคารโว วิหรติ อปฺปติโสฺส, สิกฺขาย น ปริปูรการี, โส สงฺเฆ วิวาทํ ชเนติ, โย โหติ วิวาโท พหุชนาหิตาย พหุชนาสุขาย พหุโน ชนสฺส อนตฺถาย อหิตาย ทุกฺขาย เทวมนุสฺสานํฯ เอวรูปํ เจ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา สมนุปสฺเสยฺยาถฯ ตตฺร ตุมฺเห, ภิกฺขเว, ตสฺเสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานาย วายเมยฺยาถฯ เอวรูปํ เจ ตุมฺเห, ภิกฺขเว, วิวาทมูลํ อชฺฌตฺตํ วา พหิทฺธา วา น สมนุปสฺเสยฺยาถฯ ตตฺร ตุมฺเห, ภิกฺขเว, ตสฺเสว ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายตึ อนวสฺสวาย ปฏิปชฺเชยฺยาถฯ เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส ปหานํ โหติฯ เอวเมตสฺส ปาปกสฺส วิวาทมูลสฺส อายตึ อนวสฺสโว โหติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ฉ วิวาทมูลานี''ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. ฉฬงฺคทานสุตฺตํ

๓๗. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน เวฬุกณฺฑกี [เวฬุกณฺฑกิยา (อ. นิ. ๗.๕๓; ๒.๑๓๔; สํ. นิ. ๒.๑๗๓)] นนฺทมาตา อุปาสิกา สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานปฺปมุเข ภิกฺขุสงฺเฆ ฉฬงฺคสมนฺนาคตํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐาเปติฯ อทฺทสา โข ภควา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน เวฬุกณฺฑกึ นนฺทมาตรํ อุปาสิกํ สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานปฺปมุเข ภิกฺขุสงฺเฆ ฉฬงฺคสมนฺนาคตํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐาเปนฺตึฯ ทิสฺวา ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ''เอสา, ภิกฺขเว, เวฬุกณฺฑกี นนฺทมาตา อุปาสิกา สาริปุตฺตโมคฺคลฺลานปฺปมุเข ภิกฺขุสงฺเฆ ฉฬงฺคสมนฺนาคตํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐาเปติ''ฯ

''กถญฺจ, ภิกฺขเว, ฉฬงฺคสมนฺนาคตา ทกฺขิณา โหติ? อิธ, ภิกฺขเว , ทายกสฺส ตีณงฺคานิ โหนฺติ, ปฏิคฺคาหกานํ ตีณงฺคานิฯ กตมานิ ทายกสฺส ตีณงฺคานิ? อิธ, ภิกฺขเว, ทายโก ปุพฺเพว ทานา สุมโน โหติ, ททํ จิตฺตํ ปสาเทติ, ทตฺวา อตฺตมโน โหติฯ อิมานิ ทายกสฺส ตีณงฺคานิฯ

''กตมานิ ปฏิคฺคาหกานํ ตีณงฺคานิ? อิธ, ภิกฺขเว, ปฏิคฺคาหกา วีตราคา วา โหนฺติ ราควินยาย วา ปฏิปนฺนา, วีตโทสา วา โหนฺติ โทสวินยาย วา ปฏิปนฺนา, วีตโมหา วา โหนฺติ โมหวินยาย วา ปฏิปนฺนาฯ อิมานิ ปฏิคฺคาหกานํ ตีณงฺคานิฯ อิติ ทายกสฺส ตีณงฺคานิ, ปฏิคฺคาหกานํ ตีณงฺคานิฯ เอวํ โข, ภิกฺขเว, ฉฬงฺคสมนฺนาคตา ทกฺขิณา โหติฯ

''เอวํ ฉฬงฺคสมนฺนาคตาย, ภิกฺขเว, ทกฺขิณาย น สุกรํ ปุญฺญสฺส ปมาณํ คเหตุํ – 'เอตฺตโก ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร โสวคฺคิโก สุขวิปาโก สคฺคสํวตฺตนิโก อิฏฺฐาย กนฺตาย มนาปาย หิตาย สุขาย สํวตฺตตี'ติฯ อถ โข อสงฺขฺเยโยฺย [อสงฺเขโยฺย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อปฺปเมโยฺย มหาปุญฺญกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ

''เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, มหาสมุทฺเท น สุกรํ อุทกสฺส ปมาณํ คเหตุํ – 'เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกานีติ วา เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสตานีติ วา เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสหสฺสานีติ วา เอตฺตกานิ อุทกาฬฺหกสตสหสฺสานี'ติ วาฯ อถ โข อสงฺขฺเยโยฺย อปฺปเมโยฺย มหาอุทกกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉติฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, เอวํ ฉฬงฺคสมนฺนาคตาย ทกฺขิณาย น สุกรํ ปุญฺญสฺส ปมาณํ คเหตุํ – 'เอตฺตโก ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร โสวคฺคิโก สุขวิปาโก สคฺคสํวตฺตนิโก อิฏฺฐาย กนฺตาย มนาปาย หิตาย สุขาย สํวตฺตตี'ติฯ อถ โข อสงฺขฺเยโยฺย อปฺปเมโยฺย มหาปุญฺญกฺขนฺโธเตฺวว สงฺขํ คจฺฉตี''ติฯ

[เป. ว. ๓๐๕ เปตวตฺถุมฺหิปิ] “ปุเพฺพว ทานา สุมโน, ททํ จิตฺตํ ปสาทเย;
ทตฺวา อตฺตมโน โหติ, เอสา ยญฺญสฺส [ปุญฺญสฺส (ก.)] สมฺปทาฯ

“วีตราคา [วีตราโค (สฺยา. กํ. ก.) เอวํ อนนฺตรปทตฺตเยปิ] วีตโทสา, วีตโมหา อนาสวา;
เขตฺตํ ยญฺญสฺส สมฺปนฺนํ, สญฺญตา พฺรหฺมจารโย [พฺรหฺมจาริโน (สฺยา. กํ.)]ฯ

“สยํ อาจมยิตฺวาน, ทตฺวา สเกหิ ปาณิภิ;
อตฺตโน ปรโต เจโส, ยญฺโญ โหติ มหปฺผโลฯ

[อ. นิ. ๔.๔๐] “เอวํ ยชิตฺวา เมธาวี, สทฺโธ มุตฺเตน เจตสา;
อพฺยาปชฺชํ สุขํ โลกํ, ปณฺฑิโต อุปปชฺชตี”ติฯ สตฺตมํ;

๘. อตฺตการีสุตฺตํ

๓๘. อถ โข อญฺญตโร พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อหญฺหิ, โภ โคตม, เอวํวาที เอวํทิฏฺฐิ – ‘นตฺถิ อตฺตกาโร, นตฺถิ ปรกาโร’”ติฯ “มาหํ, พฺราหฺมณ, เอวํวาทึ เอวํทิฏฺฐึ อทฺทสํ วา อโสฺสสึ วาฯ กถญฺหิ นาม สยํ อภิกฺกมนฺโต, สยํ ปฏิกฺกมนฺโต เอวํ วกฺขติ – ‘นตฺถิ อตฺตกาโร, นตฺถิ ปรกาโร’”ติ!

“ตํ กึ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, อตฺถิ อารพฺภธาตู”ติ? “เอวํ, โภ”ฯ “อารพฺภธาตุยา สติ อารพฺภวนฺโต สตฺตา ปญฺญายนฺตี”ติ? “เอวํ, โภ”ฯ “ยํ โข, พฺราหฺมณ, อารพฺภธาตุยา สติ อารพฺภวนฺโต สตฺตา ปญฺญายนฺติ, อยํ สตฺตานํ อตฺตกาโร อยํ ปรกาโร”ฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, อตฺถิ นิกฺกมธาตุ…เป.… อตฺถิ ปรกฺกมธาตุ… อตฺถิ ถามธาตุ… อตฺถิ ฐิติธาตุ… อตฺถิ อุปกฺกมธาตู”ติ? “เอวํ, โภ”ฯ “อุปกฺกมธาตุยา สติ อุปกฺกมวนฺโต สตฺตา ปญฺญายนฺตี”ติ? “เอวํ, โภ”ฯ “ยํ โข, พฺราหฺมณ, อุปกฺกมธาตุยา สติ อุปกฺกมวนฺโต สตฺตา ปญฺญายนฺติ, อยํ สตฺตานํ อตฺตกาโร อยํ ปรกาโร”ฯ

“มาหํ, พฺราหฺมณ [ตํ กึ มญฺญสิ พฺราหฺมณ มาหํ (ก.)], เอวํวาทึ เอวํทิฏฺฐึ อทฺทสํ วา อโสฺสสึ วาฯ กถญฺหิ นาม สยํ อภิกฺกมนฺโต สยํ ปฏิกฺกมนฺโต เอวํ วกฺขติ – ‘นตฺถิ อตฺตกาโร นตฺถิ ปรกาโร’”ติฯ

“อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป.… อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติ! อฏฺฐมํฯ

๙. นิทานสุตฺตํ

๓๙. “ตีณิมานิ , ภิกฺขเว, นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ กตมานิ ตีณิ? โลโภ นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, โทโส นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, โมโห นิทานํ กมฺมานํ สมุทยายฯ น, ภิกฺขเว, โลภา อโลโภ สมุเทติ; อถ โข, ภิกฺขเว, โลภา โลโภว สมุเทติฯ น, ภิกฺขเว, โทสา อโทโส สมุเทติ; อถ โข, ภิกฺขเว, โทสา โทโสว สมุเทติฯ น, ภิกฺขเว, โมหา อโมโห สมุเทติ; อถ โข, ภิกฺขเว, โมหา โมโหว สมุเทติฯ น, ภิกฺขเว, โลภเชน กเมฺมน โทสเชน กเมฺมน โมหเชน กเมฺมน เทวา ปญฺญายนฺติ, มนุสฺสา ปญฺญายนฺติ, ยา วา ปนญฺญาปิ กาจิ สุคติโยฯ อถ

โข, ภิกฺขเว, โลภเชน กเมฺมน โทสเชน กเมฺมน โมหเชน กเมฺมน นิรโย ปญฺญายติ ติรจฺฉานโยนิ ปญฺญายติ เปตฺติวิสโย ปญฺญายติ, ยา วา ปนญฺญาปิ กาจิ ทุคฺคติโยฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ

“ตีณิมานิ, ภิกฺขเว, นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายฯ กตมานิ ตีณิ? อโลโภ นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, อโทโส นิทานํ กมฺมานํ สมุทยาย, อโมโห นิทานํ กมฺมานํ สมุทยายฯ น, ภิกฺขเว, อโลภา โลโภ สมุเทติ; อถ โข, ภิกฺขเว, อโลภา อโลโภว สมุเทติฯ น, ภิกฺขเว, อโทสา โทโส สมุเทติ; อถ โข, ภิกฺขเว, อโทสา อโทโสว สมุเทติฯ น, ภิกฺขเว, อโมหา โมโห สมุเทติ; อถ โข, ภิกฺขเว, อโมหา อโมโหว สมุเทติฯ น, ภิกฺขเว, อโลภเชน กเมฺมน อโทสเชน กเมฺมน อโมหเชน กเมฺมน นิรโย ปญฺญายติ ติรจฺฉานโยนิ ปญฺญายติ เปตฺติวิสโย ปญฺญายติ, ยา วา ปนญฺญาปิ กาจิ ทุคฺคติโยฯ อถ โข, ภิกฺขเว, อโลภเชน กเมฺมน อโทสเชน กเมฺมน อโมหเชน กเมฺมน เทวา ปญฺญายนฺติ, มนุสฺสา ปญฺญายนฺติ, ยา วา ปนญฺญาปิ กาจิ สุคติโยฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ตีณิ นิทานานิ กมฺมานํ สมุทยายา”ติฯ นวมํฯ

๑๐. กิมิลสุตฺตํ

๔๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา กิมิลายํ วิหรติ นิจุลวเนฯ อถ โข อายสฺมา กิมิโล เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา กิมิโล ภควนฺตํ เอตทโวจ – “โก นุ โข, ภนฺเต, เหตุ โก ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธโมฺม น จิรฏฺฐิติโก โหตี”ติ? “อิธ, กิมิล, ตถาคเต ปรินิพฺพุเต ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย อุปาสกา อุปาสิกาโย สตฺถริ อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา, ธเมฺม อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา, สเงฺฆ อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา, สิกฺขาย อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา, อปฺปมาเท อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสา, ปฏิสนฺถาเร [ปฏิสนฺธาเร (ก.) อ. นิ. ๕.๒๐๑; ๗.๕๙] อคารวา วิหรนฺติ อปฺปติสฺสาฯ อยํ โข, กิมิล, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธโมฺม น จิรฏฺฐิติโก โหติ”ฯ

“โก ปน, ภนฺเต, เหตุ โก ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธโมฺม จิรฏฺฐิติโก โหตี”ติ? “อิธ, กิมิล, ตถาคเต ปรินิพฺพุเต ภิกฺขู ภิกฺขุนิโย อุปาสกา อุปาสิกาโย สตฺถริ สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา, ธเมฺม สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา, สเงฺฆ สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา, สิกฺขาย สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา, อปฺปมาเท สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสา, ปฏิสนฺถาเร สคารวา วิหรนฺติ สปฺปติสฺสาฯ อยํ โข, กิมิล, เหตุ อยํ ปจฺจโย เยน ตถาคเต ปรินิพฺพุเต สทฺธโมฺม จิรฏฺฐิติโก โหตี”ติฯ ทสมํฯ

๑๑. ทารุกฺขนฺธสุตฺตํ

๔๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา สาริปุตฺโต ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ อถ โข อายสฺมา สาริปุตฺโต ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ คิชฺฌกูฏา ปพฺพตา โอโรหนฺโต อทฺทส อญฺญตรสฺมึ ปเทเส มหนฺตํ ทารุกฺขนฺธํฯ ทิสฺวา ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “ปสฺสถ โน, อาวุโส, ตุเมฺห อมุํ มหนฺตํ ทารุกฺขนฺธ”นฺติ? “เอวมาวุโส”ติฯ

“อากงฺขมาโน, อาวุโส, ภิกฺขุ อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต อมุํ ทารุกฺขนฺธํ ปถวีเตฺวว อธิมุเจฺจยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถิ, อาวุโส , อมุมฺหิ ทารุกฺขเนฺธ ปถวีธาตุ, ยํ นิสฺสาย ภิกฺขุ อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต อมุํ ทารุกฺขนฺธํ ปถวีเตฺวว อธิมุเจฺจยฺยฯ อากงฺขมาโน, อาวุโส, ภิกฺขุ อิทฺธิมา

เจโตวสิปฺปตฺโต อมุํ ทารุกฺขนฺธํ อาโปเตฺวว อธิมุเจฺจยฺย …เป…. เตโชเตฺวว อธิมุเจฺจยฺย… วาโยเตฺวว อธิมุเจฺจยฺย… สุภนฺเตฺวว อธิมุเจฺจยฺย… อสุภนฺเตฺวว อธิมุเจฺจยฺยฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อตฺถิ, อาวุโส, อมุมฺหิ ทารุกฺขเนฺธ อสุภธาตุ, ยํ นิสฺสาย ภิกฺขุ อิทฺธิมา เจโตวสิปฺปตฺโต อมุํ ทารุกฺขนฺธํ อสุภนฺเตฺวว อธิมุเจฺจยฺยา’’ติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. นาคิตสุตฺตํ

๔๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธึ เยน อิจฺฉานงฺคลํ นาม โกสลานํ พฺราหฺมณคาโม ตทวสริฯ ตตฺร สุทํ ภควา อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสเณฺฑฯ อโสฺสสุํ โข อิจฺฉานงฺคลกา พฺราหฺมณคหปติกา – ‘‘สมโณ ขลุ, โภ, โคตโม สกฺยปุตฺโต สกฺยกุลา ปพฺพชิโต อิจฺฉานงฺคลํ อนุปฺปตฺโต อิจฺฉานงฺคเล วิหรติ อิจฺฉานงฺคลวนสเณฺฑฯ ตํ โข ปน ภวนฺตํ โคตมํ เอวํ กลฺยาโณ กิตฺติสโทฺท อพฺภุคฺคโต – ‘อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุโทฺธ วิชฺชาจรณสมฺปโนฺน…เป…. พุโทฺธ ภควา’ติฯ โส อิมํ โลกํ สเทวกํ…เป…. อรหตํ ทสฺสนํ โหตี’’ติฯ อถ โข อิจฺฉานงฺคลกา พฺราหฺมณคหปติกา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ปหูตํ ขาทนียํ โภชนียํ อาทาย เยน อิจฺฉานงฺคลวนสโณฺฑ เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา พหิทฺวารโกฎฺฐเก อฎฺฐํสุ อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทาฯ

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา นาคิโต ภควโต อุปฎฺฐาโก โหติฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ นาคิตํ อามเนฺตสิ – ‘‘เก ปน เต, นาคิต, อุจฺจาสทฺทา มหาสทฺทา เกวฎฺฎา มเญฺญ มจฺฉวิโลเป’’ติ? ‘‘เอเต, ภเนฺต, อิจฺฉานงฺคลกา พฺราหฺมณคหปติกา ปหูตํ ขาทนียํ โภชนียํ อาทาย พหิทฺวารโกฎฺฐเก ฐิตา ภควนฺตํเยว อุทฺทิสฺส ภิกฺขุสงฺฆญฺจา’’ติฯ ‘‘มาหํ, นาคิต, ยเสน สมาคมํ, มา จ มยา ยโสฯ โย โข, นาคิต, นยิมสฺส เนกฺขมฺมสุขสฺส ปวิเวกสุขสฺส อุปสมสุขสฺส สโมฺพธสุขสฺส นิกามลาภี อสฺส อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, ยสฺสาหํ เนกฺขมฺมสุขสฺส ปวิเวกสุขสฺส อุปสมสุขสฺส สโมฺพธสุขสฺส นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, โส ตํ มีฬฺหสุขํ มิทฺธสุขํ ลาภสกฺการสิโลกสุขํ สาทิเยยฺยา’’ติฯ

‘‘อธิวาเสตุ ทานิ, ภเนฺต, ภควา; อธิวาเสตุ, สุคโต; อธิวาสนกาโล ทานิ, ภเนฺต, ภควโตฯ เยน เยเนว ทานิ, ภเนฺต, ภควา คมิสฺสติ, ตนฺนินฺนาว ภวิสฺสนฺติ พฺราหฺมณคหปติกา เนคมา เจว ชานปทา จฯ เสยฺยถาปิ, ภเนฺต, ถุลฺลผุสิตเก เทเว วสฺสเนฺต ยถานินฺนํ อุทกานิ ปวตฺตนฺติ; เอวเมวํ โข, ภเนฺต, เยน เยเนว ทานิ ภควา คมิสฺสติ, ตนฺนินฺนาว ภวิสฺสนฺติ พฺราหฺมณคหปติกา เนคมา เจว ชานปทา จฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิ, ภเนฺต, ภควโต สีลปญฺญาณ’’นฺติฯ

‘‘มาหํ, นาคิต, ยเสน สมาคมํ, มา จ มยา ยโสฯ โย โข, นาคิต, นยิมสฺส เนกฺขมฺมสุขสฺส ปวิเวกสุขสฺส อุปสมสุขสฺส สโมฺพธสุขสฺส นิกามลาภี อสฺส อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, ยสฺสาหํ เนกฺขมฺมสุขสฺส ปวิเวกสุขสฺส อุปสมสุขสฺส สโมฺพธสุขสฺส นิกามลาภี อกิจฺฉลาภี อกสิรลาภี, โส ตํ มีฬฺหสุขํ มิทฺธสุขํ ลาภสกฺการสิโลกสุขํ สาทิเยยฺยฯ

‘‘อิธาหํ, นาคิต, ภิกฺขุํ ปสฺสามิ คามนฺตวิหารึ สมาหิตํ นิสินฺนํฯ ตสฺส มยฺหํ, นาคิต, เอวํ โหติ – ‘อิทานิมํ อายสฺมนฺตํ [อารามิโก วา ฌเฎฺฐสฺสติ สมณุเทฺทโส วา, ตํ ตมฺหา (ก. สี. ปี.) อารามิโก วา ฌเฎฺฐสฺสติ สมณุเทฺทโส วา, โส ตํ ตมฺหา (ก. สี.) อ. นิ. ๘.๘๖ ปสฺสิตพฺพํ] อารามิโก วา อุปฎฺฐหิสฺสติ สมณุเทฺทโส วา ตํ ตมฺหา [อารามิโก วา ฌเฎฺฐสฺสติ สมณุเทฺทโส วา, ตํ ตมฺหา (ก. สี. ปี.) อารามิโก วา ฌเฎฺฐสฺสติ สมณุเทฺทโส วา, โส ตํ ตมฺหา (ก. สี.) อ. นิ. ๘.๘๖ ปสฺสิตพฺพํ] สมาธิมฺหา จาเวสฺสตี’ติฯ เตนาหํ, นาคิต, ตสฺส ภิกฺขุโน น อตฺตมโน โหมิ

คามนฺตวิหาเรนฯ อิธ ปนาหํ, นาคิต, ภิกฺขุํ ปสฺสามิ อารญฺญิกํ อรญฺเญ ปจลายมานํ นิสินฺนํฯ ตสฺส มยฺหํ, นาคิต, เอวํ โหติ – ‘อิทานิ อยมายสฺมา อิมํ นิทฺทากิลมถํ ปฏิวิโนเทตฺวา อรญฺญสญฺญํเยว มนสิ กริสฺสติ เอกตฺต’นฺติฯ เตนาหํ, นาคิต, ตสฺส ภิกฺขุโน อตฺตมโน โหมิ อรญฺญวิหาเรนฯ

‘‘อิธ ปนาหํ, นาคิต, ภิกฺขุํ ปสฺสามิ อารญฺญิกํ อรญฺเญ อสมาหิตํ นิสินฺนํฯ ตสฺส มยฺหํ, นาคิต, เอวํ โหติ – ‘อิทานิ อยมายสฺมา อสมาหิตํ วา จิตฺตํ สมาทหิสฺสติ, สมาหิตํ วา จิตฺตํ อนุรกฺขิสฺสตี’ติฯ เตนาหํ, นาคิต, ตสฺส ภิกฺขุโน อตฺตมโน โหมิ อรญฺญวิหาเรนฯ

‘‘อิธ ปนาหํ, นาคิต, ภิกฺขุํ ปสฺสามิ อารญฺญิกํ อรญฺเญ สมาหิตํ นิสินฺนํฯ ตสฺส มยฺหํ, นาคิต, เอวํ โหติ – ‘อิทานิ อยมายสฺมา อวิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิโมเจสฺสติ, วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ อนุรกฺขิสฺสตี’ติฯ เตนาหํ, นาคิต, ตสฺส ภิกฺขุโน อตฺตมโน โหมิ อรญฺญวิหาเรนฯ

‘‘อิธ ปนาหํ, นาคิต, ภิกฺขุํ ปสฺสามิ คามนฺตวิหารึ ลาภึ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ โส ตํ ลาภสกฺการสิโลกํ นิกามยมาโน ริญฺจติ ปฏิสลฺลานํ ริญฺจติ อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ; คามนิคมราชธานึ โอสริตฺวา วาสํ กปฺเปติฯ เตนาหํ, นาคิต, ตสฺส ภิกฺขุโน น อตฺตมโน โหมิ คามนฺตวิหาเรนฯ

‘‘อิธ ปนาหํ, นาคิต, ภิกฺขุํ ปสฺสามิ อารญฺญิกํ ลาภึ จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารานํฯ โส ตํ ลาภสกฺการสิโลกํ ปฏิปณาเมตฺวา น ริญฺจติ ปฏิสลฺลานํ น ริญฺจติ อรญฺญวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิฯ เตนาหํ, นาคิต, ตสฺส ภิกฺขุโน อตฺตมโน โหมิ อรญฺญวิหาเรนฯ ยสฺมาหํ, นาคิต, สมเย อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน น กญฺจิ [น กิญฺจิ (สี. ปี. ก.)] ปสฺสามิ ปุรโต วา ปจฺฉโต วา, ผาสุ เม, นาคิต, ตสฺมึ สมเย โหติ อนฺตมโส อุจฺจารปสฺสาวกมฺมายา’’ติฯ ทฺวาทสมํฯ

เทวตาวคฺโค [เสกฺขปริหานิยวคฺโค (สฺยา.)] จตุตฺโถฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

เสขา เทฺว อปริหานิ, โมคฺคลฺลาน วิชฺชาภาคิยา;
วิวาททานตฺตการี นิทานํ, กิมิลทารุกฺขเนฺธน นาคิโตติฯ

๕. ธมฺมิกวคฺโค

๑. นาคสุตฺตํ

๔๓. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ สาวตฺถิยํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ''อายามานนฺท , เยน ปุพฺพาราโม มิคารมาตุปาสาโท เตนุปสงฺกมิสฺสาม ทิวาวิหารายา''ติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิฯ

อถ โข ภควา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธิํ เยน ปุพฺพาราโม มิคารมาตุปาสาโท เตนุปสงฺกมิฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ – ''อายามานนฺท, เยน ปุพฺพโกฏฺฐโก เตนุปสงฺกมิสฺสาม คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุ''นฺติฯ ''เอวํ, ภนฺเต''ติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสฺโสสิฯ อถ โข ภควา อายสฺมตา อานนฺเทน สทฺธิํ เยน ปุพฺพโกฏฺฐโก เตนุปสงฺกมิ คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุํฯ ปุพฺพโกฏฺฐเก คตฺตานิ ปริสิญฺจิตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา เอกจีวโร อฏฺฐาสิ คตฺตานิ ปุพฺพาปยมาโนฯ

เตน โข ปน สมเยน รโญฺญ ปเสนทิสฺส โกสลสฺส เสโต นาม นาโค มหาตูริย [มหาตุริย (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ตาฬิตวาทิเตน ปุพฺพโกฏฺฐกา ปจฺจุตฺตรติฯ อปิสฺสุ ตํ ชโน ทิสฺวา เอวมาห – ''อภิรูโป วต, โภ, รโญฺญ นาโค; ทสฺสนีโย วต, โภ, รโญฺญ นาโค; ปาสาทิโก วต, โภ, รโญฺญ นาโค; กายุปปโนฺน วต, โภ, รโญฺญ นาโค''ติ! เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อุทายี ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''หตฺถิเมว นุ โข, ภนฺเต, มหนฺตํ พฺรหนฺตํ [มหนฺตํ พฺรูหนฺตํ (สี.), มหตฺตํ พฺรหฺมตฺตํ (ก.)] กายุปปนฺนํ ชโน ทิสฺวา เอวมาห – 'นาโค วต, โภ, นาโค'ติ, อุทาหุ อญฺญมฺปิ กญฺจิ [กิญฺจิ (ก.)] มหนฺตํ พฺรหนฺตํ กายุปปนฺนํ ชโน ทิสฺวา เอวมาห – 'นาโค วต, โภ, นาโค'''ติ? ''หตฺถิมฺปิ โข, อุทายิ, มหนฺตํ พฺรหนฺตํ กายุปปนฺนํ ชโน ทิสฺวา เอวมาห – 'นาโค วต, โภ, นาโค'ติ! อสฺสมฺปิ โข, อุทายิ, มหนฺตํ พฺรหนฺตํ…เป.… โคณมฺปิ โข, อุทายิ , มหนฺตํ พฺรหนฺตํ…เป.… อุรคมฺปิ [นาคมฺปิ (ก.)] โข, อุทายิ, มหนฺตํ พฺรหนฺตํ…เป.… รุกฺขมฺปิ โข, อุทายิ , มหนฺตํ พฺรหนฺตํ…เป.… มนุสฺสมฺปิ โข, อุทายิ, มหนฺตํ พฺรหนฺตํ กายุปปนฺนํ ชโน ทิสฺวา เอวมาห – 'นาโค วต, โภ, นาโค'ติ! อปิ จ, อุทายิ, โย สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อาคุํ น กโรติ กาเยน วาจาย มนสา, ตมหํ 'นาโค'ติ พฺรูมี''ติฯ

''อจฺฉริยํ, ภนฺเต, อพฺภุตํ, ภนฺเต! ยาว สุภาสิตํ จิทํ, ภนฺเต, ภควตา – อปิ จ, อุทายิ, โย สเทวเก โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อาคุํ น กโรติ กาเยน วาจาย มนสา, ตมหํ 'นาโค'ติ พฺรูมี''ติฯ อิทญฺจ ปนาหํ, ภนฺเต, ภควตา สุภาสิตํ อิมาหิ คาถาหิ อนุโมทามิ –

''มนุสฺสภูตํ สมฺพุทฺธํ, อตฺตทนฺตํ สมาหิตํ;
อิริยมานํ พฺรหฺมปเถ, จิตฺตสฺสูปสเม รตํฯ

''ยํ มนุสฺสา นมสฺสนฺติ, สพฺพธมฺมาน ปารคุํ;
เทวาปิ ตํ [นํ (สี. ปี.)] นมสฺสนฺติ, อิติ เม อรหโต สุตํฯ

“สพฺพสํโยชนาตีตํ, วนา นิพฺพน [นิพฺพาน (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มาคตํ;
กาเมหิ เนกฺขมฺมรตํ [เนกฺขเมฺม รตํ (ก. สี.)], มุตฺตํ เสลาว กญฺจนํฯ

“สเพฺพ อจฺจรุจี นาโค, หิมวาเณฺณ สิลุจฺจเย;
สเพฺพสํ นาคนามานํ, สจฺจนาโม อนุตฺตโรฯ

“นาคํ โว [เต (ก.)] กิตฺตยิสฺสามิ, น หิ อาคุํ กโรติ โส;
โสรจฺจํ อวิหิํสา จ, ปาทา นาคสฺส เต ทุเวฯ

“ตโป จ พฺรหฺมจริยํ, จรณา นาคสฺส ตฺยาปเร;
สทฺธาหโตฺถ มหานาโค, อุเปกฺขาเสตทนฺตวาฯ

“สติ คีวา สิโร ปญฺญา, วีมํสา ธมฺมจินฺตนา;
ธมฺมกุจฺฉิสมาตาโป, วิเวโก ตสฺส วาลธิฯ

“โส ฌายี อสฺสาสรโต, อชฺฌตฺตํ สุสมาหิโต [อชฺฌตฺตุปสมาหิโต (สฺยา. ก.)];
คจฺฉํ สมาหิโต นาโค, ฐิโต นาโค สมาหิโตฯ

“เสยฺยํ สมาหิโต นาโค, นิสิโนฺนปิ สมาหิโต;
สพฺพตฺถ สํวุโต นาโค, เอสา นาคสฺส สมฺปทาฯ

“ภุญฺชติ อนวชฺชานิ, สาวชฺชานิ น ภุญฺชติ;
ฆาสมจฺฉาทนํ ลทฺธา, สนฺนิธิํ ปริวชฺชยํฯ

“สํโยชนํ อณุํ ถูลํ, สพฺพํ เฉตฺวาน พนฺธนํ;
เยน เยเนว คจฺฉติ, อนเปกฺโขว คจฺฉติฯ

“ยถาปิ อุทเก ชาตํ, ปุณฺฑรีกํ ปวฑฺฒติ;
นุปลิปฺปติ [น อุปลิปฺปติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.), นุปลิมฺปติ (ก.)] โตเยน, สุจิคนฺธํ มโน รมํฯ

“ตเถว โลเก สุชาโต, พุโทฺธ โลเก วิหรติ;
นุปลิปฺปติ โลเกน, โตเยน ปทุมํ ยถาฯ

“มหาคินีว ชลิโต [มหาคฺคินิ ปชฺชลิโต (สี. สฺยา. กํ.)], อนาหารูปสมฺมติ;
สงฺขาเรสูปสเนฺตสุ [องฺคาเรสุ จ สเนฺตสุ (ก.)], นิพฺพุโตติ ปวุจฺจติฯ

“อตฺถสฺสายํ วิญฺญาปนี, อุปมา วิญฺญูหิ เทสิตา;
วิญฺญสฺสนฺติ [วิญฺญิสฺสนฺติ (ก.)] มหานาคา, นาคํ นาเคน เทสิตํฯ

“วีตราโค วีตโทโส, วีตโมโห อนาสโว;
สรีรํ วิชหํ นาโค, ปรินิพฺพิสฺสติ [ปรินิพฺพาติ (ปี. ก.)] อนาสโว”ติฯ ปฐมํ;

๒. มิคสาลาสุตฺตํ

๔๔. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน มิคสาลาย อุปาสิกาย นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิฯ อถ โข มิคสาลา [มิคสาลา (ก.) อ. นิ. ๑๐.๗๕] อุปาสิกา เยนายสฺมา อานนฺโท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข มิคสาลา อุปาสิกา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ –

‘‘กถํ กถํ นามายํ, ภนฺเต อานนฺท, ภควตา ธมฺโม เทสิโต อเญฺญยฺโย, ยตฺร หิ นาม พฺรหฺมจารี จ อพฺรหฺมจารี จ อุโภ สมสมคติกา ภวิสฺสนฺติ อภิสมฺปรายํ ? ปิตา เม, ภนฺเต, ปุราโณ พฺรหฺมจารี อโหสิ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมาฯ โส กาลงฺกโต ภควตา พฺยากโต สกทาคามิสโตฺต [สกทาคามิปโตฺต (ก. สฺยา. ปี.)] ตุสิตํ กายํ อุปปโนฺนติฯ เปเตฺตโยฺยปิ [เปตฺตโยฺย ปิโย (สี. ปี. ก.), ปิตุ ปิโย (สฺยา. กํ.)] เม, ภนฺเต, อิสิทโตฺต อพฺรหฺมจารี อโหสิ สทารสนฺตุโฎฺฐฯ โสปิ กาลงฺกโต ภควตา พฺยากโต สกทาคามิปโตฺต ตุสิตํ กายํ อุปปโนฺนติฯ กถํ กถํ นามายํ, ภนฺเต อานนฺท, ภควตา ธโมฺม เทสิโต อเญฺญโยฺย, ยตฺร หิ นาม พฺรหฺมจารี จ อพฺรหฺมจารี จ อุโภ สมสมคติกา ภวิสฺสนฺติ อภิสมฺปราย’’นฺติ? ‘‘เอวํ โข ปเนตํ, ภคินิ, ภควตา พฺยากต’’นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา อานโนฺท มิคสาลาย อุปาสิกาย นิเวสเน ปิณฺฑปาตํ คเหตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฎิกฺกโนฺต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘อิธาหํ, ภนฺเต, ปุพฺพณฺหสมยํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจีวรมาทาย เยน มิคสาลาย อุปาสิกาย นิเวสนํ เตนุปสงฺกมิํ; อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺญตฺเต อาสเน นิสีทิํฯ อถ โข, ภนฺเต, มิคสาลา อุปาสิกา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข, ภนฺเต, มิคสาลา อุปาสิกา มํ เอตทโวจ – ‘กถํ กถํ นามายํ, ภนฺเต อานนฺท, ภควตา ธโมฺม เทสิโต อเญฺญโยฺย, ยตฺร หิ นาม พฺรหฺมจารี จ อพฺรหฺมจารี จ อุโภ สมสมคติกา ภวิสฺสนฺติ อภิสมฺปรายํฯ ปิตา เม, ภนฺเต, ปุราโณ พฺรหฺมจารี อโหสิ อาราจารี วิรโต เมถุนา คามธมฺมาฯ โส กาลงฺกโต ภควตา พฺยากโต สกทาคามิปโตฺต ตุสิตํ กายํ อุปปโนฺนติฯ เปเตฺตโยฺยปิ เม, ภนฺเต, อิสิทโตฺต อพฺรหฺมจารี อโหสิ สทารสนฺตุโฎฺฐฯ โสปิ กาลงฺกโต ภควตา พฺยากโต สกทาคามิปโตฺต ตุสิตํ กายํ อุปปโนฺนติฯ กถํ กถํ นามายํ, ภนฺเต อานนฺท, ภควตา ธโมฺม เทสิโต อเญฺญโยฺย, ยตฺร หิ นาม พฺรหฺมจารี จ อพฺรหฺมจารี จ อุโภ สมสมคติกา ภวิสฺสนฺติ อภิสมฺปราย’นฺติ? เอวํ วุเตฺต อหํ, ภนฺเต, มิคสาลํ อุปาสิกํ เอตทโวจํ – ‘เอวํ โข ปเนตํ, ภคินิ, ภควตา พฺยากต’’’นฺติฯ

‘‘กา จานนฺท, มิคสาลา อุปาสิกา พาลา อพฺยตฺตา อมฺมกา อมฺมกสญฺญา [อมฺพกา อมฺพกปญฺญา (สี. ปี.), อมฺพกา อมฺพกสญฺญา (สฺยา. กํ.) อ. นิ. ๑๐.๗๕ ปสฺสิตพฺพํ], เก จ ปุริสปุคฺคลปโรปริยญาเณ? ฉยิเม, อานนฺท, ปุคฺคลา สโนฺต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ

‘‘กตเม ฉ? อิธานนฺท, เอกโจฺจ ปุคฺคโล โสรโต โหติ สุขสํวาโส, อภินนฺทนฺติ สพฺรหฺมจารี เอกตฺตวาเสนฯ ตสฺส สวเนนปิ อกตํ โหติ, พาหุสเจฺจนปิ อกตํ โหติ, ทิฎฺฐิยาปิ อปฺปฎิวิทฺธํ โหติ, สามายิกมฺปิ วิมุตฺติํ น ลภติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา หานาย ปเรติ โน วิเสสาย, หานคามีเยว โหติ โน วิเสสคามีฯ

“อิธ ปนานนฺท, เอกโจฺจ ปุคฺคโล โสรโต โหติ สุขสํวาโส, อภินนฺทนฺติ สพฺรหฺมจารี เอกตฺตวาเสนฯ ตสฺส สวเนนปิ กตํ โหติ, พาหุสเจฺจนปิ กตํ โหติ, ทิฏฺฐิยาปิ ปฏิวิทฺธํ โหติ, สามายิกมฺปิ วิมุตฺตึ ลภติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา วิเสสาย ปเรติ โน หานาย, วิเสสคามีเยว โหติ โน หานคามีฯ

“ตตฺรานนฺท, ปมาณิกา ปมิณนฺติ – ‘อิมสฺสปิ เตว ธมฺมา อปรสฺสปิ เตว ธมฺมา, กสฺมา เตสํ เอโก หีโน เอโก ปณีโต’ติ! ตญฺหิ เตสํ, อานนฺท, โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ

“ตตฺรานนฺท , ยฺวายํ ปุคฺคโล โสรโต โหติ สุขสํวาโส, อภินนฺทนฺติ สพฺรหฺมจารี เอกตฺตวาเสน, ตสฺส สวเนนปิ กตํ โหติ, พาหุสเจฺจนปิ กตํ โหติ, ทิฏฺฐิยาปิ ปฏิวิทฺธํ โหติ, สามายิกมฺปิ วิมุตฺตึ ลภติฯ อยํ , อานนฺท , ปุคฺคโล อมุนา ปุริเมน ปุคฺคเลน อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิมํ หานนฺท, ปุคฺคลํ ธมฺมโสโต นิพฺพหติ, ตทนฺตรํ โก ชาเนยฺย อญฺญตฺร ตถาคเตน! ตสฺมาติหานนฺท, มา ปุคฺคเลสุ ปมาณิกา อหุวตฺถ; มา ปุคฺคเลสุ ปมาณํ คณฺหิตฺถฯ ขญฺญติ หานนฺท, ปุคฺคเลสุ ปมาณํ คณฺหโนฺตฯ อหํ วา, อานนฺท, ปุคฺคเลสุ ปมาณํ คเณฺหยฺยํ, โย วา ปนสฺส มาทิโสฯ

“อิธ ปนานนฺท, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส โกธมาโน อธิคโต [อวิคโต (ก.)] โหติ, สมเยน สมยญฺจสฺส โลภธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติฯ ตสฺส สวเนนปิ อกตํ โหติ, พาหุสเจฺจนปิ อกตํ โหติ, ทิฏฺฐิยาปิ อปฺปฏิวิทฺธํ โหติ, สามายิกมฺปิ วิมุตฺตึ น ลภติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา หานาย ปเรติ โน วิเสสาย, หานคามีเยว โหติ โน วิเสสคามีฯ

“อิธ ปนานนฺท, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส โกธมาโน อธิคโต โหติ, สมเยน สมยญฺจสฺส โลภธมฺมา อุปฺปชฺชนฺติฯ ตสฺส สวเนนปิ กตํ โหติ…เป…. โน หานคามีฯ

“ตตฺรานนฺท , ปมาณิกา ปมิณนฺติ…เป…. โย วา ปนสฺส มาทิโสฯ

“อิธ, ปนานนฺท, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส โกธมาโน อธิคโต โหติ, สมเยน สมยญฺจสฺส วจีสงฺขารา อุปฺปชฺชนฺติฯ ตสฺส สวเนนปิ อกตํ โหติ…เป…. สามายิกมฺปิ วิมุตฺตึ น ลภติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา หานาย ปเรติ โน วิเสสาย, หานคามีเยว โหติ โน วิเสสคามีฯ

“อิธ ปนานนฺท, เอกจฺจสฺส ปุคฺคลสฺส โกธมาโน อธิคโต โหติ, สมเยน สมยญฺจสฺส วจีสงฺขารา อุปฺปชฺชนฺติฯ ตสฺส สวเนนปิ กตํ โหติ, พาหุสเจฺจนปิ กตํ โหติ, ทิฏฺฐิยาปิ ปฏิวิทฺธํ โหติ, สามายิกมฺปิ วิมุตฺตึ ลภติฯ โส กายสฺส เภทา ปรํ มรณา วิเสสาย ปเรติ โน หานาย, วิเสสคามีเยว โหติ โน หานคามีฯ

“ตตฺรานนฺท , ปมาณิกา ปมิณนฺติ – ‘อิมสฺสปิ เตว ธมฺมา, อปรสฺสปิ เตว ธมฺมาฯ กสฺมา เตสํ เอโก หีโน, เอโก ปณีโต’ติ? ตญฺหิ เตสํ, อานนฺท, โหติ ทีฆรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายฯ

“ตตฺรานนฺท, ยสฺส ปุคฺคลสฺส โกธมาโน อธิคโต โหติ, สมเยน สมยญฺจสฺส วจีสงฺขารา อุปฺปชฺชนฺติ, ตสฺส สวเนนปิ กตํ โหติ, พาหุสเจฺจนปิ กตํ โหติ, ทิฏฺฐิยาปิ ปฏิวิทฺธํ โหติ, สามายิกมฺปิ วิมุตฺตึ ลภติฯ อยํ, อานนฺท, ปุคฺคโล อมุนา ปุริเมน ปุคฺคเลน อภิกฺกนฺตตโร จ ปณีตตโร จฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อิมํ หานนฺท, ปุคฺคลํ ธมฺมโสโต นิพฺพหติฯ ตทนฺตรํ โก ชาเนยฺย อญฺญตฺร ตถาคเตน! ตสฺมาติหานนฺท, มา ปุคฺคเลสุ ปมาณิกา อหุวตฺถ; มา ปุคฺคเลสุ ปมาณํ

คณฺหิตฺถฯ ขณฺญติ หานนฺท, ปุคฺคเลสุ ปมาณํ คณฺหนฺโตฯ อหํ วา, อานนฺท, ปุคฺคเลสุ ปมาณํ คเณฺหยฺยํ, โย วา ปนสฺส มาทิโสฯ

‘‘กา จานนฺท, มิคสาลา อุปาสิกา พาลา อพฺยตฺตา อมฺมกา อมฺมกสญฺญา, เก จ ปุริสปุคฺคลปโรปริยญาเณ! อิเม โข, อานนฺท, ฉ ปุคฺคลา สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมิํฯ

‘‘ยถารูเปน, อานนฺท, สีเลน ปุราโณ สมนฺนาคโต อโหสิ, ตถารูเปน สีเลน อิสิทตฺโต สมนฺนาคโต อภวิสฺสฯ นยิธ ปุราโณ อิสิทตฺตสฺส คติมฺปิ อญฺญสฺสฯ ยถารูปาย จ, อานนฺท, ปญฺญาย อิสิทตฺโต สมนฺนาคโต อโหสิ, ตถารูปาย ปญฺญาย ปุราโณ สมนฺนาคโต อภวิสฺสฯ นยิธ อิสิทตฺโต ปุราณสฺส คติมฺปิ อญฺญสฺสฯ อิติ โข, อานนฺท, อิเม ปุคฺคลา อุโภ เอกงฺคหีนา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. อิณสุตฺตํ

๔๕. ‘‘ทาลิทฺทิยํ [ทาฬิทฺทิยํ (สี.)], ภิกฺขเว, ทุกฺขํ โลกสฺมิํ กามโภคิโน’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ทลิทฺโท [ทฬิทฺโท (สี.)] อสฺสโก อนาฬฺหิโก [อนทฺธิโก (สฺยา. กํ.)] อิณํ อาทิยติ, อิณาทานมฺปิ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ โลกสฺมิํ กามโภคิโน’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ทลิทฺโท อสฺสโก อนาฬฺหิโก อิณํ อาทิยิตฺวา วฑฺฒิํ ปฏิสฺสุณาติ, วฑฺฒิปิ, ภิกฺขเว, ทุกฺขา โลกสฺมิํ กามโภคิโน’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ทลิทฺโท อสฺสโก อนาฬฺหิโก วฑฺฒิํ ปฏิสฺสุณิตฺวา กาลาภตํ [กาลคตํ (ก.)] วฑฺฒิํ น เทติ, โจเทนฺติปิ นํ; โจทนาปิ, ภิกฺขเว, ทุกฺขา โลกสฺมิํ กามโภคิโน’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ทลิทฺโท อสฺสโก อนาฬฺหิโก โจทิยมาโน น เทติ, อนุจรนฺติปิ นํ; อนุจริยาปิ, ภิกฺขเว, ทุกฺขา โลกสฺมิํ กามโภคิโน’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ทลิทฺโท อสฺสโก อนาฬฺหิโก อนุจริยมาโน น เทติ, พนฺธนฺติปิ นํ; พนฺธนมฺปิ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ โลกสฺมิํ กามโภคิโน’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ

‘‘อิติ โข, ภิกฺขเว, ทาลิทฺทิยมฺปิ ทุกฺขํ โลกสฺมิํ กามโภคิโน, อิณาทานมฺปิ ทุกฺขํ โลกสฺมิํ กามโภคิโน, วฑฺฒิปิ ทุกฺขา โลกสฺมิํ กามโภคิโน, โจทนาปิ ทุกฺขา โลกสฺมิํ กามโภคิโน, อนุจริยาปิ ทุกฺขา โลกสฺมิํ กามโภคิโน, พนฺธนมฺปิ ทุกฺขํ โลกสฺมิํ กามโภคิโน; เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว , ยสฺส กสฺสจิ สทฺธา นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, หิรี นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โอตฺตปฺปํ นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วีริยํ นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, ปญฺญา นตฺถิ กุสเลสุ ธมฺเมสุ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อริยสฺส วินเย ทลิทฺโท อสฺสโก อนาฬฺหิโกฯ

‘‘ส โข โส, ภิกฺขเว, ทลิทฺโท อสฺสโก อนาฬฺหิโก สทฺธาย อสติ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, หิริยา อสติ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, โอตฺตปฺเป อสติ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, วีริเย อสติ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, ปญฺญาย อสติ กุสเลสุ ธมฺเมสุ, กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ อิทมสฺส อิณาทานสฺมิํ วทามิฯ

‘‘โส ตสฺส กายทุจฺจริตสฺส ปฏิจฺฉาทนเหตุ ปาปิกํ อิจฺฉํ ปณิทหติ [ปทหติ (ก.)]ฯ ‘มา มํ ชญฺญู’ติ อิจฺฉติ, ‘มา มํ ชญฺญู’ติ สงฺกปฺปติ , ‘มา มํ ชญฺญู’ติ วาจํ ภาสติ, ‘มา มํ ชญฺญู’ติ กาเยน ปรกฺกมติฯ โส ตสฺส วจีทุจฺจริตสฺส ปฏิจฺฉาทนเหตุ…เป.… โส ตสฺส มโนทุจฺจริตสฺส ปฏิจฺฉาทนเหตุ…เป.… ‘มา มํ ชญฺญู’ติ กาเยน ปรกฺกมติฯ อิทมสฺส วฑฺฒิยา วทามิฯ

‘‘ตเมนํ เปสลา สพฺรหฺมจารี เอวมาหํสุ – ‘อยญฺจ โส อายสฺมา เอวํการี เอวํสมาจาโร’ติฯ อิทมสฺส โจทนาย วทามิฯ

‘‘ตเมนํ อรญฺญคตํ วา รุกฺขมูลคตํ วา สุญฺญาคารคตํ วา วิปฺปฏิสารสหคตา ปาปกา อกุสลวิตกฺกา สมุทาจรนฺติฯ อิทมสฺส อนุจริยาย วทามิฯ

‘‘ส โข โส, ภิกฺขเว, ทลิทฺโท อสฺสโก อนาฬฺหิโก กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา นิรยพนฺธเน วา พชฺฌติ ติรจฺฉานโยนิพนฺธเน วาฯ นาหํ, ภิกฺขเว, อญฺญํ เอกพนฺธนมฺปิ สมนุปสฺสามิ เอวํทารุณํ เอวํกฏุกํ [เอวํทุกฺขํ (สฺยา. กํ. ก.)] เอวํอนฺตรายกรํ อนุตฺตรสฺส โยคเกฺขมสฺส อธิคมาย, ยถยิทํ, ภิกฺขเว, นิรยพนฺธนํ วา ติรจฺฉานโยนิพนฺธนํ วา’’ติฯ

‘‘ทาลิทฺทิยํ ทุกฺขํ โลเก, อิณาทานญฺจ วุจฺจติ;
ทลิทฺโท อิณมาทาย, ภุญฺชมาโน วิหญฺญติฯ

‘‘ตโต อนุจรนฺติ นํ, พนฺธนมฺปิ นิคจฺฉติ;
เอตญฺหิ พนฺธนํ ทุกฺขํ, กามลาภาภิชปฺปินํฯ

‘‘ตเถว อริยวินเย, สทฺธา ยสฺส น วิชฺชติ;
อหิรีโก อโนตฺตปฺปี, ปาปกมฺมวินิพฺพโยฯ

‘‘กายทุจฺจริตํ กตฺวา, วจีทุจฺจริตานิ จ;
มโนทุจฺจริตํ กตฺวา, ‘มา มํ ชญฺญู’ติ อิจฺฉติฯ

‘‘โส สํสปฺปติ [สงฺกปฺปติ (ก.)] กาเยน, วาจาย อุท เจตสา;
ปาปกมฺมํ ปวฑฺเฒนฺโต, ตตฺถ ตตฺถ ปุนปฺปุนํฯ

‘‘โส ปาปกมฺโม ทุเมฺมโธ, ชานํ ทุกฺกฏมตฺตโน;
ทลิทฺโท อิณมาทาย, ภุญฺชมาโน วิหญฺญติฯ

‘‘ตโต อนุจรนฺติ นํ, สงฺกปฺปา มานสา ทุขา;
คาเม วา ยทิ วารเญฺญ, ยสฺส วิปฺปฏิสารชาฯ

‘‘โส ปาปกมฺโม ทุเมฺมโธ, ชานํ ทุกฺกฏมตฺตโน;
โยนิมญฺญตรํ คนฺตฺวา, นิรเย วาปิ พชฺฌติฯ

‘‘เอตญฺหิ พนฺธนํ ทุกฺขํ, ยมฺหา ธีโร ปมุจฺจติ;
ธมฺมลทฺเธหิ โภเคหิ, ททํ จิตฺตํ ปสาทยํฯ

‘‘อุภยตฺถ กฏคฺคาโห, สทฺธสฺส ฆรเมสิโน;
ทิฏฺฐธมฺมหิตตฺถาย, สมฺปรายสุขาย จ;
เอวเมตํ คหฏฺฐานํ, จาโค ปุญฺญํ ปวฑฺฒติฯ

‘‘ตเถว อริยวินเย, สทฺธา ยสฺส ปติฏฺฐิตา;
หิรีมโน จ โอตฺตปฺปี, ปญฺญวา สีลสํวุโตฯ

“เอโส โข อริยวินเย, ‘สุขชีวี’ติ วุจฺจติ;
นิรามิสํ สุขํ ลทฺธา, อุเปกฺขํ อธิติฏฺฐติฯ

“ปญฺจ นีวรเณ หิตฺวา, นิจฺจํ อารทฺธวีริโย;
ฌานานิ อุปสมฺปชฺช, เอโกทิ นิปโก สโตฯ

“เอวํ ญตฺวา ยถาภูตํ, สพฺพสํโยชนกฺขเย;
สพฺพโส อนุปาทาย, สมฺมา จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ

“ตสฺส สมฺมา วิมุตฺตสฺส, ญาณํ เจ โหติ ตาทิโน;
‘อกุปฺปา เม วิมุตฺตี’ติ, ภวสํโยชนกฺขเยฯ

“เอตํ โข ปรมํ ญาณํ, เอตํ สุขมนุตฺตรํ;
อโสกํ วิรชํ เขมํ, เอตํ อานณฺยมุตฺตม”นฺติฯ ตติยํ;

๔. มหาจุนฺทสุตฺตํ

๔๖. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ อายสฺมา มหาจุโนฺท เจตีสุ วิหรติ สยํชาติยํ [สหชาติยํ (สี. ปี.), สญฺชาติยํ (สฺยา. กํ.)]ฯ ตตฺร โข อายสฺมา มหาจุโนฺท ภิกฺขู อามเนฺตสิ – “อาวุโส ภิกฺขเว”ติฯ “อาวุโส”ติ โข เต ภิกฺขู อายสฺมโต มหาจุนฺทสฺส ปจฺจโสฺสสุํฯ อายสฺมา มหาจุโนฺท เอตทโวจ –

“อิธาวุโส, ธมฺมโยคา ภิกฺขู ฌายี ภิกฺขู อปสาเทนฺติ – ‘อิเม ปน ฌายิโนมฺหา, ฌายิโนมฺหาติ ฌายนฺติ ปชฺฌายนฺติ นิชฺฌายนฺติ อวชฺฌายนฺติ [อปชฺฌายนฺติ (ม. นิ. ๑.๕๐๘)]ฯ กิมิเม [กึ หิเม (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ฌายนฺติ, กินฺติเม ฌายนฺติ, กถํ อิเม ฌายนฺตี’ติ? ตตฺถ ธมฺมโยคา จ ภิกฺขู นปฺปสีทนฺติ, ฌายี จ ภิกฺขู นปฺปสีทนฺติ, น จ พหุชนหิตาย ปฏิปนฺนา โหนฺติ พหุชนสุขาย พหุโน ชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ

“อิธ ปนาวุโส, ฌายี ภิกฺขู ธมฺมโยเค ภิกฺขู อปสาเทนฺติ – ‘อิเม ปน ธมฺมโยคมฺหา, ธมฺมโยคมฺหาติ อุทฺธตา อุนฺนฬา จปลา มุขรา วิกิณฺณวาจา มุฏฺฐสฺสตี อสมฺปชานา อสมาหิตา วิพฺภนฺตจิตฺตา ปากตินฺทฺริยาฯ กิมิเม ธมฺมโยคา, กินฺติเม ธมฺมโยคา, กถํ อิเม ธมฺมโยคา’ติ? ตตฺถ ฌายี จ ภิกฺขู นปฺปสีทนฺติ, ธมฺมโยคา จ ภิกฺขู นปฺปสีทนฺติ, น จ พหุชนหิตาย ปฏิปนฺนา โหนฺติ พหุชนสุขาย พหุโน ชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ

“อิธ ปนาวุโส, ธมฺมโยคา ภิกฺขู ธมฺมโยคานเญฺญว ภิกฺขูนํ วณฺณํ ภาสนฺติ, โน ฌายีนํ ภิกฺขูนํ วณฺณํ ภาสนฺติฯ ตตฺถ ธมฺมโยคา จ ภิกฺขู นปฺปสีทนฺติ, ฌายี จ ภิกฺขู นปฺปสีทนฺติ, น จ พหุชนหิตาย ปฏิปนฺนา โหนฺติ พหุชนสุขาย พหุโน ชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ

“อิธ ปนาวุโส, ฌายี ภิกฺขู ฌายีนเญฺญว ภิกฺขูนํ วณฺณํ ภาสนฺติ, โน ธมฺมโยคานํ ภิกฺขูนํ วณฺณํ ภาสนฺติฯ ตตฺถ ฌายี จ ภิกฺขู นปฺปสีทนฺติ, ธมฺมโยคา จ ภิกฺขู นปฺปสีทนฺติ, น จ พหุชนหิตาย ปฏิปนฺนา โหนฺติ พหุชนสุขาย พหุโน ชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํฯ

“ตสฺมาติหาวุโส , เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘ธมฺมโยคา สมานา ฌายีนํ ภิกฺขูนํ วณฺณํ ภาสิสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, อาวุโส, สิกฺขิตพฺพํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อจฺฉริยา เหเต, อาวุโส, ปุคฺคลา ทุลฺลภา โลกสฺมึ, เย อมตํ ธาตุํ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรนฺติฯ ตสฺมาติหาวุโส, เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘ฌายี สมานา ธมฺมโยคานํ ภิกฺขูนํ วณฺณํ ภาสิสฺสามา’ติฯ เอวญฺหิ โว, อาวุโส, สิกฺขิตพฺพํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? อจฺฉริยา เหเต, อาวุโส, ปุคฺคลา ทุลฺลภา โลกสฺมึ เย คมฺภีรํ อตฺถปทํ ปญฺญาย อติวิชฺฌ ปสฺสนฺตี”ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ปฐมสนฺทิฏฺฐิกสุตฺตํ

๔๗. อถ โข โมฬิยสีวโก [โมลิยสีวโก (สี. ปี.), โมฬิสีวโก (ก.)] ปริพฺพาชโก เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โมฬิยสีวโก ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ – “‘สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม’ติ, ภเนฺต, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, ภเนฺต, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี”ติ?

“เตน หิ, สีวก, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉามิฯ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, สีวก, สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โลภํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ โลโภ’ติ ปชานาสิ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โลภํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ โลโภ’ติ ปชานาสี”ติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “ยํ โข ตฺวํ, สีวก, สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โลภํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ โลโภ’ติ ปชานาสิ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โลภํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ โลโภ’ติ ปชานาสิ – เอวมฺปิ โข, สีวก, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ…เป.…ฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, สีวก, สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โทสํ…เป.… สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โมหํ…เป.… สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โลภธมฺมํ…เป.… สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โทสธมฺมํ…เป.… สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โมหธมฺมํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ โมหธโมฺม’ติ ปชานาสิ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โมหธมฺมํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ โมหธโมฺม’ติ ปชานาสี”ติ? “เอวํ, ภเนฺต”ฯ “ยํ โข ตฺวํ, สีวก, สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โมหธมฺมํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ โมหธโมฺม’ติ ปชานาสิ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โมหธมฺมํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ โมหธโมฺม’ติ ปชานาสิ – เอวํ โข, สีวก, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี”ติฯ

“อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต, อภิกฺกนฺตํ, ภเนฺต…เป.… อุปาสกํ มํ, ภเนฺต, ภควา ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. ทุติยสนฺทิฏฺฐิกสุตฺตํ

๔๘. อถ โข อญฺญตโร พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ – “‘สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม’ติ, โภ โคตม, วุจฺจติฯ กิตฺตาวตา นุ โข, โภ โคตม, สนฺทิฏฺฐิโก ธโมฺม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตโพฺพ วิญฺญูหี”ติ?

“เตน หิ, พฺราหฺมณ, ตเญฺญเวตฺถ ปฏิปุจฺฉิสฺสามิฯ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากเรยฺยาสิฯ ตํ กึ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราโค’ติ ปชานาสิ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราโค’ติ ปชานาสี”ติ? “เอวํ, โภ”ฯ “ยํ โข ตฺวํ, พฺ

ราหฺมณ, สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราโค’ติ ปชานาสิ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ราคํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ราโค’ติ ปชานาสิ – เอวมฺปิ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฏฺฐิโก ธมฺโม โหติ…เป….ฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ, สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โทสํ…เป…. สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ โมหํ…เป.… สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ กายสนฺโทสํ…เป…. สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ วจีสนฺโทสํ…เป…. สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ มโนสนฺโทสํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ มโนสนฺโทโส’ติ ปชานาสิ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ มโนสนฺโทสํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ มโนสนฺโทโส’ติ ปชานาสี”ติ? “เอวํ, โภ”ฯ “ยํ โข ตฺวํ, พฺราหฺมณ, สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ มโนสนฺโทสํ ‘อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ มโนสนฺโทโส’ติ ปชานาสิ, อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ มโนสนฺโทสํ ‘นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ มโนสนฺโทโส’ติ ปชานาสิ – เอวํ โข, พฺราหฺมณ, สนฺทิฏฺฐิโก ธมฺโม โหติ อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปเนยฺยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี”ติฯ

“อภิกฺกนฺตํ , โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป…. อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. เขมสุตฺตํ

๔๙. เอกํ สมยํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหรติ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา จ เขโม อายสฺมา จ สุมโน สาวตฺถิยํ วิหรนฺติ อนฺธวนสฺมึฯ อถ โข อายสฺมา จ เขโม อายสฺมา จ สุมโน เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา เขโม ภควนฺตํ เอตทโวจ –

“โย โส, ภนฺเต, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต ตสฺส น เอวํ โหติ – ‘อตฺถิ เม เสยฺโยติ วา อตฺถิ เม สทิโสติ วา อตฺถิ เม หีโนติ วา’’’ติฯ อิทมโวจายสฺมา เขโมฯ สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิฯ อถ โข อายสฺมา เขโม “สมนุญฺโญ เม สตฺถา”ติ อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ โข อายสฺมา สุมโน อจิรปกฺกนฺเต อายสฺมนฺเต เขเม ภควนฺตํ เอตทโวจ – “โย โส, ภนฺเต, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต ตสฺส น เอวํ โหติ – ‘นตฺถิ เม เสยฺโยติ วา นตฺถิ เม สทิโสติ วา นตฺถิ เม หีโนติ วา’’’ติฯ อิทมโวจายสฺมา สุมโนฯ สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิฯ อถ โข อายสฺมา สุมโน “สมนุญฺโญ เม สตฺถา”ติ อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิฯ

อถ โข ภควา อจิรปกฺกนฺเตสุ อายสฺมนฺเต จ เขเม อายสฺมนฺเต จ สุมเน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – “เอวํ โข, ภิกฺขเว, กุลปุตฺตา อญฺญํ พฺยากโรนฺติ ฯ อตฺโถ จ วุตฺโต อตฺตา จ อนุปนีโตฯ อถ จ ปน อิเธกเจฺจ โมฆปุริสา หสมานกา [หสมานกํ (ก.) มหาว. ๒๔๕] มเญฺญ อญฺญํ พฺยากโรนฺติฯ เต ปจฺฉา วิฆาตํ อาปชฺชนฺตี”ติฯ

“น อุเสฺสสุ น โอเมสุ, สมเตฺต โนปนีเยเร [โนปนิยฺยเร (สฺยา. ปี. ก.)];
ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, จรนฺติ สํโยชนวิปฺปมุตฺตา”ติฯ สตฺตมํ;

๘. อินฺทฺริยสํวรสุตฺตํ

๕๐. [อ. นิ. ๕.๒๔, ๑๖๘; ๒.๗.๖๕] “อินฺทฺริยสํวเร , ภิกฺขเว, อสติ อินฺทฺริยสํวรวิปนฺนสฺส หตูปนิสํ โหติ สีลํ; สีเล อสติ สีลวิปนฺนสฺส หตูปนิโส โหติ สมฺมาสมาธิ; สมฺมาสมาธิมฺหิ อสติ สมฺมาสมาธิวิปนฺนสฺส หตูปนิสํ โหติ ยถาภูตญาณทสฺสนํ; ยถาภูตญาณทสฺสเน อสติ ยถาภูตญาณทสฺสนวิปนฺนสฺส หตูปนิโส โหติ นิพฺพิทาวิราโค; นิพฺพิทาวิราเค อสติ นิพฺพิทาวิราควิปนฺนสฺส หตูปนิสํ โหติ วิมุตฺติญาณทสฺสนํฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, รุกฺโข สาขาปลาสวิปนฺโนฯ ตสฺส ปปฏิกาปิ น ปาริปูรึ คจฺฉติ, ตโจปิ น ปาริปูรึ คจฺฉติ, เผคฺคุปิ น ปาริปูรึ คจฺฉติ, สาโรปิ น ปาริปูรึ คจฺฉติฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อินฺทฺริยสํวเร อสติ อินฺทฺริยสํวรวิปนฺนสฺส หตูปนิสํ โหติ สีลํ…เป.… วิมุตฺติญาณทสฺสนํฯ

“อินฺทฺริยสํวเร , ภิกฺขเว, สติ อินฺทฺริยสํวรสมฺปนฺนสฺส อุปนิสสมฺปนฺนํ โหติ สีลํ; สีเล สติ สีลสมฺปนฺนสฺส อุปนิสสมฺปนฺโน โหติ สมฺมาสมาธิ; สมฺมาสมาธิมฺหิ สติ สมฺมาสมาธิสมฺปนฺนสฺส อุปนิสสมฺปนฺนํ โหติ ยถาภูตญาณทสฺสนํ; ยถาภูตญาณทสฺสเน สติ ยถาภูตญาณทสฺสนสมฺปนฺนสฺส อุปนิสสมฺปนฺโน โหติ นิพฺพิทาวิราโค; นิพฺพิทาวิราเค สติ นิพฺพิทาวิราคสมฺปนฺนสฺส อุปนิสสมฺปนฺนํ โหติ วิมุตฺติญาณทสฺสนํฯ เสยฺยถาปิ, ภิกฺขเว, รุกฺโข สาขาปลาสสมฺปนฺโนฯ ตสฺส ปปฏิกาปิ ปาริปูรึ คจฺฉติ, ตโจปิ ปาริปูรึ คจฺฉติ, เผคฺคุปิ ปาริปูรึ คจฺฉติ, สาโรปิ ปาริปูรึ คจฺฉติ ฯ เอวเมวํ โข, ภิกฺขเว, อินฺทฺริยสํวเร สติ อินฺทฺริยสํวรสมฺปนฺนสฺส อุปนิสสมฺปนฺนํ โหติ สีลํ…เป.… วิมุตฺติญาณทสฺสน”นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อานนฺทสุตฺตํ

๕๑. อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยนายสฺมา สาริปุตฺโต เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมตา สาริปุตฺเตน สทฺธึ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตํ สาริปุตฺตํ เอตทโวจ –

“กิตฺตาวตา นุ โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ อสฺสุตญฺจว ธมฺมํ สุณาติ, สุตา จสฺส ธมฺมา น สโมฺมสํ คจฺฉนฺติ, เย จสฺส ธมฺมา ปุเพฺพ เจตสา สมฺผุฏฺฐปุพฺพา เต จ สมุทาจรนฺติ, อวิญฺญาตญฺจ วิชานาตี”ติ? “อายสฺมา โข อานนฺโท พหุสฺสุโตฯ ปฏิภาตุ อายสฺมนฺตํเยว อานนฺท”นฺติฯ “เตนหาวุโส สาริปุตฺต, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี”ติ ฯ “เอวมาวุโส”ติ โข อายสฺมา สาริปุโตฺต อายสฺมโต อานนฺทสฺส ปจฺจโสฺสสิฯ อายสฺมา อานนฺโท เอตทโวจ –

“อิธาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ ธมฺมํ ปริยาปุณาติ – สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถํ อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลํฯ โส ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสติ, ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ วาเจติ, ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน สชฺฌายํ กโรติ, ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนุวิตเกฺกติ อนุวิจาเรติ มนสานุเปกฺขติฯ ยสฺมึ อาวาเส เถรา ภิกฺขู วิหรนฺติ พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา ตสฺมึ อาวาเส วสฺสํ อุเปติฯ เต กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ปริปุจฺฉติ ปริปญฺหติ – ‘อิทํ, ภเนฺต, กถํ; อิมสฺส กฺวโตฺถ’ติ? เต ตสฺส อายสฺมโต อวิวฏเญฺจว วิวรนฺติ, อนุตฺตานีกตญฺจ อุตฺตานีกโรนฺติ, อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขาฐานิเยสุ ธเมฺมสุ กงฺขํ ปฏิวิโนเทนฺติฯ เอตฺตาวตา โข, อาวุโส สาริปุตฺต, ภิกฺขุ อสฺสุตเญฺจว ธมฺมํ สุณาติ, สุตา จสฺส ธมฺมา น สโมฺมสํ คจฺฉนฺติ, เย จสฺส ธมฺมา ปุเพฺพ เจตสา สมฺผุฏฺฐปุพฺพา เต จ สมุทาจรนฺติ, อวิญฺญาตญฺจ วิชานาตี”ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ , อาวุโส, อพฺภุตํ, อาวุโส, ยาว สุภาสิตํ จิทํ อายสฺมตา อานนฺเทนฯ อิเมหิ จ มยํ ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคตํ อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ธาเรมฯ อายสฺมา หิ อานนฺโท ธมฺมํ ปริยาปุณาติ – สุตฺตํ เคยฺยํ เวยฺยากรณํ คาถํ อุทานํ อิติวุตฺตกํ ชาตกํ อพฺภุตธมฺมํ เวทลฺลํ ฯ อายสฺมา อานนฺโท ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ เทเสติ, อายสฺมา อานนฺโท ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน ปเรสํ วาเจติ, อายสฺมา อานนฺโท ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน สชฺฌายํ กโรติ, อายสฺมา อานนฺโท ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ มนสานุเปกฺขติฯ อายสฺมา อานนฺโท ยสฺมิํ อาวาเส เถรา ภิกฺขู วิหรนฺติ พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรา มาติกาธรา ตสฺมิํ อาวาเส วสฺสํ อุเปติฯ เต อายสฺมา อานนฺโท กาเลน กาลํ อุปสงฺกมิตฺวา ปริปุจฺฉติ ปริปญฺหติ – ‘อิทํ, ภนฺเต, กถํ; อิมสฺส กฺวตฺโถ’ติ? เต อายสฺมโต อานนฺทสฺส อวิวฏเญฺจว วิวรนฺติ, อนุตฺตานีกตญฺจ อุตฺตานีกโรนฺติ, อเนกวิหิเตสุ จ กงฺขาฐานิเยสุ ธมฺเมสุ กงฺขํ ปฏิวิโนเทนฺตี’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. ขตฺติยสุตฺตํ

๕๒. อถ โข ชาณุสฺสโณิ [ชาณุโสณิ (ก.)] พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข ชาณุสฺสโณิ พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘ขตฺติยา , โภ โคตม, กิํอธิปฺปายา, กิํอุปวิจารา, กิํอธิฎฺฐานา, กิํอภินิเวสา, กิํปริโยสานา’’ติ? ‘‘ขตฺติยา โข, พฺราหฺมณ, โภคาธิปฺปายา ปญฺญูปวิจารา พลาธิฎฺฐานา ปถวีภินิเวสา อิสฺสริยปริโยสานา’’ติฯ

‘‘พฺราหฺมณา ปน, โภ โคตม, กิํอธิปฺปายา, กิํอุปวิจารา, กิํอธิฎฺฐานา, กิํอภินิเวสา, กิํปริโยสานา’’ติ? ‘‘พฺราหฺมณา โข, พฺราหฺมณ, โภคาธิปฺปายา ปญฺญูปวิจารา มนฺตาธิฎฺฐานา ยญฺญาภินิเวสา พฺรหฺมโลกปริโยสานา’’ติฯ

‘‘คหปติกา ปน, โภ โคตม, กิํอธิปฺปายา, กิํอุปวิจารา, กิํอธิฎฺฐานา, กิํอภินิเวสา, กิํปริโยสานา’’ติ? ‘‘คหปติกา โข, พฺราหฺมณ, โภคาธิปฺปายา ปญฺญูปวิจารา สิปฺปาธิฎฺฐานา กมฺมนฺตาภินิเวสา นิฎฺฐิตกมฺมนฺตปริโยสานา’’ติฯ

‘‘อิตฺถี ปน, โภ โคตม, กิํอธิปฺปายา, กิํอุปวิจารา, กิํอธิฎฺฐานา, กิํอภินิเวสา, กิํปริโยสานา’’ติ? ‘‘อิตฺถี โข, พฺราหฺมณ, ปุริสาธิปฺปายา อลงฺการูปวิจารา ปุตฺตาธิฎฺฐานา อสปตีภินิเวสา อิสฺสริยปริโยสานา’’ติฯ

‘‘โจรา ปน, โภ โคตม, กิํอธิปฺปายา, กิํอุปวิจารา, กิํอธิฎฺฐานา, กิํอภินิเวสา, กิํปริโยสานา’’ติ? ‘‘โจรา โข, พฺราหฺมณ, อาทานาธิปฺปายา คหนูปวิจารา สตฺถาธิฎฺฐานา อนฺธการาภินิเวสา อทสฺสนปริโยสานา’’ติฯ

‘‘สมณา ปน, โภ โคตม, กิํอธิปฺปายา, กิํอุปวิจารา, กิํอธิฎฺฐานา, กิํอภินิเวสา, กิํปริโยสานา’’ติ? ‘‘สมณา โข, พฺราหฺมณ, ขนฺติโสรจฺจาธิปฺปายา ปญฺญูปวิจารา สีลาธิฎฺฐานา อากิญฺจญฺญาภินิเวสา [อกิญฺจนาภินิเวสา (สฺยา. ก.)] นิพฺพานปริโยสานา’’ติฯ

‘‘อจฺฉริยํ, โภ โคตม, อพฺภุตํ, โภ โคตม! ขตฺติยานมฺปิ ภวํ โคตโม ชานาติ อธิปฺปายญฺจ อุปวิจารญฺจ อธิฎฺฐานญฺจ อภินิเวสญฺจ ปริโยสานญฺจฯ พฺราหฺมณานมฺปิ ภวํ โคตโม ชานา

ติ…เป…. คหปตีนมฺปิ ภวํ โคตโม ชานาติ… อิตฺถีนมฺปิ ภวํ โคตโม ชานาติ… โจรานมฺปิ ภวํ โคตโม ชานาติ … สมณานมฺปิ ภวํ โคตโม ชานาติ อธิปฺปายญฺจ อุปวิจารญฺจ อธิฏฺฐานญฺจ อภินิเวสญฺจ ปริโยสานญฺจฯ อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป…. อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต''นฺติฯ ทสมํฯ

๑๑. อปฺปมาทสุตฺตํ

๕๓. อถ โข อญฺญตโร พฺราหฺมโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิํ สโมฺมทิฯ สโมฺมทนียํ กถํ สารณียํ วีติสาเรตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข โส พฺราหฺมโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

''อตฺถิ นุ โข, โภ โคตม, เอโก ธโมฺม ภาวิโต พหุลีกโต โย อุโภ อเตฺถ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกเญฺจว อตฺถํ, โย จ อโตฺถ สมฺปรายิโก''ติ? ''อตฺถิ โข, พฺราหฺมณ , เอโก ธโมฺม ภาวิโต พหุลีกโต โย อุโภ อเตฺถ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกเญฺจว อตฺถํ, โย จ อโตฺถ สมฺปรายิโก''ติฯ

''กตโม ปน, โภ โคตม, เอโก ธโมฺม ภาวิโต พหุลีกโต โย อุโภ อเตฺถ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกเญฺจว อตฺถํ, โย จ อโตฺถ สมฺปรายิโก''ติ? ''อปฺปมาโท โข, พฺราหฺมณ, เอโก ธโมฺม ภาวิโต พหุลีกโต อุโภ อเตฺถ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกเญฺจว อตฺถํ, โย จ อโตฺถ สมฺปรายิโก''ฯ

''เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, ยานิ กานิจิ ชงฺคลานํ [ชงฺคมานํ (สี. ปี.) อ. นิ. ๑๐.๑๕; ม. นิ. ๑.๓๐๐] ปาณานํ ปทชาตานิ, สพฺพานิ ตานิ หตฺถิปเท สโมธานํ คจฺฉนฺติ; หตฺถิปทํ เตสํ อคฺคมกฺขายติ, ยทิทํ มหนฺตเตฺตนฯ เอวเมวํ โข, พฺราหฺมณ, อปฺปมาโท เอโก ธโมฺม ภาวิโต พหุลีกโต อุโภ อเตฺถ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกเญฺจว อตฺถํ, โย จ อโตฺถ สมฺปรายิโกฯ

''เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, กูฏาคารสฺส ยา กาจิ โคปานสิโย สพฺพา ตา กูฏงฺคมา กูฏนินฺนา กูฏสโมสรณา, กูฏํ ตาสํ อคฺคมกฺขายติ; เอวเมวํ โข, พฺราหฺมณ …เป….ฯ

''เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, ปพฺพชลายโก ปพฺพชํ [พพฺพชลายโก พพฺพชํ (สี. ปี.)] ลายิตฺวา อเคฺค คเหตฺวา โอธุนาติ นิธุนาติ นิจฺฉาเทติ; เอวเมวํ โข, พฺราหฺมณ…เป….ฯ

''เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, อมฺพปิณฺฑิยา วณฺฏจฺฉินฺนาย ยานิ กานิจิ อมฺพานิ วณฺฏูปนิพนฺธนานิ สพฺพานิ ตานิ ตทนฺวยานิ ภวนฺติ; เอวเมวํ โข, พฺราหฺมณ…เป….ฯ

''เสยฺยถาปิ, พฺราหฺมณ, เย เกจิ ขุทฺทราชาโน [กุฑฺฑราชาโน (สี. สฺยา. อฏฺฐ.), กุทฺทราชาโน (ปี.) อ. นิ. ๑๐.๑๕] สเพฺพเต รโญฺญ จกฺกวตฺติสฺส อนุยนฺตา [อนุยุตฺตา (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] ภวนฺติ, ราชา เตสํ จกฺกวตฺตี อคฺคมกฺขายติ; เอวเมวํ โข, พฺราหฺมณ…เป….ฯ

''เสยฺยถาปิ , พฺราหฺมณ, ยา กาจิ ตารกรูปานํ ปภา สพฺพา ตา จนฺทสฺส ปภาย กลํ นาคฺฆนฺติ โสฬสิํ, จนฺทปฺปภา ตาสํ อคฺคมกฺขายติฯ เอวเมวํ โข, พฺราหฺมณ, อปฺปมาโท เอโก ธโมฺม ภาวิโต พหุลีกโต อุโภ อเตฺถ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกเญฺจว อตฺถํ โย จ อโตฺถ สมฺปรายิโกฯ

“อยํ โข, พฺราหฺมณ, เอโก ธโมฺม ภาวิโต พหุลีกโต อุโภ อเตฺถ สมธิคฺคยฺห ติฏฺฐติ – ทิฏฺฐธมฺมิกเญฺจว อตฺถํ, โย จ อโตฺถ สมฺปรายิโก”ติฯ

“อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม, อภิกฺกนฺตํ, โภ โคตม…เป…. อุปาสกํ มํ ภวํ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตเคฺค ปาณุเปตํ สรณํ คต”นฺติฯ เอกาทสมํฯ

๑๒. ธมฺมิกสุตฺตํ

๕๔. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ธมฺมิโก ชาติภูมิยํ อาวาสิโก โหติ สพฺพโส ชาติภูมิยํ สตฺตสุ อาวาเสสุฯ ตตฺร สุทํ อายสฺมา ธมฺมิโก อาคนฺตุเก ภิกฺขู อโกฺกสติ ปริภาสติ วิหึสติ วิตุทติ โรเสติ วาจายฯ เต จ อาคนฺตุกา ภิกฺขู อายสฺมตา ธมฺมิเกน อโกฺกสิยมานา ปริภาสิยมานา วิเหสิยมานา วิตุทิยมานา โรสิยมานา วาจาย ปกฺกมนฺติ, น สณฺฐนฺติ [น สณฺฐหนฺติ (สี.)], ริญฺจนฺติ อาวาสํฯ

อถ โข ชาติภูมกานํ [ชาติภูมิกานํ (สฺยา. ปี. ก.)] อุปาสกานํ เอตทโหสิ – “มยํ โข ภิกฺขุสงฺฆํ ปจฺจุปฏฺฐิตา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรนฯ อถ จ ปน อาคนฺตุกา ภิกฺขู ปกฺกมนฺติ, น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาสํฯ โก นุ โข เหตุ โก ปจฺจโย เยน อาคนฺตุกา ภิกฺขู ปกฺกมนฺติ, น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาส”นฺติ? อถ โข ชาติภูมกานํ อุปาสกานํ เอตทโหสิ – “อยํ โข อายสฺมา ธมฺมิโก อาคนฺตุเก ภิกฺขู อโกฺกสติ ปริภาสติ วิหึสติ วิตุทติ โรเสติ วาจายฯ เต จ อาคนฺตุกา ภิกฺขู อายสฺมตา ธมฺมิเกน อโกฺกสิยมานา ปริภาสิยมานา วิเหสิยมานา วิตุทิยมานา โรสิยมานา วาจาย ปกฺกมนฺติ , น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาสํฯ ยํนูน มยํ อายสฺมนฺตํ ธมฺมิกํ ปพฺพาเชยฺยามา”ติฯ

อถ โข ชาติภูมกา อุปาสกา เยน อายสฺมา ธมฺมิโก เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ธมฺมิกํ เอตทโวจุํ – “ปกฺกมตุ, ภเนฺต, อายสฺมา ธมฺมิโก อิมมฺหา อาวาสา; อลํ เต อิธ วาเสนา”ติฯ อถ โข อายสฺมา ธมฺมิโก ตมฺหา อาวาสา อญฺญํ อาวาสํ อคมาสิฯ ตตฺรปิ สุทํ อายสฺมา ธมฺมิโก อาคนฺตุเก ภิกฺขู อโกฺกสติ ปริภาสติ วิหึสติ วิตุทติ โรเสติ วาจายฯ เต จ อาคนฺตุกา ภิกฺขู อายสฺมตา ธมฺมิเกน อโกฺกสิยมานา ปริภาสิยมานา วิเหสิยมานา วิตุทิยมานา โรสิยมานา วาจาย ปกฺกมนฺติ, น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาสํฯ

อถ โข ชาติภูมกานํ อุปาสกานํ เอตทโหสิ – “มยํ โข ภิกฺขุสงฺฆํ ปจฺจุปฏฺฐิตา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรนฯ อถ จ ปน อาคนฺตุกา ภิกฺขู ปกฺกมนฺติ, น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาสํฯ โก นุ โข เหตุ โก ปจฺจโย เยน อาคนฺตุกา ภิกฺขู ปกฺกมนฺติ, น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาส”นฺติ? อถ โข ชาติภูมกานํ อุปาสกานํ เอตทโหสิ – “อยํ โข อายสฺมา ธมฺมิโก อาคนฺตุเก ภิกฺขู อโกฺกสติ ปริภาสติ วิหึสติ วิตุทติ โรเสติ วาจายฯ เต จ อาคนฺตุกา ภิกฺขู อายสฺมตา ธมฺมิเกน อโกฺกสิยมานา ปริภาสิยมานา วิเหสิยมานา วิตุทิยมานา โรสิยมานา วาจาย ปกฺกมนฺติ, น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาสํฯ ยํนูน มยํ อายสฺมนฺตํ ธมฺมิกํ ปพฺพาเชยฺยามา”ติฯ

อถ โข ชาติภูมกา อุปาสกา เยนายสฺมา ธมฺมิโก เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ธมฺมิกํ เอตทโวจุํ – “ปกฺกมตุ, ภเนฺต, อายสฺมา ธมฺมิโก อิมมฺหาปิ อาวาสา; อลํ เต อิธ วาเสนา”ติฯ อถ โข อายสฺมา ธมฺมิโก ตมฺหาปิ อาวาสา อญฺญํ อาวาสํ อคมาสิ ฯ ตตฺรปิ สุทํ อายสฺมา ธมฺมิโก อาคนฺตุเก ภิกฺขู อโกฺกสติ ปริภาสติ วิหึสติ วิตุทติ โรเสติ วาจายฯ เต จ อา

คนฺตุกา ภิกฺขู อายสฺมตา ธมฺมิเกน อโกฺกสิยมานา ปริภาสิยมานา วิเหสิยมานา วิตฺทิยมานา โรสิยมานา วาจาย ปกฺกมนฺติ, น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาสํฯ

อถ โข ชาติภูมกานํ อุปาสกานํ เอตทโหสิ – ‘‘มยํ โข ภิกฺขุสงฺฆํ ปจฺจุปฏฺฐิตา จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรนฯ อถ จ ปน อาคนฺตุกา ภิกฺขู ปกฺกมนฺติ , น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาสํฯ โก นุ โข เหตุ โก ปจฺจโย เยน อาคนฺตุกา ภิกฺขู ปกฺกมนฺติ, น สณฺฐนฺติ, ริญฺจนฺติ อาวาส’’นฺติ? อถ โข ชาติภูมกานํ อุปาสกานํ เอตทโหสิ – ‘‘อยํ โข อายสฺมา ธมฺมิโก อาคนฺตุเก ภิกฺขู อโกฺกสติ…เป.… ฯ ยํนูน มยํ อายสฺมนฺตํ ธมฺมิกํ ปพฺพาเชยฺยาม สพฺพโส ชาติภูมิยํ สตฺตหิ อาวาเสหี’’ติฯ อถ โข ชาติภูมกา อุปาสกา เยนายสฺมา ธมฺมิโก เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ ธมฺมิกํ เอตทโวจุํ – ‘‘ปกฺกมตุ, ภนฺเต, อายสฺมา ธมฺมิโก สพฺพโส ชาติภูมิยํ สตฺตหิ อาวาเสหี’’ติฯ อถ โข อายสฺมโต ธมฺมิกสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ปพฺพาชิโต โขมฺหิ ชาติภูมเกหิ อุปาสเกหิ สพฺพโส ชาติภูมิยํ สตฺตหิ อาวาเสหิฯ กหํ นุ โข ทานิ คจฺฉามี’’ติ? อถ โข อายสฺมโต ธมฺมิกสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ยํนูนาหํ เยน ภควา เตนุปสงฺกเมยฺย’’นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา ธมฺมิโก ปตฺตจีวรมาทาย เยน ราชคหํ เตน ปกฺกามิฯ อนุปุพฺเพน เยน ราชคหํ คิชฺฌกูโฏ ปพฺพโต เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ ธมฺมิกํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘หนฺท กุโต นุ ตฺวํ, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, อาคจฺฉสี’’ติ? ‘‘ปพฺพาชิโต อหํ, ภนฺเต, ชาติภูมเกหิ อุปาสเกหิ สพฺพโส ชาติภูมิยํ สตฺตหิ อาวาเสหี’’ติฯ ‘‘อลํ, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, กึ เต อิมินา, ยํ ตํ ตโต ตโต ปพฺพาเชนฺติ, โส ตฺวํ ตโต ตโต ปพฺพาชิโต มเมว สนฺติเก อาคจฺฉสิ’’ฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สามุทฺทิกา วาณิชา ตีรทสฺสึ สกุณํ คเหตฺวา นาวาย สมุทฺทํ อโชฺฌคาหนฺติฯ เต อตีรทกฺขิณิยา [อตีรทสฺสนิยา (สฺยา.), อตีรทสฺสิยา (ก.)] นาวาย ตีรทสฺสึ สกุณํ มุญฺจนฺติฯ โส คจฺฉเตว ปุรตฺถิมํ ทิสํ, คจฺฉติ ปจฺฉิมํ ทิสํ, คจฺฉติ อุตฺตรํ ทิสํ, คจฺฉติ ทกฺขิณํ ทิสํ, คจฺฉติ อุทฺธํ, คจฺฉติ อนุทิสํฯ สเจ โส สมนฺตา ตีรํ ปสฺสติ, ตถาคตโกว [ตถาคโต (ก.) ที. นิ. ๑.๔๙๗ ปสฺสิตพฺพํ] โหติฯ สเจ ปน โส สมนฺตา ตีรํ น ปสฺสติ ตเมว นาวํ ปจฺจาคจฺฉติฯ เอวเมวํ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, ยํ ตํ ตโต ตโต ปพฺพาเชนฺติ โส ตฺวํ ตโต ตโต ปพฺพาชิโต มเมว สนฺติเก อาคจฺฉสิฯ

‘‘ภูตปุพฺพํ , พฺราหฺมณ ธมฺมิก, รโญฺญ โกรพฺยสฺส สุปฺปติโฏฺฐ นาม นิโคฺรธราชา อโหสิ ปญฺจสาโข สีตจฺฉาโย มโนรโมฯ สุปฺปติฏฺฐสฺส โข ปน, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, นิโคฺรธราชสฺส ทฺวาทสโยชนานิ อภินิเวโส อโหสิ, ปญฺจ โยชนานิ มูลสนฺตานกานํฯ สุปฺปติฏฺฐสฺส โข ปน , พฺราหฺมณ ธมฺมิก, นิโคฺรธราชสฺส ตาว มหนฺตานิ ผลานิ อเหสุํ; เสยฺยถาปิ นาม อาฬฺหกถาลิกาฯ เอวมสฺส สาทูนิ ผลานิ อเหสุํ; เสยฺยถาปิ นาม ขุทฺทํ มธุํ อเนลกํฯ สุปฺปติฏฺฐสฺส โข ปน, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, นิโคฺรธราชสฺส เอกํ ขนฺธํ ราชา ปริภุญฺชติ สทฺธึ อิตฺถาคาเรน, เอกํ ขนฺธํ พลกาโย ปริภุญฺชติ, เอกํ ขนฺธํ เนคมชานปทา ปริภุญฺชนฺติ, เอกํ ขนฺธํ สมณพฺราหฺมณา ปริภุญฺชนฺติ, เอกํ ขนฺธํ มิคา [มิคปกฺขิโน (สี. สฺยา. ปี.)] ปริภุญฺชนฺติฯ สุปฺปติฏฺฐสฺส โข ปน, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, นิโคฺรธราชสฺส น โกจิ ผลานิ รกฺขติ, น จ สุทํ [น จ ปุน (ก.)] อญฺญมญฺญสฺส ผลานิ หึสนฺติฯ

‘‘อถ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, อญฺญตโร ปุริโส สุปฺปติฏฺฐสฺส นิโคฺรธราชสฺส ยาวทตฺถํ ผลานิ ภกฺขิตฺวา สาขํ ภญฺชิตฺวา ปกฺกามิฯ อถ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สุปฺปติเฏฺฐ นิโคฺรธราเช

อธิวตฺถาย เทวตาย เอตทโหสิ – ‘อจฺฉริยํ วต, โภ, อพฺภุตํ วต, โภ! ยาว ปาโป มนุสฺโส [ยาว ปาปมนุสฺโส (สฺยา.), ยาวตา ปาปมนุสฺโส (ก.)], ยตฺร หิ นาม สุปฺปติฏฺฐสฺส นิโคฺรธราชสฺส ยาวทตฺถํ ผลานิ ภกฺขิตฺวา สาขํ ภญฺชิตฺวา ปกฺกมิสฺสติ, ยํนูน สุปฺปติโฏฺฐ นิโคฺรธราชา อายตึ ผลํ น ทเทยฺยา’ติฯ อถ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สุปฺปติโฏฺฐ นิโคฺรธราชา อายตึ ผลํ น อทาสิฯ

“อถ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, ราชา โกรโพฺย เยน สโกฺก เทวานมิโนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สกฺกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจ – ‘ยเคฺฆ, มาริส, ชาเนยฺยาสิ สุปฺปติโฏฺฐ นิโคฺรธราชา ผลํ น เทตี’ติ? อถ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สโกฺก เทวานมิโนฺท ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ [อภิสงฺขาเรสิ (สฺยา. ก.)], ยถา ภุสา วาตวุฏฺฐิ อาคนฺตฺวา สุปฺปติฏฺฐํ นิโคฺรธราชํ ปวเตฺตสิ [ปาเตสิ (สี. ปี.)] อุมฺมูลมกาสิฯ อถ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สุปฺปติเฏฺฐ นิโคฺรธราเช อธิวตฺถา เทวตา ทุกฺขี ทุมฺมนา อสฺสุมุขี รุทมานา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ

“อถ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สโกฺก เทวานมิโนฺท เยน สุปฺปติเฏฺฐ นิโคฺรธราเช อธิวตฺถา เทวตา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา สุปฺปติเฏฺฐ นิโคฺรธราเช อธิวตฺถํ เทวตํ เอตทโวจ – ‘กึ นุ ตฺวํ, เทวเต, ทุกฺขี ทุมฺมนา อสฺสุมุขี รุทมานา เอกมนฺตํ ฐิตา’ติ? ‘ตถา หิ ปน เม, มาริส, ภุสา วาตวุฏฺฐิ อาคนฺตฺวา ภวนํ ปวเตฺตสิ อุมฺมูลมกาสี’ติฯ ‘อปิ นุ ตฺวํ, เทวเต, รุกฺขธเมฺม ฐิตาย ภุสา วาตวุฏฺฐิ อาคนฺตฺวา ภวนํ ปวเตฺตสิ อุมฺมูลมกาสี’ติ? ‘กถํ ปน, มาริส , รุโกฺข รุกฺขธเมฺม ฐิโต โหตี’ติ? ‘อิธ, เทวเต, รุกฺขสฺส มูลํ มูลตฺถิกา หรนฺติ, ตจํ ตจตฺถิกา หรนฺติ, ปตฺตํ ปตฺตตฺถิกา หรนฺติ, ปุปฺผํ ปุปฺผตฺถิกา หรนฺติ, ผลํ ผลตฺถิกา หรนฺติฯ น จ เตน เทวตาย อนตฺตมนตา วา อนภินนฺทิ [อนภิรทฺธิ (สี.)] วา กรณียาฯ เอวํ โข, เทวเต, รุโกฺข รุกฺขธเมฺม ฐิโต โหตี’ติฯ ‘อฎฺฐิตาเยว โข เม, มาริส, รุกฺขธเมฺม ภุสา วาตวุฏฺฐิ อาคนฺตฺวา ภวนํ ปวเตฺตสิ อุมฺมูลมกาสี’ติฯ ‘สเจ โข ตฺวํ, เทวเต, รุกฺขธเมฺม ติเฏฺฐยฺยาสิ, สิยา [สิยาปิ (สี. ปี.)] เต ภวนํ ยถาปุเร’ติ? ‘ฐสฺสามหํ, [ติเฏฺฐยฺยามหํ (สฺยา.)] มาริส , รุกฺขธเมฺม, โหตุ เม ภวนํ ยถาปุเร’”ติฯ

“อถ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สโกฺก เทวานมิโนฺท ตถารูปํ อิทฺธาภิสงฺขารํ อภิสงฺขาสิ [อภิสงฺขาริ (สฺยา. ก.)], ยถา ภุสา วาตวุฏฺฐิ อาคนฺตฺวา สุปฺปติฏฺฐํ นิโคฺรธราชํ อุสฺสาเปสิ, สจฺฉวีนิ มูลานิ อเหสุํฯ เอวเมวํ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, อปิ นุ ตํ สมณธเมฺม ฐิตํ ชาติภูมกา อุปาสกา ปพฺพาเชสุํ สพฺพโส ชาติภูมิยํ สตฺตหิ อาวาเสหี”ติ? “กถํ ปน, ภเนฺต, สมโณ สมณธเมฺม ฐิโต โหตี”ติ? “อิธ, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สมโณ อโกฺกสนฺตํ น ปจฺจโกฺกสติ, โรสนฺตํ น ปฏิโรสติ, ภณฺฑนฺตํ น ปฏิภณฺฑติฯ เอวํ โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สมโณ สมณธเมฺม ฐิโต โหตี”ติฯ “อฏฺฐิตํเยว มํ, ภเนฺต, สมณธเมฺม ชาติภูมกา อุปาสกา ปพฺพาเชสุํ สพฺพโส ชาติภูมิยํ สตฺตหิ อาวาเสหี”ติฯ

[อ. นิ. ๗.๖๖; ๗.๗๓] “ภูตปุพฺพํ , พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สุเนโตฺต นาม สตฺถา อโหสิ ติตฺถกโร กาเมสุ วีตราโคฯ สุเนตฺตสฺส โข ปน, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สตฺถุโน อเนกานิ สาวกสตานิ อเหสุํฯ สุเนโตฺต สตฺถา สาวกานํ พฺรหฺมโลกสหพฺยตาย ธมฺมํ เทเสสิฯ เย โข ปน, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สุเนตฺตสฺส สตฺถุโน พฺรหฺมโลกสหพฺยตาย ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส จิตฺตานิ น ปสาเทสุํ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิํสุฯ เย โข ปน, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สุเนตฺตสฺส สตฺถุโน พฺรหฺมโลกสหพฺยตาย ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส จิตฺตานิ ปสาเทสุํ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิํสุฯ

“ภูตปุพฺพํ, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, มูคปโกฺข นาม สตฺถา อโหสิ…เป.… อรเนมิ นาม สตฺถา อโหสิ… กุทฺทาลโก นาม สตฺถา อโหสิ… หตฺถิปาโล นาม สตฺถา อโหสิ… โชติปาโล นาม

สตฺถา อโหสิ ติตฺถกโร กาเมสุ วีตราโคฯ โชติปาลสฺส โข ปน, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สตฺถุโน อเนกานิ สาวกสตานิ อเหสุํฯ โชติปาโล สตฺถา สาวกานํ พฺรหฺมโลกสหพฺยตาย ธมฺมํ เทเสสิฯ เย โข ปน, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, โชติปาลสฺส สตฺถุโน พฺรหฺมโลกสหพฺยตาย ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส จิตฺตานิ น ปสาเทสุํ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชึสุฯ เย โข ปน, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, โชติปาลสฺส สตฺถุโน พฺรหฺมโลกสหพฺยตาย ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส จิตฺตานิ ปสาเทสุํ เต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชึสุฯ

“ตํ กึ มญฺญสิ, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, โย อิเม ฉ สตฺถาเร ติตฺถกเร กาเมสุ วีตราเค, อเนกสตปริวาเร สสาวกสงฺเฆ ปทุฏฺฐจิตฺโต อกฺโกเสยฺย ปริภาเสยฺย, พหุํ โส อปุญฺญํ ปสเวยฺยา”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ “โย โข, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, อิเม ฉ สตฺถาเร ติตฺถกเร กาเมสุ วีตราเค อเนกสตปริวาเร สสาวกสงฺเฆ ปทุฏฺฐจิตฺโต อกฺโกเสยฺย ปริภาเสยฺย, พหุํ โส อปุญฺญํ ปสเวยฺยฯ โย เอกํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺนํ ปุคฺคลํ ปทุฏฺฐจิตฺโต อกฺโกสติ ปริภาสติ, อยํ ตโต พหุตรํ อปุญฺญํ ปสวติฯ ตํ กิสฺส เหตุ? นาหํ, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, อิโต พหิทฺธา เอวรูปึ ขนฺตึ [เอวรูปํ ขนฺตํ (สฺยา.)] วทามิ, ยถามํ สพฺรหฺมจารีสุฯ ตสฺมาติห, พฺราหฺมณ ธมฺมิก , เอวํ สิกฺขิตพฺพํ – ‘น โน สมสพฺรหฺมจารีสุ [น โน อามสพฺรหฺมจารีสุ (สฺยา.), น โน สพฺรหฺมจารีสุ (สี. ปี.)] จิตฺตานิ ปทุฏฺฐานิ ภวิสฺสนฺตี’’’ติฯ เอวญฺหิ เต, พฺราหฺมณ ธมฺมิก, สิกฺขิตพฺพนฺติฯ

“สุเนตฺโต มูคปกฺโข จ, อรเนมิ จ พฺราหฺมโณ;
กุทฺทาลโก อหุ สตฺถา, หตฺถิปาโล จ มาณโวฯ

“โชติปาโล จ โควินฺโท, อหุ สตฺตปุโรหิโต;
อหึสกา [อภิเสกา (สฺยา.)] อตีตํเส, ฉ สตฺถาโร ยสสฺสิโนฯ

“นิรามคนฺธา กรุณาธิมุตฺตา [วิมุตฺตา (สี. สฺยา. ปี.)], กามสํโยชนาติคา [กามสํโยชนาติตา (สฺยา.)];
กามราคํ วิราเชตฺวา, พฺรหฺมโลกูปคา อหุํ [อหุ (พหูสุ), อหู (ก. สี.)]ฯ

“อเหสุํ สาวกา เตสํ, อเนกานิ สตานิปิ;
นิรามคนฺธา กรุณาธิมุตฺตา, กามสํโยชนาติคา;
กามราคํ วิราเชตฺวา, พฺรหฺมโลกูปคา อหุํ [อหุ (พหูสุ), อหู (ก. สี.)]ฯ

“เยเต อิสี พาหิรเก, วีตราเค สมาหิเต;
ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป, โย นโร ปริภาสติ;
พหุญฺจ โส ปสวติ, อปุญฺญํ ตาทิโส นโรฯ

“โย เจกํ ทิฏฺฐิสมฺปนฺนํ, ภิกฺขุํ พุทฺธสฺส สาวกํ;
ปทุฏฺฐมนสงฺกปฺโป , โย นโร ปริภาสติ;
อยํ ตโต พหุตรํ, อปุญฺญํ ปสเว นโรฯ

“น สาธุรูปํ อาสีเท, ทิฏฺฐิฏฺฐานปฺปหายินํ;
สตฺตโม ปุคฺคโล เอโส, อริยสงฺฆสฺส วุจฺจติฯ

“อวีตราโค กาเมสุ, ยสฺส ปญฺจินฺทฺริยา มุทู;
สทฺธา สติ จ วีริยํ, สมโถ จ วิปสฺสนาฯ

‘‘ตาทิสํ ภิกฺขุมาสชฺช, ปุเพฺพว อุปหญฺญติ;
อตฺตานํ อุปหนฺตฺวาน, ปจฺฉา อญฺญํ วิหิํสติฯ

‘‘โย จ รกฺขติ อตฺตานํ, รกฺขิโต ตสฺส พาหิโร;
ตสฺมา รเกฺขยฺย อตฺตานํ, อกฺขโต ปณฺฑิโต สทา’’ติฯ ทฺวาทสมํ;

ธมฺมิกวโคฺค ปญฺจโมฯ

ตสฺสุทฺทานํ –

นาคมิคสาลา อิณํ, จุนฺทํ เทฺว สนฺทิฎฺฐิกา ทฺเว;
เขมอินฺทฺริย อานนฺท, ขตฺติยา อปฺปมาเทน ธมฺมิโกติฯ

ปฐมปณฺณาสกํ สมตฺตํฯ

๒. ทุติยปณฺณาสกํ

๖. มหาวโคฺค

๑. โสณสุตฺตํ

๕๕. [มหาว. ๒๔๓ อาคตํ] เอวํ , เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา โสโณ ราชคเห วิหรติ สีตวนสฺมึฯ อถ โข อายสฺมโต โสณสฺส รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – "เย โข เกจิ ภควโต สาวกา อารทฺธวีริยา วิหรนฺติ, อหํ เตสํ อญฺญตโรฯ อถ จ ปน เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, สํวิชฺชนฺติ โข ปน เม กุเล โภคา, สกฺกา โภคา จ ภุญฺชิตุํ ปุญฺญานิ จ กาตุํฯ ยํนูนาหํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติตฺวา โภเค จ ภุเญฺชยฺยํ ปุญฺญานิ จ กเรยฺย"นฺติฯ

อถ โข ภควา อายสฺมโต โสณสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมญฺญาย – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิเญฺชยฺย, เอวเมวํ โข – คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต อนฺตรหิโต สีตวเน อายสฺมโต โสณสฺส สมฺมุเข ปาตุรโหสิฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ อายสฺมาปิ โข โสโณ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข อายสฺมนฺตํ โสณํ ภควา เอตทโวจ –

"นนุ เต, โสณ, รโหคตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตโส ปริวิตกฺโก อุทปาทิ – 'เย โข เกจิ ภควโต สาวกา อารทฺธวีริยา วิหรนฺติ, อหํ เตสํ อญฺญตโรฯ อถ จ ปน เม น อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, สํวิชฺชนฺติ โข ปน เม กุเล โภคา, สกฺกา โภคา [โภเค (มหาว. ๒๔๓)] จ ภุญฺชิตุํ ปุญฺญานิ จ กาตุํฯ ยํนูนาหํ สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติตฺวา โภเค จ ภุเญฺชยฺยํ ปุญฺญานิ จ กเรยฺย'"นฺติ? "เอวํ, ภเนฺต"ฯ

"ตํ กึ มญฺญสิ, โสณ, กุสโล ตฺวํ ปุเพฺพ อคาริยภูโต [อาคาริกภูโต (สฺยา.), อคาริกภูโต (มหาว. ๒๔๓)] วีณาย ตนฺติสฺสเร"ติ? "เอวํ, ภเนฺต"ฯ "ตํ กึ มญฺญสิ, โสณ, ยทา เต วีณาย ตนฺติโย อจฺจายตา โหนฺติ, อปิ นุ เต วีณา ตสฺมึ สมเย สรวตี วา โหติ กมฺมญฺญา วา"ติ? "โน เหตํ, ภเนฺต"ฯ

"ตํ กึ มญฺญสิ, โสณ, ยทา เต วีณาย ตนฺติโย อติสิถิลา โหนฺติ, อปิ นุ เต วีณา ตสฺมึ สมเย สรวตี วา โหติ กมฺมญฺญา วา"ติ? "โน เหตํ, ภเนฺต"ฯ

"ยทา ปน เต, โสณ, วีณาย ตนฺติโย น อจฺจายตา โหนฺติ นาติสิถิลา สเม คุเณ ปติฎฺฐิต า, อปิ นุ เต วีณา ตสฺมึ สมเย สรวตี วา โหติ กมฺมญฺญา วา"ติ? "เอวํ, ภเนฺต"ฯ

"เอวเมวํ โข, โสณ, อจฺจารทฺธวีริยํ อุทฺธจฺจาย สํวตฺตติ, อติสิถิลวีริยํ โกสชฺชาย สํวตฺต ติฯ ตสฺมาติห ตฺวํ, โสณ, วีริยสมถํ อธิฏฺฐหํ, อินฺทฺริยานญฺจ สมตํ ปฏิวิชฺฌ, ตตฺถ จ นิมิตฺตํ คณฺหาหี"ติฯ "เอวํ, ภเนฺต"ติ โข อายสฺมา โสโณ ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ โสณํ อิมินา โอวาเทน โอวทิตฺวา – เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสา เรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมิเญฺชยฺย, เอวเมวํ โข – สีตวเน อนฺตรหิโต คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเต ปาตุ รโหสิฯ

อถ โข อายสฺมา โสโณ อปเรน สมเยน วีริยสมถํ อธิฏฺฐาสิ, อินฺทฺริยานญฺจ สมตํ ปฏิ วิชฺฌิ, ตตฺถ จ นิมิตฺตํ อคฺคเหสิฯ อถ โข อายสฺมา โสโณ เอโก วูปกโฏฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี

ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนาคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฏฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา โสโณ อรหตํ อโหสิฯ

อถ โข อายสฺมโต โสณสฺส อรหตฺตปฺปตฺตสฺส เอตทโหสิ – ‘‘ยํนูนาหํ เยน ภควา เตนุปสงฺกเมยฺยํ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต สนฺติเก อญฺญํ พฺยากเรยฺย’’นฺติฯ อถ โข อายสฺมา โสโณ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา โสโณ ภควนฺตํ เอตทโวจ –

‘‘โย โส, ภเนฺต, ภิกฺขุ อรหํ ขีณาสโว วุสิตวา กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทโตฺถ ปริกฺขีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺญาวิมุโตฺต, โส ฉ ฐานานิ อธิมุโตฺต โหติ – เนกฺขมฺมาธิมุโตฺต โหติ, ปวิเวกาธิมุโตฺต โหติ, อพฺยาปชฺชาธิมุโตฺต [อพฺยาปชฺฌาธิมุโตฺต (ก.) มหาว. ๒๔๔ ปสฺสิตพฺพํ] โหติ, ตณฺหากฺขยาธิมุโตฺต โหติ, อุปาทานกฺขยาธิมุโตฺต โหติ, อสโมฺมหาธิมุโตฺต โหติฯ

‘‘สิยา โข ปน, ภเนฺต, อิเธกจฺจสฺส อายสฺมโต เอวมสฺส – ‘เกวลํสทฺธามตฺตกํ นูน อยมายสฺมา นิสฺสาย เนกฺขมฺมาธิมุโตฺต’ติ ฯ น โข ปเนตํ, ภเนฺต, เอวํ ทฎฺฐพฺพํฯ ขีณาสโว, ภเนฺต, ภิกฺขุ วุสิตวา กตกรณีโย กรณียํ อตฺตโน อสมนุปสฺสโนฺต กตสฺส วา ปฏิจยํ ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา เนกฺขมฺมาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา เนกฺขมฺมาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตา เนกฺขมฺมาธิมุโตฺต โหติฯ

‘‘สิยา โข ปน, ภเนฺต, อิเธกจฺจสฺส อายสฺมโต เอวมสฺส – ‘ลาภสกฺการสิโลกํ นูน อยมายสฺมา นิกามยมาโน ปวิเวกาธิมุโตฺต’ติฯ น โข ปเนตํ, ภเนฺต, เอวํ ทฎฺฐพฺพํฯ ขีณาสโว, ภเนฺต, ภิกฺขุ วุสิตวา กตกรณีโย กรณียํ อตฺตโน อสมนุปสฺสโนฺต กตสฺส วา ปฏิจยํ ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา ปวิเวกาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา ปวิเวกาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตา ปวิเวกาธิมุโตฺต โหติฯ

‘‘สิยา โข ปน, ภเนฺต, อิเธกจฺจสฺส อายสฺมโต เอวมสฺส – ‘สีลพฺพตปรามาสํ นูน อยมายสฺมา สารโต ปจฺจาคจฺฉโนฺต อพฺยาปชฺชาธิมุโตฺต’ติฯ น โข ปเนตํ, ภเนฺต, เอวํ ทฎฺฐพฺพํฯ ขีณาสโว, ภเนฺต, ภิกฺขุ วุสิตวา กตกรณีโย กรณียํ อตฺตโน อสมนุปสฺสโนฺต กตสฺส วา ปฏิจยํ ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา อพฺยาปชฺชาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา อพฺยาปชฺชาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตา อพฺยาปชฺชาธิมุโตฺต โหติฯ

‘‘ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา ตณฺหากฺขยาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา ตณฺหากฺขยาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตา ตณฺหากฺขยาธิมุโตฺต โหติฯ

‘‘ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา อุปาทานกฺขยาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา อุปาทานกฺขยาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตา อุปาทานกฺขยาธิมุโตฺต โหติฯ

‘‘ขยา ราคสฺส วีตราคตฺตา อสโมฺมหาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โทสสฺส วีตโทสตฺตา อสโมฺมหาธิมุโตฺต โหติ, ขยา โมหสฺส วีตโมหตฺตา อสโมฺมหาธิมุโตฺต โหติฯ

“เอวํ สมฺมา วิมุตฺตจิตฺตสฺส, ภนฺเต, ภิกฺขุโน ภุสา เจปิ จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา จกฺขุสฺส อาปาถํ [อาปาตํ (ก.)] อาคจฺฉนฺติ, เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺติฯ อมิสฺสีกตเมวสฺส จิตฺตํ โหติ ฐิตํ อาเนญฺชปฺปตฺตํ วยญฺจสฺสานุปสฺสติ ฯ ภุสา เจปิ โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา…เป…. ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา… มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา มนสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺติฯ อมิสฺสีกตเมวสฺส จิตฺตํ โหติ ฐิตํ อาเนญฺชปฺปตฺตํ วยญฺจสฺสานุปสฺสติฯ เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, เสโล ปพฺพโต อจฺฉิโทฺท อสุสิโร เอกคฺฆโนฯ อถ ปุรตฺถิมาย เจปิ ทิสาย อาคเจฺฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิ เนว นํ สงฺกเมฺปยฺย น สมฺปกเมฺปยฺย น สมฺปเวเธยฺย, อถ ปจฺฉิมาย เจปิ ทิสาย อาคเจฺฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิ…เป…. อถ อุตฺตราย เจปิ ทิสาย อาคเจฺฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิ… อถ ทกฺขิณาย เจปิ ทิสาย อาคเจฺฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิ เนว นํ สงฺกเมฺปยฺย น สมฺปกเมฺปยฺย น สมฺปเวเธยฺย; เอวเมวํ โข, ภนฺเต, เอวํ สมฺมาวิมุตฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน ภุสา เจปิ จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺติฯ อมิสฺสีกตเมวสฺส จิตฺตํ โหติ ฐิตํ อาเนญฺชปฺปตฺตํ วยญฺจสฺสานุปสฺสติฯ ภุสา เจปิ โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา…เป…. ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา… มโนวิเญฺญยฺยา ธมฺมา มนสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, เนวสฺส จิตฺตํ ปริยาทิยนฺติฯ อมิสฺสีกตเมวสฺส จิตฺตํ โหติ ฐิตํ อาเนญฺชปฺปตฺตํ วยญฺจสฺสานุปสฺสตี”ติฯ

“เนกฺขมฺมํ อธิมุตฺตสฺส, ปวิเวกญฺจ เจตโส;
อพฺยาปชฺชาธิมุตฺตสฺส, อุปาทานกฺขยสฺส จฯ

“ตณฺหากฺขยาธิมุตฺตสฺส , อสโมฺมหญฺจ เจตโส;
ทิสฺวา อายตนุปฺปาทํ, สมฺมา จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ

“ตสฺส สมฺมา วิมุตฺตสฺส, สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน;
กตสฺส ปฏิจโย นตฺถิ, กรณียํ น วิชฺชติฯ

“เสโล ยถา เอกคฺฆโน, วาเตน น สมีรติ;
เอวํ รูปา รสา สทฺทา, คนฺธา ผสฺสา จ เกวลาฯ

“อิฏฺฐา ธมฺมา อนิฏฺฐา จ, นปฺปเวเธนฺติ ตาทิโน;
ฐิตํ จิตฺตํ วิปฺปมุตฺตํ [วิมุตญฺจ (ก.) มหาว. ๒๔๔; กถา. ๒๖๖], วยญฺจสฺสานุปสฺสตี”ติฯ ปฐมํ;

๒. ผคฺคุนสุตฺตํ

๕๖. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา ผคฺคุโน [เผคฺคุโน (ก.), ผคฺคุโณ (สี. สฺยา.)] อาพาธิโก โหติ ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – “อายสฺมา, ภนฺเต, ผคฺคุโน อาพาธิโก ทุกฺขิโต พาฬฺหคิลาโนฯ สาธุ, ภนฺเต , ภควา เยนายสฺมา ผคฺคุโน เตนุปสงฺกมตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา”ติฯ อธิวาเสสิ ภควา ตุณฺหีภาเวนฯ อถ โข ภควา สายนฺหสมยํ ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต เยนายสฺมา ผคฺคุโน เตนุปสงฺกมิฯ อทฺทสา โข อายสฺมา ผคฺคุโน ภควนฺตํ ทูรโตว อาคจฺฉนฺตํฯ ทิสฺวาน มญฺจเก สมโธสิ [สมโญฺจปิ (สี. สฺยา. ปี.), สํ + ธู + อี = สมโธสิ]ฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ ผคฺคุนํ เอตทโวจ

– ‘‘อลํ, ผคฺคุน, มา ตฺวํ มญฺจเก สมโธสิฯ สนฺติมานิ อาสนานิ ปเรหิ ปญฺญตฺตานิ, ตตฺถาหํ นิสีทิสฺสามี’’ติฯ นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเนฯ นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ ผคฺคุนํ เอตทโวจ –

‘‘กจฺจิ เต, ผคฺคุน, ขมนียํ กจฺจิ ยาปนียํ? กจฺจิ เต ทุกฺขา เวทนา ปฏิกฺกมนฺติ, โน อภิกฺกมนฺติ; ปฏิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน อภิกฺกโม’’ติ? ‘‘น เม , ภนฺเต , ขมนียํ น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, พลวา ปุริโส ติณฺหน สิขเรน มุทฺธนิ [มุทฺธานํ (สี. ปี.)] อภิมตฺเถยฺย [อภิมเฏฺฐยฺย (สฺยา.)]; เอวเมวํ โข เม, ภนฺเต, อธิมตฺตา วาตา มุทฺธนิ [หนนฺติ (สี. ปี.), โอหนนฺติ (สฺยา.)] อูหนนฺติฯ น เม, ภนฺเต, ขมนียํ น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, พลวา ปุริโส ทเฬฺหน วรตฺตกฺขเณฺฑน สีสเวฐนํ ทเทยฺย; เอวเมวํ โข เม, ภนฺเต, อธิมตฺตา สีเส สีสเวทนาฯ น เม, ภนฺเต, ขมนียํ น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, ทกฺโข โคฆาตโก วา โคฆาตกเนฺตวาสี วา ติณฺหน โควิกนฺตเนน กุจฺฉึ ปริกเนฺตยฺย; เอวเมวํ โข เม, ภนฺเต, อธิมตฺตา วาตา กุจฺฉึ ปริกนฺตนฺติฯ น เม, ภนฺเต, ขมนียํ น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโมฯ

‘‘เสยฺยถาปิ, ภนฺเต, เทฺว พลวโนฺต ปุริสา ทุพฺพลตรํ ปุริสํ นานาพาหาสุ คเหตฺวา องฺคารกาสุยา สนฺตาเปยฺยุํ สมฺปริตาเปยฺยุํ; เอวเมวํ โข เม, ภนฺเต, อธิมโตฺต กายสฺมึ ฑาโหฯ น เม, ภนฺเต, ขมนียํ น ยาปนียํฯ พาฬฺหา เม ทุกฺขา เวทนา อภิกฺกมนฺติ, โน ปฏิกฺกมนฺติ; อภิกฺกโมสานํ ปญฺญายติ, โน ปฏิกฺกโม’’ติฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ ผคฺคุนํ ธมฺมิยา กถาย สนฺทเสฺสตฺวา สมาทเปตฺวา สมุเตฺตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อุฎฺฐายาสนา ปกฺกามิฯ

อถ โข อายสฺมา ผคฺคุโน อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต กาลมกาสิฯ ตมฺหิ จสฺส สมเย มรณกาเล อินฺทฺริยานิ วิปฺปสีทึสุฯ อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘อายสฺมา, ภนฺเต, ผคฺคุโน อจิรปกฺกนฺตสฺส ภควโต กาลมกาสิฯ ตมฺหิ จสฺส สมเย มรณกาเล อินฺทฺริยานิ วิปฺปสีทึสู’’ติฯ

‘‘กึ หานนฺท, ผคฺคุนสฺส [เผคฺคุนสฺส อานนฺท (ก.)] ภิกฺขุโน อินฺทฺริยานิ น วิปฺปสีทิสฺสนฺติ! ผคฺคุนสฺส, อานนฺท, ภิกฺขุโน ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ อวิมุตฺตํ อโหสิฯ ตสฺส ตํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํฯ

‘‘ฉยิเม, อานนฺท, อานิสํสา กาเลน ธมฺมสฺสวเน [ธมฺมสวเณ (สี.)] กาเลน อตฺถุปปริกฺขายฯ กตเม ฉ? อิธานนฺท, ภิกฺขุโน ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ อวิมุตฺตํ โหติฯ โส ตมฺหิ สมเย มรณกาเล ลภติ ตถาคตํ ทสฺสนายฯ ตสฺส ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มเชฺฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกา

เสติฯ ตสฺส ตํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ อยํ, อานนฺท, ปฐโม อานิสํโส กาเลน ธมฺมสฺสวเนฯ

“ปุน จปรํ, อานนฺท, ภิกฺขุโน ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ อวิมุตฺตํ โหติฯ โส ตมฺหิ สมเย มรณกาเล น เหว โข [โน จ โข (ก.)] ลภติ ตถาคตํ ทสฺสนาย, อปิ จ โข ตถาคตสาวกํ ลภติ ทสฺสนายฯ ตสฺส ตถาคตสาวโก ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ ปริโยสานกลฺยาณํ สาตฺถํ สพฺยญฺชนํ, เกวลปริปุณฺณํ ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ ตสฺส ตํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ อยํ, อานนฺท, ทุติโย อานิสํโส กาเลน ธมฺมสฺสวเนฯ

“ปุน จปรํ, อานนฺท, ภิกฺขุโน ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ อวิมุตฺตํ โหติฯ โส ตมฺหิ สมเย มรณกาเล น เหว โข ลภติ ตถาคตํ ทสฺสนาย, นปิ ตถาคตสาวกํ ลภติ ทสฺสนาย; อปิ จ โข ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ มนสานุเปกฺขติฯ ตสฺส ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนุวิตกฺกยโต อนุวิจารยโต มนสานุเปกฺขโต ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ อยํ, อานนฺท, ตติโย อานิสํโส กาเลน อตฺถุปปริกฺขายฯ

“อิธานนฺท , ภิกฺขุโน ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ, อนุตฺตเร จ โข อุปธิสงฺขเย จิตฺตํ อวิมุตฺตํ โหติฯ โส ตมฺหิ สมเย มรณกาเล ลภติ ตถาคตํ ทสฺสนายฯ ตสฺส ตถาคโต ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ มชฺเฌกลฺยาณํ…เป.… พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ ตสฺส ตํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา อนุตฺตเร อุปธิสงฺขเย จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ อยํ, อานนฺท, จตุตฺโถ อานิสํโส กาเลน ธมฺมสฺสวเนฯ

“ปุน จปรํ, อานนฺท, ภิกฺขุโน ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ, อนุตฺตเร จ โข อุปธิสงฺขเย จิตฺตํ อวิมุตฺตํ โหติฯ โส ตมฺหิ สมเย มรณกาเล น เหว โข ลภติ ตถาคตํ ทสฺสนาย, อปิ จ โข ตถาคตสาวกํ ลภติ ทสฺสนายฯ ตสฺส ตถาคตสาวโก ธมฺมํ เทเสติ อาทิกลฺยาณํ…เป.… ปริสุทฺธํ พฺรหฺมจริยํ ปกาเสติฯ ตสฺส ตํ ธมฺมเทสนํ สุตฺวา อนุตฺตเร อุปธิสงฺขเย จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ อยํ, อานนฺท, ปญฺจโม อานิสํโส กาเลน ธมฺมสฺสวเนฯ

“ปุน จปรํ, อานนฺท, ภิกฺขุโน ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สํโยชเนหิ จิตฺตํ วิมุตฺตํ โหติ, อนุตฺตเร จ โข อุปธิสงฺขเย จิตฺตํ อวิมุตฺตํ โหติฯ โส ตมฺหิ สมเย มรณกาเล น เหว โข ลภติ ตถาคตํ ทสฺสนาย, นปิ ตถาคตสาวกํ ลภติ ทสฺสนาย; อปิ จ โข ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนุวิตกฺเกติ อนุวิจาเรติ มนสานุเปกฺขติฯ ตสฺส ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนุวิตกฺกยโต อนุวิจารยโต มนสานุเปกฺขโต อนุตฺตเร อุปธิสงฺขเย จิตฺตํ วิมุจฺจติฯ อยํ, อานนฺท, ฉฏฺโฐ อานิสํโส กาเลน อตฺถุปปริกฺขายฯ อิเม โข, อานนฺท, ฉ อานิสํสา กาเลน ธมฺมสฺสวเน กาเลน อตฺถุปปริกฺขายา”ติฯ ทุติยํฯ

๓. ฉฬภิชาติสุตฺตํ

๕๗. เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหรติ คิชฺฌกูเฏ ปพฺพเตฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – “ปูรเณน, ภนฺเต, กสฺสเปน ฉฬภิชาติโย ปญฺญตฺตา – กณฺหาภิชาติ ปญฺญตฺตา, นีลาภิชาติ ปญฺญตฺตา, โลหิตาภิชาติ ปญฺญตฺตา, หลิทฺทาภิชาติ ปญฺญตฺตา, สุกฺกาภิชาติ ปญฺญตฺตา, ปรมสุกฺกาภิชาติ ปญฺญตฺตาฯ

‘‘ตตฺริทํ , ภนฺเต, ปูรเณน กสฺสเปน กณฺหาภิชาติ ปญฺญตฺตา, โอรพฺภิกา สูกริกา สากุณิกา มาควิกา ลุทฺทา มจฺฉฆาตกา โจรา โจรฆาตกา พนฺธนาคาริกา เย วา ปนเญฺญปิ เกจิ กุรูรกมฺมนฺตาฯ

‘‘ตตฺริทํ, ภนฺเต, ปูรเณน กสฺสเปน นีลาภิชาติ ปญฺญตฺตา, ภิกฺขู กณฺฏกวุตฺติกา เย วา ปนเญฺญปิ เกจิ กมฺมวาทา กฺริยวาทาฯ

‘‘ตตฺริทํ, ภนฺเต, ปูรเณน กสฺสเปน โลหิตาภิชาติ ปญฺญตฺตา, นิคณฺฐา เอกสาฏกา ฯ

‘‘ตตฺริทํ, ภนฺเต, ปูรเณน กสฺสเปน หลิทฺทาภิชาติ ปญฺญตฺตา, คิหี โอทาตวสนา อเจลกสาวกา ฯ

‘‘ตตฺริทํ, ภนฺเต, ปูรเณน กสฺสเปน สุกฺกาภิชาติ ปญฺญตฺตา, อาชีวกา อาชีวกินิโยฯ

‘‘ตตฺริทํ, ภนฺเต, ปูรเณน กสฺสเปน ปรมสุกฺกาภิชาติ ปญฺญตฺตา, นโนฺท วโจฺฉ กิโส สํกิโจฺจ มกฺขลิ โคสาโลฯ ปูรเณน, ภนฺเต, กสฺสเปน อิมา ฉฬภิชาติโย ปญฺญตฺตา’’ติฯ

‘‘กิํ ปนานนฺท, ปูรณสฺส กสฺสปสฺส สโพฺพ โลโก เอตทพฺภนุชานาติ อิมา ฉฬภิชาติโย ปญฺญาเปตุ’’นฺติ? ‘‘โน เหตํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เสยฺยถาปิ, อานนฺท, ปุริโส ทลิโทฺท อสฺสโก อนาฬฺหิโก, ตสฺส อกามกสฺส พิลํ โอลเคฺคยฺยุํ – ‘อิทํ เต, อโมฺภ ปุริส, มํสญฺจ ขาทิตพฺพํ, มูลญฺจ อนุปฺปทาตพฺพ’นฺติฯ เอวเมวํ โข, อานนฺท, ปูรเณน กสฺสเปน อปฺปฏิญฺญาย เอเตสํ สมณพฺราหฺมณานํ อิมา ฉฬภิชาติโย ปญฺญตฺตา, ยถา ตํ พาเลน อพฺยเตฺตน อเขตฺตเญฺญนา อกุสเลนฯ

‘‘อหํ โข ปนานนฺท, ฉฬภิชาติโย ปญฺญาเปมิฯ ตํ สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘กตมา จานนฺท, ฉฬภิชาติโย ? อิธานนฺท, เอกโจฺจ กณฺหาภิชาติโย สมาโน กณฺหํ ธมฺมํ อภิชายติฯ อิธ ปนานนฺท, เอกโจฺจ กณฺหาภิชาติโย สมาโน สุกฺกํ ธมฺมํ อภิชายติฯ อิธ ปนานนฺท, เอกโจฺจ กณฺหาภิชาติโย สมาโน อกณฺหํ อสุกฺกํ นิพฺพานํ อภิชายติฯ อิธ ปนานนฺท, เอกโจฺจ สุกฺกาภิชาติโย สมาโน กณฺหํ ธมฺมํ อภิชายติฯ อิธ ปนานนฺท, เอกโจฺจ สุกฺกาภิชาติโย สมาโน สุกฺกํ ธมฺมํ อภิชายติฯ อิธ ปนานนฺท, เอกโจฺจ สุกฺกาภิชาติโย สมาโน อกณฺหํ อสุกฺกํ นิพฺพานํ อภิชายติฯ

‘‘กถญฺจานนฺท, กณฺหาภิชาติโย สมาโน กณฺหํ ธมฺมํ อภิชายติ? อิธานนฺท, เอกโจฺจ นีเจกุเล ปจฺจาชาโต โหติ – จณฺฑาลกุเล วา เนสาทกุเล วา เวนกุเล [เวณกุเล (สพฺพตฺถ)] วา รถการกุเล วา ปุกฺกุสกุเล วา, ทลิเทฺท อปฺปนฺนปานโภชเน กสิรวุตฺติเก, ยตฺถ กสิเรน ฆาสจฺฉาโท ลพฺภติฯ โส จ โหติ ทุพฺพโณฺณ ทุทฺทสิโก โอโกฏิมโก พวฺหาพาโธ กาโณ วา กุณี วา ขโญฺช วา ปกฺขหโต วา, น ลาภี อนฺนสฺส ปานสฺส วตฺถสฺส ยานสฺส มาลาคนฺธวิเลปนสฺส เสยฺยาวสถปทีเปยฺยสฺสฯ โส กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ โส กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา, วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา, มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคติํ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ เอวํ โข, อานนฺท, กณฺหาภิชาติโย สมาโน กณฺหํ ธมฺมํ อภิชายติฯ

‘‘กถญฺจานนฺท, กณฺหาภิชาติโย สมาโน สุกฺกํ ธมฺมํ อภิชายติ? อิธานนฺท, เอกโจฺจ นีเจ กุเล ปจฺจาชาโต โหติ – จณฺฑาลกุเล วา…เป…. เสยฺยาวสถปทีเปยฺยสฺสฯ โส กาเยน สุจริตํ จรติ, วาจาย สุจริตํ จรติ, มนสา สุจริตํ จรติฯ โส กาเยน สุจริตํ จริตฺวา, วาจาย สุจริตํ จริตฺวา, มนสา สุจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ เอวํ โข, อานนฺท, กณฺหาภิชาติโย สมาโน สุกฺกํ ธมฺมํ อภิชายติฯ

‘‘กถญฺจานนฺท, กณฺหาภิชาติโย สมาโน อกณฺหํ อสุกฺกํ นิพฺพานํ อภิชายติ? อิธานนฺท, เอกโจฺจ นีเจ กุเล ปจฺจาชาโต โหติ – จณฺฑาลกุเล วา…เป…. โส จ โหติ ทุพฺพโณฺณ ทุทฺทสิโก โอโกฏิมโก ฯ โส เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ, จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปฺปติฏฺฐิตจิโตฺต, สอา โพชฺฌเงฺค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อกณฺหํ อสุกฺกํ นิพฺพานํ อภิชายติฯ เอวํ โข, อานนฺท, กณฺหาภิชาติโย สมาโน อกณฺหํ อสุกฺกํ นิพฺพานํ อภิชายติฯ

‘‘กถญฺจานนฺท, สุกฺกาภิชาติโย สมาโน กณฺหํ ธมฺมํ อภิชายติ? อิธานนฺท, เอกโจฺจ อุเจฺจ กุเล ปจฺจาชาโต โหติ – ขตฺติยมหาสาลกุเล วา พฺราหฺมณมหาสาลกุเล วา คหปติมหาสาลกุเล วา, อเฑฺฒ มหทฺธเน มหาโภเค ปหูตชาตรูปรชเต ปหูตวิตฺตูปกรเณ ปหูตธนธเญฺญฯ โส จ โหติ อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต, ลาภี อนฺนสฺส ปานสฺส วตฺถสฺส ยานสฺส มาลาคนฺธวิเลปนสฺส เสยฺยาวสถปทีเปยฺยสฺสฯ โส กาเยน ทุจฺจริตํ จรติ, วาจาย ทุจฺจริตํ จรติ, มนสา ทุจฺจริตํ จรติฯ โส กาเยน ทุจฺจริตํ จริตฺวา, วาจาย ทุจฺจริตํ จริตฺวา, มนสา ทุจฺจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชติฯ เอวํ โข, อานนฺท, สุกฺกาภิชาติโย สมาโน กณฺหํ ธมฺมํ อภิชายติฯ

‘‘กถญฺจานนฺท, สุกฺกาภิชาติโย สมาโน สุกฺกํ ธมฺมํ อภิชายติ? อิธานนฺท, เอกโจฺจ อุเจฺจ กุเล ปจฺจาชาโต โหติ – ขตฺติยมหาสาลกุเล วา…เป…. เสยฺยาวสถปทีเปยฺยสฺสฯ โส กาเยน สุจริตํ จรติ, วาจาย สุจริตํ จรติ, มนสา สุจริตํ จรติฯ โส กาเยน สุจริตํ จริตฺวา, วาจาย สุจริตํ จริตฺวา, มนสา สุจริตํ จริตฺวา กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติฯ เอวํ โข, อานนฺท, สุกฺกาภิชาติโย สมาโน สุกฺกํ ธมฺมํ อภิชายติฯ

‘‘กถญฺจานนฺท, สุกฺกาภิชาติโย สมาโน อกณฺหํ อสุกฺกํ นิพฺพานํ อภิชายติ? อิธานนฺท , เอกโจฺจ อุเจฺจ กุเล ปจฺจาชาโต โหติ – ขตฺติยมหาสาลกุเล วา พฺราหฺมณมหาสาลกุเล วา คหปติมหาสาลกุเล วา, อเฑฺฒ มหทฺธเน มหาโภเค ปหูตชาตรูปรชเต ปหูตวิตฺตูปกรเณ ปหูตธนธเญฺญฯ โส จ โหติ อภิรูโป ทสฺสนีโย ปาสาทิโก ปรมาย วณฺณโปกฺขรตาย สมนฺนาคโต, ลาภี อนฺนสฺส ปานสฺส วตฺถสฺส ยานสฺส มาลาคนฺธวิเลปนสฺส เสยฺยาวสถปทีเปยฺยสฺส ฯ โส เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชติฯ โส เอวํ ปพฺพชิโต สมาโน ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิเลเส ปญฺญาย ทุพฺพลีกรเณ, จตูสุ สติปฏฺฐาเนสุ สุปฺปติฏฺฐิตจิโตฺต, สตฺต โพชฺฌเงฺค ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อกณฺหํ อสุกฺกํ นิพฺพานํ อภิชายติฯ เอวํ โข, อานนฺท, สุกฺกาภิชาติโย สมาโน อกณฺหํ อสุกฺกํ นิพฺพานํ อภิชายติฯ อิมา โข, อานนฺท, ฉฬภิชาติโย’’ติฯ ตติยํฯ

๔. อาสวสุตฺตํ

๕๘. “ฉหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย โหติ ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสฯ

กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน เย อาสวา สํวรา ปหาตพฺพา เต สํวเรน ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา เต ปฏิเสวนาย ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา เต อธิวาสนาย ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา เต ปริวชฺชนาย ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา เต วิโนทนาย ปหีนา โหนฺติ, เย อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพา เต ภาวนาย ปหีนา โหนฺติฯ

“กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา สํวรา ปหาตพฺพา เย สํวเรน ปหีนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จกฺขุนฺทฺริยสํวรสํวุโต วิหรติฯ ยํ หิสฺส, ภิกฺขเว, จกฺขุนฺทฺริยสํวรํ อสํวุตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, จกฺขุนฺทฺริยสํวรํ สํวุตสฺส วิหรโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ ปฏิสงฺขา โยนิโส โสตินฺทฺริย...เป.... ฆานินฺทฺริย... ชิวฺหินฺทฺริย... กายินฺทฺริย... มนินฺทฺริยสํวรสํวุโต วิหรติฯ ยํ หิสฺส, ภิกฺขเว, มนินฺทฺริยสํวรํ อสํวุตสฺส วิหรโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, มนินฺทฺริยสํวรํ สํวุตสฺส วิหรโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา สํวรา ปหาตพฺพา เย สํวเรน ปหีนา โหนฺติฯ

“กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา เย ปฏิเสวนาย ปหีนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จีวรํ ปฏิเสวติ – ‘ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย , อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย, ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสานํ [ฑํส... สิรึสปสมฺผสฺสานํ (สี. สฺยา. กํ. ปี) ม. นิ. ๑.๒๓] ปฏิฆาตาย, ยาวเทว หิริโกปีนปฏิจฺฉาทนตฺถํ’ฯ ปฏิสงฺขา โยนิโส ปิณฺฑปาตํ ปฏิเสวติ – ‘เนว ทวาย น มทาย น มณฺฑนาย น วิภูสนาย, ยาวเทว อิมสฺส กายสฺส ฐิติยา ยาปนาย, วิหึสูปรติยา พฺรหฺมจริยานุคฺคหาย, อิติ ปุราณญฺจ เวทนํ ปฏิหงฺขามิ, นวญฺจ เวทนํ น อุปฺปาเทสฺสามิ, ยาตฺรา จ เม ภวิสฺสติ อนวชฺชตา จ ผาสุวิหาโร จ’ [ผาสุวิหาโร จาติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ ปฏิสงฺขา โยนิโส เสนาสนํ ปฏิเสวติ – ‘ยาวเทว สีตสฺส ปฏิฆาตาย, อุณฺหสฺส ปฏิฆาตาย, ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสานํ ปฏิฆาตาย, ยาวเทว อุตุปริสฺสยวิโนทนปฏิสลฺลานารามตฺถํ’ฯ ปฏิสงฺขา โยนิโส คิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปฏิเสวติ – ‘ยาวเทว อุปฺปนฺนานํ เวยฺยาพาธิกานํ เวทนานํ ปฏิฆาตาย, อพฺยาพชฺฌปรมตายา’ติฯ ยํ หิสฺส, ภิกฺขเว, อปฺปฏิเสวโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปฏิเสวโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา ปฏิเสวนา ปหาตพฺพา เย ปฏิเสวนาย ปหีนา โหนฺติฯ

“กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา เย อธิวาสนาย ปหีนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส ขโม โหติ สีตสฺส อุณฺหสฺส, ชิฆจฺฉาย, ปิปาสาย, ฑํสมกสวาตาตปสรีสปสมฺผสฺสานํ, ทุรุตฺตานํ ทุราคตานํ วจนปถานํ, อุปฺปนฺนานํ สารีริกานํ เวทนานํ ทุกฺขานํ ติพฺพานํ ขรานํ กฏุกานํ อสาตานํ อมนาปานํ ปาณหรานํ อธิวาสกชาติโก โหติฯ ยํ หิสฺส, ภิกฺขเว , อนธิวาสโต อุปฺปชฺเชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, อธิวาสโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา อธิวาสนา ปหาตพฺพา เย อธิวาสนาย ปหีนา โหนฺติฯ

“กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา เย ปริวชฺชนาย ปหีนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส จณฺฑํ หตฺถึ ปริวชฺเชติ, จณฺฑํ อสฺสํ ปริวชฺเชติ, จณฺฑํ โคณํ ปริวชฺเชติ, จณฺฑํ กุกฺกุรํ ปริวชฺเชติ, อหึ ขาณุํ กณฺฏกฏฺฐานํ โสพฺภํ ปปาตํ จนฺทนิกํ โอฬิคลฺลํ,

ยถารูเป อนาสเน นิสินฺนํ, ยถารูเป อโคจเร จรนฺตํ, ยถารูเป ปาปเก มิเตฺต ภชนฺตํ วิญฺญู สพฺรหฺมจารี ปาปเกสุ ฐาเนสุ โอกเปฺปยฺยุํ, โส ตญฺจ อนาสนํ ตญฺจ อโคจรํ เต จ ปาปเก มิเตฺต ปฏิสงฺขา โยนิโส ปริวเชฺชติฯ ยํ หิสฺส, ภิกฺขเว, อปริวชฺชยโต อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ปริวชฺชยโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา ปริวชฺชนา ปหาตพฺพา เย ปริวชฺชนาย ปหีนา โหนฺติฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา เย วิโนทนาย ปหีนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส อุปฺปนฺนํ กามวิตกฺกํ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติ, ปฏิสงฺขา โยนิโส อุปฺปนฺนํ พฺยาปาทวิตกฺกํ…เป.… อุปฺปนฺนํ วิหึสาวิตกฺกํ… อุปฺปนฺนุปฺปเนฺน ปาปเก อกุสเล ธเมฺม นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พฺยนฺตีกโรติ อนภาวํ คเมติฯ ยํ หิสฺส, ภิกฺขเว, อวิโนทยโต อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา , วิโนทยโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา วิโนทนา ปหาตพฺพา เย วิโนทนาย ปหีนา โหนฺติฯ

‘‘กตเม จ, ภิกฺขเว, อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพา เย ภาวนาย ปหีนา โหนฺติ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปฏิสงฺขา โยนิโส สติสโมฺพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามิํ, ปฏิสงฺขา โยนิโส ธมฺมวิจยสโมฺพชฺฌงฺคํ ภาเวติ…เป.… วีริยสโมฺพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… ปีติสโมฺพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… ปสฺสทฺธิสโมฺพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… สมาธิสโมฺพชฺฌงฺคํ ภาเวติ… อุเปกฺขาสโมฺพชฺฌงฺคํ ภาเวติ วิเวกนิสฺสิตํ วิราคนิสฺสิตํ นิโรธนิสฺสิตํ โวสฺสคฺคปริณามิํฯ ยํ หิสฺส, ภิกฺขเว, อภาวยโต อุปฺปเชฺชยฺยุํ อาสวา วิฆาตปริฬาหา, ภาวยโต เอวํส เต อาสวา วิฆาตปริฬาหา น โหนฺติฯ อิเม วุจฺจนฺติ, ภิกฺขเว, อาสวา ภาวนา ปหาตพฺพา เย ภาวนาย ปหีนา โหนฺติฯ

‘‘อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนโยฺย โหติ ปาหุเนโยฺย ทกฺขิเณโยฺย อญฺชลิกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญเกฺขตฺตํ โลกสฺสา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ทารุกมฺมิกสุตฺตํ

๕๙. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา นาติเก วิหรติ คิญฺชกาวสเถฯ อถ โข ทารุกมฺมิโก คหปติ เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ โข ทารุกมฺมิกํ คหปติํ ภควา เอตทโวจ – ‘‘อปิ นุ เต, คหปติ, กุเล ทานํ ทียตี’’ติ? ‘‘ทียติ เม, ภเนฺต, กุเล ทานํฯ ตญฺจ โข เย เต ภิกฺขู อารญฺญิกา ปิณฺฑปาติกา ปํสุกูลิกา อรหโนฺต วา อรหตฺตมคฺคํ วา สมาปนฺนา, ตถารูเปสุ เม, ภเนฺต, ภิกฺขูสุ ทานํ ทียตี’’ติฯ

‘‘ทุชฺชานํ โข เอตํ, คหปติ, ตยา คิหินา กามโภคินา ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวสเนฺตน, กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุโภเนฺตน, มาลาคนฺธวิเลปนํ ธารยเนฺตน, ชาตรูปรชตํ สาทิยเนฺตน อิเม วา อรหโนฺต อิเม วา อรหตฺตมคฺคํ สมาปนฺนาติฯ

‘‘อารญฺญิโก เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อุทฺธโต อุนฺนโฬ จปโล มุขโร วิกิณฺณวาโจ มุฏฺฐสฺสติ อสมฺปชาโน อสมาหิโต วิพฺภนฺตจิโตฺต ปากตินฺทฺริโยฯ เอวํ โส เตนเงฺคน คารโยฺหฯ อารญฺญิโก เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อนุทฺธโต อนุนฺนโฬ อจปโล อมุขโร อวิกิณฺณวาโจ อุปฏฺฐิตสฺสติ สมฺปชาโน สมาหิโต เอกคฺคจิโตฺต สํวุตินฺทฺริโยฯ เอวํ โส เตนเงฺคน ปาสํโสฯ

‘‘คามนฺตวิหารี เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อุทฺธโต…เป…. เอวํ โส เตนเงฺคน คารยฺโหฯ คามนฺตวิหารี เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อนุทฺธโต…เป…. เอวํ โส เตนเงฺคน ปาสํโสฯ

‘‘ปิณฺฑปาติโก เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อุทฺธโต…เป…. เอวํ โส เตนเงฺคน คารยฺโหฯ ปิณฺฑปาติโก เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อนุทฺธโต…เป…. เอวํ โส เตนเงฺคน ปาสํโสฯ

‘‘เนมนฺตนิโก เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อุทฺธโต…เป…. เอวํ โส เตนเงฺคน คารยฺโหฯ เนมนฺตนิโก เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อนุทฺธโต…เป…. เอวํ โส เตนเงฺคน ปาสํโสฯ

‘‘ปํสุกูลิโก เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อุทฺธโต…เป…. เอวํ โส เตนเงฺคน คารยฺโห ฯ ปํสุกูลิโก เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อนุทฺธโต…เป…. เอวํ โส เตนเงฺคน ปาสํโสฯ

‘‘คหปติจีวรธโร เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อุทฺธโต อุนฺนโฬ จปโล มุขโร วิกิณฺณวาโจ มุฏฺฐสฺสติ อสมฺปชาโน อสมาหิโต วิพฺภนฺตจิตฺโต ปากตินฺทฺริโยฯ เอวํ โส เตนเงฺคน คารยฺโหฯ คหปติจีวรธโร เจปิ, คหปติ, ภิกฺขุ โหติ อนุทฺธโต อนุนฺนโฬ อจปโล อมุขโร อวิกิณฺณวาโจ อุปฏฺฐิตสฺสติ สมฺปชาโน สมาหิโต เอกคฺคจิตฺโต สํวุตินฺทฺริโยฯ เอวํ โส เตนเงฺคน ปาสํโสฯ

‘‘อิงฺฆ ตฺวํ, คหปติ, สเงฺฆ ทานํ [ทานานิ (ก.)] เทหิฯ สเงฺฆ เต ทานํ ททโต จิตฺตํ ปสีทิสฺสติฯ โส ตฺวํ ปสนฺนจิตฺโต กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสสี’’ติฯ ‘‘เอสาหํ, ภนฺเต, อชฺชตเคฺค สเงฺฆ ทานํ ทสฺสามี’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. หตฺถิสาริปุตฺตสุตฺตํ

๖๐. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลา เถรา ภิกฺขู ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺตา มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนา สนฺนิปติตา อภิธมฺมกถํ กเถนฺติฯ ตตฺร สุทํ อายสฺมา จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต เถรานํ ภิกฺขูนํ อภิธมฺมกถํ กเถนฺตานํ อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตติฯ อถ โข อายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมนฺตํ จิตฺตํ หตฺถิสาริปุตฺตํ เอตทโวจ – ‘‘มายสฺมา จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต เถรานํ ภิกฺขูนํ อภิธมฺมกถํ กเถนฺตานํ อนฺตรนฺตรา กถํ โอปาเตสิ, ยาว กถาปริโยสานํ อายสฺมา จิโตฺต อาคเมตู’’ติฯ เอวํ วุเตฺต อายสฺมโต จิตฺตสฺส หตฺถิสาริปุตฺตสฺส สหายกา ภิกฺขู อายสฺมนฺตํ มหาโกฏฺฐิกํ เอตทโวจุํ – ‘‘มายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก อายสฺมนฺตํ จิตฺตํ หตฺถิสาริปุตฺตํ อปสาเทสิ, ปณฺฑิโต อายสฺมา จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺตฯ ปโหติ จายสฺมา จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต เถรานํ ภิกฺขูนํ อภิธมฺมกถํ กเถตุ’’นฺติฯ

‘‘ทุชฺชานํ โข เอตํ, อาวุโส, ปรสฺส เจโตปริยายํ อชานเนฺตหิฯ อิธาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ตาวเทว โสรตโสรโต โหติ, นิวาตนิวาโต โหติ, อุปสนฺตุปสโนฺต โหติ, ยาว สตฺถารํ อุปนิสฺสาย วิหรติ อญฺญตรํ วา ครุฏฺฐานิยํ สพฺรหฺมจาริํฯ ยโต จ โข โส วปกสฺสเตว สตฺถารา, วปกสฺสติ ครุฏฺฐานิเยหิ สพฺรหฺมจารีหิ, โส สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ รญฺญา ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิฯ ตสฺส สํสฏฺฐสฺส วิสฺสตฺถสฺส ปากตสฺส ภสฺสมนุยุตฺตสฺส วิหรโต ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสติฯ โส ราคานุทฺธํสิเตน จิเตฺตน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ

“เสยฺยถาปิ, อาวุโส, โคโณ กิฏฺฐาโท ทาเมน วา พทฺโธ [อาราเม วา พโนฺธ (ก.)] วเช วา โอรุทฺโธฯ โย นุ โข, อาวุโส, เอวํ วเทยฺย – ‘น ทานายํ โคโณ กิฏฺฐาโท ปุนเทว กิฏฺฐํ โอตริสฺสตี’ติ, สมฺมา นุ โข โส, อาวุโส, วทมาโน วเทยฺยา”ติ? “โน หิทํ, อาวุโส”ฯ “ฐานเญฺหตํ, อาวุโส, วิชฺชติ, ยํ โส โคโณ กิฏฺฐาโท ทามํ วา เฉตฺวา วชํ วา ภินฺทิตฺวา, อถ ปุนเทว กิฏฺฐํ โอตเรยฺยาติฯ เอวเมวํ โข, อาวุโส, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล ตาวเทว โสรตโสรโต โหติ, นิวาตนิวาโต โหติ, อุปสนฺตุปสโนฺต โหติ ยาว สตฺถารํ อุปนิสฺสาย วิหรติ อญฺญตรํ วา ครุฏฺฐานิยํ สพฺรหฺมจาริํฯ ยโต จ โข โส วปกสฺสเตว สตฺถารา, วปกสฺสติ ครุฏฺฐานิเยหิ สพฺรหฺมจารีหิ, โส สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ รญฺญา ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิฯ ตสฺส สํสฏฺฐสฺส วิสฺสตฺถสฺส ปากตสฺส ภสฺสมนุยุตฺตสฺส วิหรโต ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสติ ฯ โส ราคานุทฺธํสิเตน จิเตฺตน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ

“อิธ ปนาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ ปฐมสฺส ฌานสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ…เป.… สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, จาตุมหาปเถ ถุลฺลผุสิตโก เทโว วสฺสโนฺต [ถุลฺลผุสิตเก เทเว วสฺสเนฺต (ก.)] รชํ อนฺตรธาเปยฺย, จิกฺขลฺลํ ปาตุกเรยฺยฯ โย นุ โข, อาวุโส, เอวํ วเทยฺย – ‘น ทานิ อมุสฺมิํ [อมุกสฺมิํ (ก.)] จาตุมหาปเถ ปุนเทว รโช ปาตุภวิสฺสตี’ติ, สมฺมา นุ โข โส, อาวุโส, วทมาโน วเทยฺยา”ติ? “โน หิทํ, อาวุโส”ฯ “ฐานเญฺหตํ, อาวุโส, วิชฺชติ, ยํ อมุสฺมิํ จาตุมหาปเถ มนุสฺสา วา อติกฺกเมยฺยุํ, โคปสู วา อติกฺกเมยฺยุํ, วาตาตโป วา เสฺนหคตํ ปริยาทิเยยฺย, อถ ปุนเทว รโช ปาตุภเวยฺยาติฯ เอวเมวํ โข, อาวุโส, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล วิวิเจฺจว กาเมหิ…เป.… ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ ปฐมสฺส ฌานสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ…เป.… สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ

“อิธ ปนาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป.… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ ทุติยสฺส ฌานสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ…เป.… สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ เสยฺยถาปิ , อาวุโส, คามสฺส วา นิคมสฺส วา อวิทูเร มหนฺตํ ตฬากํฯ ตตฺถ ถุลฺลผุสิตโก เทโว วุโฏฺฐ สิปฺปิสมฺพุกมฺปิ สกฺขรกฐลมฺปิ อนฺตรธาเปยฺยฯ โย นุ โข, อาวุโส, เอวํ วเทยฺย – ‘น ทานิ อมุสฺมิํ ตฬาเก ปุนเทว สิปฺปิสมฺพุกา วา สกฺขรกฐลา วา ปาตุภวิสฺสนฺตี’ติ, สมฺมา นุ โข โส, อาวุโส, วทมาโน วเทยฺยา”ติ? “โน หิทํ, อาวุโส”ฯ “ฐานเญฺหตํ, อาวุโส, วิชฺชติ, ยํ อมุสฺมิํ ตฬาเก มนุสฺสา วา ปิเวยฺยุํ, โคปสู วา ปิเวยฺยุํ, วาตาตโป วา เสฺนหคตํ ปริยาทิเยยฺย, อถ ปุนเทว สิปฺปิสมฺพุกาปิ สกฺขรกฐลาปิ ปาตุภเวยฺยุนฺติฯ เอวเมวํ โข, อาวุโส, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา…เป.… ทุติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ ทุติยสฺส ฌานสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ…เป.… สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ

“อิธ ปนาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล ปีติยา จ วิราคา…เป.… ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ ตติยสฺส ฌานสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ…เป.… สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, ปุริสํ ปณีตโภชนํ ภุตฺตาวิํ อาภิโทสิกํ โภชนํ นจฺฉาเทยฺยฯ โย นุ โข, อาวุโส, เอวํ วเทยฺย – ‘น ทานิ อมุํ ปุริสํ ปุนเทว โภชนํ ฉาเทสฺสตี’ติ, สมฺมา นุ โข โส, อาวุโส, วทมาโน วเทยฺยา”ติ? “โน หิทํ, อาวุโส”ฯ “ฐานเญฺหตํ, อาวุโส, วิชฺชติ, อมุํ ปุริสํ ปณีตโภชนํ ภุตฺตาวิํ ยาวสฺส สา โอชา กาเย ฐสฺสติ ตาว น อญฺญํ โภชนํ ฉาเทสฺสติฯ ยโต จ ขฺวสฺส สา โอชา อนฺตรธายิสฺสติ, อถ ปุนเทว ตํ โภชนํ ฉาเทยฺยาติฯ เอวเมวํ โข, อาวุโส, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล ปีติยา จ วิราคา…เป.… ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ ตติยสฺส ฌานสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ…เป.… สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ

“อิธ , ปนาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา…เป…. จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ จตุตฺถสฺส ฌานสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ…เป…. สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, ปพฺพตสงฺเขเป อุทกรหโท นิวาโต วิคตอูมิโกฯ โย นุ โข, อาวุโส, เอวํ วเทยฺย – ‘น ทานิ อมุสฺมึ อุทกรหเท ปุนเทว อูมิ ปาตุภวิสฺสตี’ติ, สมฺมา นุ โข โส, อาวุโส, วทมาโน วเทยฺยา”ติ? “โน หิทํ, อาวุโส”ฯ “ฐานเมฺหตํ, อาวุโส, วิชฺชติ, ยา ปุรตฺถิมาย ทิสาย อาคเจฺฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิฯ สา ตสฺมึ อุทกรหเท อูมึ ชเนยฺยฯ ยา ปจฺฉิมาย ทิสาย อาคเจฺฉยฺย…เป…. ยา อุตฺตราย ทิสาย อาคเจฺฉยฺย… ยา ทกฺขิณาย ทิสาย อาคเจฺฉยฺย ภุสา วาตวุฏฺฐิฯ สา ตสฺมึ อุทกรหเท อูมึ ชเนยฺยาติฯ เอวเมวํ โข, อาวุโส, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล สุขสฺส จ ปหานา ทุกฺขสฺส จ ปหานา…เป…. จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ จตุตฺถสฺส ฌานสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ…เป…. สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ

“อิธ, ปนาวุโส, เอกโจฺจ ปุคฺคโล สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธึ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ อนิมิตฺตสฺส เจโตสมาธิสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ รญฺญา ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิ ฯ ตสฺส สํสฏฺฐสฺส วิสฺสตฺถสฺส ปากตสฺส ภสฺสมนุยุตฺตสฺส วิหรโต ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสติฯ โส ราคานุทฺธํสิเตน จิเตฺตน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ เสยฺยถาปิ, อาวุโส, ราชา วา ราชมหามโตฺต วา จตุรงฺคินิยา เสนาย อทฺธานมคฺคปฺปฏิปโนฺน อญฺญตรสฺมึ วนสเณฺฑ เอกรตฺตึ วาสํ อุปคเจฺฉยฺยฯ ตตฺร [ตตฺถ (สี. ปี.)] หตฺถิสเทฺทน อสฺสสเทฺทน รถสเทฺทน ปตฺติสเทฺทน เภริปณวสงฺขติณวนินฺนาทสเทฺทน จีริกสโทฺท [จิริฬิกาสโทฺท (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] อนฺตรธาเยยฺย [อนฺตรธาเปยฺย (สฺยา. ปี. ก.)]ฯ โย นุ โข, อาวุโส, เอวํ วเทยฺย – ‘น ทานิ อมุสฺมึ วนสเณฺฑ ปุนเทว จีริกสโทฺท ปาตุภวิสฺสตี’ติ, สมฺมา นุ โข โส , อาวุโส, วทมาโน วเทยฺยา”ติ? “โน หิทํ, อาวุโส”ฯ “ฐานเมฺหตํ, อาวุโส, วิชฺชติ, ยํ โส ราชา วา ราชมหามโตฺต วา ตมฺหา วนสณฺฑา ปกฺกเมยฺย, อถ ปุนเทว จีริกสโทฺท ปาตุภเวยฺยาติฯ เอวเมวํ โข, อาวุโส, อิเธกโจฺจ ปุคฺคโล สพฺพนิมิตฺตานํ อมนสิการา อนิมิตฺตํ เจโตสมาธึ อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ โส ‘ลาภิมฺหิ อนิมิตฺตสฺส เจโตสมาธิสฺสา’ติ สํสโฏฺฐ วิหรติ ภิกฺขูหิ ภิกฺขุนีหิ อุปาสเกหิ อุปาสิกาหิ รญฺญา ราชมหามเตฺตหิ ติตฺถิเยหิ ติตฺถิยสาวเกหิฯ ตสฺส สํสฏฺฐสฺส วิสฺสตฺถสฺส ปากตสฺส ภสฺสมนุยุตฺตสฺส วิหรโต ราโค จิตฺตํ อนุทฺธํเสติฯ โส ราคานุทฺธํสิเตน จิเตฺตน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตตี”ติฯ

อถ โข อายสฺมา จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต อปเรน สมเยน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตติฯ อถ โข จิตฺตสฺส หตฺถิสาริปุตฺตสฺส สหายกา ภิกฺขู เยนายสฺมา มหาโกฏฺฐิโก เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ มหาโกฏฺฐิกํ เอตทโวจุํ – “กึ นุ โข อายสฺมตา มหาโกฏฺฐิเกน จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต – ‘อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต ลาภี, อถ จ ปน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสตี’ติ; อุทาหุ เทวตา เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – ‘จิโตฺต, ภเนฺต, หตฺถิสาริปุโตฺต อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ ลาภี, อถ จ ปน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสตี’”ติ? “เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต เม, อาวุโส – ‘จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ ลาภี, อถ จ ปน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสตี’ติฯ เทวตาปิ เม เอตมตฺถํ อาโรเจสุํ – ‘จิโตฺต, ภเนฺต, หตฺถิสาริปุโตฺต อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ ลาภี, อถ จ ปน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺติสฺสตี”ติฯ

อถ โข จิตฺตสฺส หตฺถิสาริปุตฺตสฺส สหายกา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมึสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทึสุฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เต ภิกฺขู ภควนฺตํ เอตทโวจุํ – ‘‘จิโตฺต, ภเนฺต, หตฺถิสาริปุโตฺต อิมาสญฺจ อิมาสญฺจ วิหารสมาปตฺตีนํ ลาภี, อถ จ ปน สิกฺขํ ปจฺจกฺขาย หีนายาวตฺตตี’’ติฯ ‘‘น, ภิกฺขเว, จิโตฺต จิรํ สริสฺสติ [ปทิสฺสติ (ก.)] เนกฺขมฺมสฺสา’’ติฯ

อถ โข จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต นจิรเสฺสว เกสมสฺสุํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิฯ อถ โข อายสฺมา จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต เอโก วูปกโฎฺฐ อปฺปมโตฺต อาตาปี ปหิตโตฺต วิหรโนฺต นจิรเสฺสว – ยสฺสตฺถาย กุลปุตฺตา สมฺมเทว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชนฺติ ตทนุตฺตรํ – พฺรหฺมจริยปริโยสานํ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิฯ ‘‘ขีณา ชาติ, วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา’’ติ อพฺภญฺญาสิฯ อญฺญตโร จ ปนายสฺมา จิโตฺต หตฺถิสาริปุโตฺต อรหตํ อโหสีติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. มเชฺฌสุตฺตํ

๖๑. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา พาราณสิยํ วิหรติ อิสิปตเน มิคทาเยฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหุลานํ เถรานํ ภิกฺขูนํ ปจฺฉาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฎิกฺกนฺตานํ มณฺฑลมาเฬ สนฺนิสินฺนานํ สนฺนิปติตานํ อยมนฺตรากถา อุทปาทิ – ‘‘วุตฺตมิทํ, อาวุโส, ภควตา ปารายเน เมตฺเตยฺยปเญฺห –

[จูฬนิ. ติสฺสเมตฺเตยฺยมาณวปุจฺฉา ๖๗] ‘‘โย อุโภเนฺต วิทิตฺวาน, มเชฺฌ มนฺตา น ลิปฺปติ [น ลิมฺปติ (ก.)];
ตํ พฺรูมิ มหาปุริโสติ, โสธ สิพฺพินิ [สิพฺพนิ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)] มจฺจคา’’ติฯ

‘‘กตโม นุ โข, อาวุโส, เอโก อโนฺต, กตโม ทุติโย อโนฺต, กึ มเชฺฌ, กา สิพฺพินี’’ติ? เอวํ วุเตฺต อญฺญตโร ภิกฺขุ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘ผโสฺส โข, อาวุโส, เอโก อโนฺต, ผสฺสสมุทโย ทุติโย อโนฺต , ผสฺสนิโรโธ มเชฺฌ, ตณฺหา สิพฺพินี; ตณฺหา หิ นํ สิพฺพติ ตสฺส ตเสฺสว ภวสฺส อภินิพฺพตฺติยาฯ เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุ อภิเญฺญยฺยํ อภิชานาติ, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานาติ, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานโนฺต [อภิชานิตฺวา (ก.)] ปริเญฺญยฺยํ ปริชานโนฺต [ปริชานิตฺวา (ก.)] ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหตี’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต อญฺญตโร ภิกฺขุ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘อตีตํ โข, อาวุโส, เอโก อโนฺต, อนาคตํ ทุติโย อโนฺต, ปจฺจุปฺปนฺนํ มเชฺฌ, ตณฺหา สิพฺพินี; ตณฺหา หิ นํ สิพฺพติ ตสฺส ตเสฺสว ภวสฺส อภินิพฺพตฺติยาฯ เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุ อภิเญฺญยฺยํ อภิชานาติ, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานาติ, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานโนฺต, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานโนฺต ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหตี’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต อญฺญตโร ภิกฺขุ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘สุขา, อาวุโส, เวทนา เอโก อโนฺต, ทุกฺขา เวทนา ทุติโย อโนฺต, อทุกฺขมสุขา เวทนา มเชฺฌ, ตณฺหา สิพฺพินี; ตณฺหา หิ นํ สิพฺพติ ตสฺส ตเสฺสว ภวสฺส อภินิพฺพตฺติยาฯ เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุ อภิเญฺญยฺยํ อภิชานาติ, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานาติ, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานโนฺต, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานโนฺต ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหตี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘นามํ โข, อาวุโส, เอโก อนฺโต, รูปํ ทุติโย อนฺโต, วิญฺญาณํ มชฺเฌ, ตณฺหา สิพฺพินี; ตณฺหา หิ นํ สิพฺพติ ตสฺส ตสฺเสว ภวสฺส อภินิพฺพตฺติยาฯ เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุ อภิเญฺญยฺยํ อภิชานาติ, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานาติ, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานนฺโต ปริเญฺญยฺยํ ปริชานนฺโต ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหตี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘ฉ โข, อาวุโส, อชฺฌตฺติกานิ อายตนานิ เอโก อนฺโต, ฉ พาหิรานิ อายตนานิ ทุติโย อนฺโต, วิญฺญาณํ มชฺเฌ, ตณฺหา สิพฺพินี; ตณฺหา หิ นํ สิพฺพติ ตสฺส ตสฺเสว ภวสฺส อภินิพฺพตฺติยาฯ เอตฺตาวตา โข อาวุโส , ภิกฺขุ อภิเญฺญยฺยํ อภิชานาติ, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานาติ, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานนฺโต ปริเญฺญยฺยํ ปริชานนฺโต ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหตี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘สกฺกาโย โข, อาวุโส, เอโก อนฺโต, สกฺกายสมุทโย ทุติโย อนฺโต, สกฺกายนิโรโธ มชฺเฌ, ตณฺหา สิพฺพินี; ตณฺหา หิ นํ สิพฺพติ ตสฺส ตสฺเสว ภวสฺส อภินิพฺพตฺติยาฯ เอตฺตาวตา โข, อาวุโส, ภิกฺขุ อภิเญฺญยฺยํ อภิชานาติ, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานาติ, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานนฺโต ปริเญฺญยฺยํ ปริชานนฺโต [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ] ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหตี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต อญฺญตโร ภิกฺขุ เถเร ภิกฺขู เอตทโวจ – ‘‘พฺยากตํ โข, อาวุโส, อเมฺหหิ สเพฺพเหว ยถาสกํ ปฏิภานํฯ อายามาวุโส, เยน ภควา เตนุปสงฺกมิสฺสาม; อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสฺสามฯ ยถา โน ภควา พฺยากริสฺสติ ตถา นํ ธาเรสฺสามา’’ติฯ ‘‘เอวมาวุโส’’ติ โข เถรา ภิกฺขู ตสฺส ภิกฺขุโน ปจฺจโสฺสสุํฯ อถ โข เถรา ภิกฺขู เยน ภควา เตนุปสงฺกมิํสุ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิํสุ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺนา โข เถรา ภิกฺขู ยาวตโก อโหสิ สเพฺพเหว สทฺธิํ กถาสลฺลาโป, ตํ สพฺพํ ภควโต อาโรเจสุํฯ ‘‘กสฺส นุ โข, ภเนฺต, สุภาสิต’’นฺติ? ‘‘สเพฺพสํ โว, ภิกฺขเว, สุภาสิตํ ปริยาเยน, อปิ จ ยํ มยา สนฺธาย ภาสิตํ ปารายเน เมเตฺตยฺยปเญฺห –

‘‘โย อุโภเนฺต วิทิตฺวาน, มชฺเฌ มนฺตา น ลิปฺปติ;
ตํ พฺรูมิ มหาปุริโสติ, โสธ สิพฺพินิมจฺจคา’’ติฯ

‘‘ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภเนฺต’’ติ โข เถรา ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสสุํฯ ภควา เอตทโวจ – ‘‘ผโสฺส โข, ภิกฺขเว, เอโก อนฺโต , ผสฺสสมุทโย ทุติโย อนฺโต, ผสฺสนิโรโธ มชฺเฌ, ตณฺหา สิพฺพินี; ตณฺหา หิ นํ สิพฺพติ ตสฺส ตสฺเสว ภวสฺส อภินิพฺพตฺติยาฯ เอตฺตาวตา โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อภิเญฺญยฺยํ อภิชานาติ, ปริเญฺญยฺยํ ปริชานาติ, อภิเญฺญยฺยํ อภิชานนฺโต ปริเญฺญยฺยํ ปริชานนฺโต ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหตี’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ปุริสินฺทฺริยญาณสุตฺตํ

๖๒. เอวํ เม สุตํ – เอกํ สมยํ ภควา โกสเลสุ จาริกํ จรมาโน มหตา ภิกฺขุสเงฺฆน สทฺธิํ เยน ทณฺฑกปฺปกํ นาม โกสลานํ นิคโม ตทวสริฯ อถ โข ภควา มคฺคา โอกฺกมฺม อญฺญตรสฺมิํ รุกฺขมูเล ปญฺญเตฺต อาสเน นิสีทิฯ เต จ ภิกฺขู ทณฺฑกปฺปกํ ปวิสิํสุ อาวสถํ ปริเยสิตุํฯ

อถ โข อายสฺมา อานโนฺท สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ เยน อจิรวตี นที เตนุปสงฺกมิ คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุํฯ อจิรวติยา นทิยา คตฺตานิ ปริสิญฺจิตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา เอกจีวโร อฏฺฐาสิ คตฺตานิ ปุพฺพาปยมาโนฯ อถ โข อญฺญตโร ภิกฺขุ เยนายสฺมา อานโนฺท เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ – ''กึ นุ โข, อาวุโส อานนฺท, สพฺพํ เจตโส สมนฺนาหริตฺวา นุ โข เทวทโตฺต ภควตา พฺยากโต – 'อาปายิโก เทวทโตฺต เนรยิโก กปฺปฏฺโฐ อเตกิโจฺฉ'ติ [จูฬว. ๓๔๘; อ. นิ. ๘.๗ ปสฺสิตพฺพํ], อุทาหุ เกนจิเทว ปริยาเยนา'ติ? ''เอวํ โข ปเนตํ, อาวุโส, ภควตา พฺยากต''นฺติฯ

อถ โข อายสฺมา อานโนฺท เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิฯ เอกมนฺตํ นิสิโนฺน โข อายสฺมา อานโนฺท ภควนฺตํ เอตทโวจ – ''อิธาหํ, ภเนฺต, สมฺพหุเลหิ ภิกฺขูหิ สทฺธึ เยน อจิรวตี นที เตนุปสงฺกมึ คตฺตานิ ปริสิญฺจิตุํฯ อจิรวติยา นทิยา คตฺตานิ ปริสิญฺจิตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา เอกจีวโร อฏฺฐาสึ คตฺตานิ ปุพฺพาปยมาโน ฯ อถ โข, ภเนฺต, อญฺญตโร ภิกฺขุ เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ เอตทโวจ – 'กึ นุ โข, อาวุโส, อานนฺท สพฺพํ เจตโส สมนฺนาหริตฺวา นุ โข เทวทโตฺต ภควตา พฺยากโต – อาปายิโก เทวทโตฺต เนรยิโก กปฺปฏฺโฐ อเตกิโจฺฉติ, อุทาหุ เกนจิเทว ปริยาเยนา'ติ? เอวํ วุเตฺต อหํ, ภเนฺต, ตํ ภิกฺขุํ เอตทโวจํ – 'เอวํ โข ปเนตํ, อาวุโส, ภควตา พฺยากต'''นฺติฯ

''โส วา [โส จ (สฺยา.)] โข, อานนฺท, ภิกฺขุ นโว ภวิสฺสติ อจิรปพฺพชิโต, เถโร วา ปน พาโล อพฺยโตฺตฯ กถญฺหิ นาม ยํ มยา เอกํเสน พฺยากตํ ตตฺถ เทฺวชฺฌํ อาปชฺชิสฺสติ! นาหํ, อานนฺท, อญฺญํ เอกปุคฺคลมฺปิ สมนุปสฺสามิ, โย เอวํ มยา สพฺพํ เจตโส สมนฺนาหริตฺวา พฺยากโต, ยถยิทํ เทวทโตฺตฯ ยาวกีวญฺจาหํ, อานนฺท, เทวทตฺตสฺส วาลคฺคโกฏินิตฺตุทนมตฺตมฺปิ สุกฺกธมฺมํ อทฺทสํ; เนว ตาวาหํ เทวทตฺตํ พฺยากาสึ – 'อาปายิโก เทวทโตฺต เนรยิโก กปฺปฏฺโฐ อเตกิโจฺฉ'ติฯ ยโต จ โข อหํ, อานนฺท, เทวทตฺตสฺส วาลคฺคโกฏินิตฺตุทนมตฺตมฺปิ สุกฺกธมฺมํ น อทฺทสํ; อถาหํ เทวทตฺตํ พฺยากาสึ – 'อาปายิโก เทวทโตฺต เนรยิโก กปฺปฏฺโฐ อเตกิโจฺฉ'ติฯ

''เสยฺยถาปิ, อานนฺท, คูถกูโป สาธิกโปริโส ปูโร คูถสฺส สมติตฺติโกฯ ตตฺร ปุริโส สสีสโก นิมุโคฺค อสฺสฯ ตสฺส โกจิเทว ปุริโส อุปฺปเชฺชยฺย อตฺถกาโม หิตกาโม โยคเกฺขมกาโม ตมฺหา คูถกูปา อุทฺธริตุกาโมฯ โส ตํ คูถกูปํ สมนฺตานุปริคจฺฉโนฺต เนว ปเสฺสยฺย ตสฺส ปุริสสฺส วาลคฺคโกฏินิตฺตุทนมตฺตมฺปิ คูเถน อมกฺขิตํ, ยตฺถ ตํ คเหตฺวา อุทฺธเรยฺยฯ เอวเมวํ โข อหํ, อานนฺท, ยโต เทวทตฺตสฺส วาลคฺคโกฏินิตฺตุทนมตฺตมฺปิ สุกฺกธมฺมํ น อทฺทสํ; อถาหํ เทวทตฺตํ พฺยากาสึ – 'อาปายิโก เทวทโตฺต เนรยิโก กปฺปฏฺโฐ อเตกิโจฺฉ'ติ ฯ สเจ ตุเมฺห, อานนฺท, สุเณยฺยาถ ตถาคตสฺส ปุริสินฺทฺริยญาณานิ วิภชิสฺสามี''ติ [วิภชนฺตสฺสาติ (สี. สฺยา. ปี.)]?

''เอตสฺส, ภควา, กาโล; เอตสฺส, สุคต, กาโล ยํ ภควา ปุริสินฺทฺริยญาณานิ วิภเชยฺยฯ ภควโต สุตฺวา ภิกฺขู ธาเรสฺสนฺตี''ติฯ ''เตนหานนฺท, สุณาหิ, สาธุกํ มนสิ กโรหิ; ภาสิสฺสามี''ติฯ ''เอวํ, ภเนฺต''ติ โข อายสฺมา อานโนฺท ภควโต ปจฺจโสฺสสิฯ ภควา เอตทโวจ –

''อิธาหํ, อานนฺท, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – 'อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา'ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – 'อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส กุสลา ธมฺมา อนฺตรหิตา, อกุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภูตา ฯ อตฺถิ จ ขฺวาสฺส กุสลมูลํ อสมุจฺฉินฺนํ, ตมฺหา ตสฺส กุสลา กุสลํ ปาตุภวิสฺสติฯ เอวมยํ

ปุคฺคโล อายตึ อปริหานธมฺโม ภวิสฺสตี’ติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, พีชานิ อขณฺฑานิ อปูตีนิ อวาตาตปหตานิ สารทานิ สุขสยิตานิ สุเขตฺเต สุปริกมฺมกตาย ภูมิยา นิกฺขิตฺตานิฯ ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, อิมานิ พีชานิ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสนฺตี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวเมวํ โข อหํ, อานนฺท, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส กุสลา ธมฺมา อนฺตรหิตา, อกุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภูตาฯ อตฺถิ จ ขฺวสฺส กุสลมูลํ อสมุจฺฉินฺนํ, ตมฺหา ตสฺส กุสลา กุสลํ ปาตุภวิสฺสติฯ เอวมยํ ปุคฺคโล อายตึ อปริหานธมฺโม ภวิสฺสตี’ติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสปุคฺคโล เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสินฺทฺริยญาณํ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตํ โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส อายตึ ธมฺมสมุปฺปาโท เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ

‘‘อิธ ปนาหํ, อานนฺท, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส อกุสลา ธมฺมา อนฺตรหิตา, กุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภูตาฯ อตฺถิ จ ขฺวสฺส อกุสลมูลํ อสมุจฺฉินฺนํ, ตมฺหา ตสฺส อกุสลา อกุสลํ ปาตุภวิสฺสติฯ เอวมยํ ปุคฺคโล อายตึ ปริหานธมฺโม ภวิสฺสตี’ติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, พีชานิ อขณฺฑานิ อปูตีนิ อวาตาตปหตานิ สารทานิ สุขสยิตานิ ปุถุสิลาย นิกฺขิตฺตานิฯ ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, นยิมานิ พีชานิ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสนฺตี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวเมวํ โข อหํ, อานนฺท, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส อกุสลา ธมฺมา อนฺตรหิตา, กุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภูตาฯ อตฺถิ จ ขฺวสฺส อกุสลมูลํ อสมุจฺฉินฺนํ, ตมฺหา ตสฺส อกุสลา อกุสลํ ปาตุภวิสฺสติ ฯ เอวมยํ ปุคฺคโล อายตึ ปริหานธมฺโม ภวิสฺสตี’ติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสปุคฺคโล เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสินฺทฺริยญาณํ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตํ โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส อายตึ ธมฺมสมุปฺปาโท เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ

‘‘อิธ ปนาหํ, อานนฺท, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘นตฺถิ อิมสฺส ปุคฺคลสฺส วาลคฺคโกฏินิตฺตุทนมตฺตมฺปิ สุกฺกํ ธมฺมํ, สมนฺนาคโตยํ ปุคฺคโล เอกนฺตกาฬเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสตี’ติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, พีชานิ ขณฺฑานิ ปูตีนิ วาตาตปหตานิ สุเขตฺเต สุปริกมฺมกตาย ภูมิยา นิกฺขิตฺตานิฯ ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, นยิมานิ พีชานิ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสนฺตี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวเมวํ โข อหํ, อานนฺท, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘นตฺถิ อิมสฺส ปุคฺคลสฺส วาลคฺคโกฏินิตฺตุทนมตฺตมฺปิ สุกฺกํ ธมฺมํ, สมนฺนาคโตยํ ปุคฺคโล เอกนฺตกาฬเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปชฺชิสฺสตี’ติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสปุคฺคโล เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสินฺทฺริยญาณํ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตํ โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส อายตึ ธมฺมสมุปฺปาโท เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหตี’’ติฯ

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ – “สกฺกา นุ โข, ภนฺเต, อิเมสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ อปเรปิ ตโย ปุคฺคลา สปฺปฏิภาคา ปญฺญาเปตุ”นฺติ? “สกฺกา, อานนฺทา”ติ ภควา อโวจ – “อิธาหํ, อานนฺท, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส กุสลา ธมฺมา อนฺตรหิตา, อกุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภูตาฯ อตฺถิ จ ขฺวสฺส กุสลมูลํ อสมุจฺฉินฺนํ, ตมฺปิ สเพฺพน สพฺพํ สมุคฺฆาตํ คจฺฉติฯ เอวมยํ ปุคฺคโล อายตึ ปริหานธมฺโม ภวิสฺสตี’ติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, องฺคารานิ อาทิตฺตานิ สมฺปชฺชลิตานิ สโชติภูตานิ ปุถุสิลาย นิกฺขิตฺตานิฯ ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, นยิมานิ องฺคารานิ วุทฺธึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสนฺตี”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ “เสยฺยถาปิ วา ปน, อานนฺท, สายนฺหสมยํ [สายนฺหสมเย (สฺยา. ก.)] สูริเย โอคจฺฉนฺเต, ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, อาโลโก อนฺตรธายิสฺสติ อนฺธกาโร ปาตุภวิสฺสตี”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ “เสยฺยถาปิ วา, ปนานนฺท, อภิโท อฑฺฒรตฺตํ ภตฺตกาลสมเย, ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, อาโลโก อนฺตรหิโต อนฺธกาโร ปาตุภูโต”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ “เอวเมวํ โข อหํ, อานนฺท, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส กุสลา ธมฺมา อนฺตรหิตา, อกุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภูตาฯ อตฺถิ จ ขฺวสฺส กุสลมูลํ อสมุจฺฉินฺนํ, ตมฺปิ สเพฺพน สพฺพํ สมุคฺฆาตํ คจฺฉติฯ เอวมยํ ปุคฺคโล อายตึ ปริหานธมฺโม ภวิสฺสตี’ติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสปุคฺคโล เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสินฺทฺริยญาณํ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตํ โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส อายตึ ธมฺมสมุปฺปาโท เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ

“อิธ ปนาหํ, อานนฺท, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส อกุสลา ธมฺมา อนฺตรหิตา, กุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภูตาฯ อตฺถิ จ ขฺวสฺส อกุสลมูลํ อสมุจฺฉินฺนํ, ตมฺปิ สเพฺพน สพฺพํ สมุคฺฆาตํ คจฺฉติฯ เอวมยํ ปุคฺคโล อายตึ อปริหานธมฺโม ภวิสฺสตี’ติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, องฺคารานิ อาทิตฺตานิ สมฺปชฺชลิตานิ สโชติภูตานิ สุเกฺข ติณปุเญฺช วา กฏฺฐปุเญฺช วา นิกฺขิตฺตานิฯ ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, อิมานิ องฺคารานิ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสนฺตี”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ “เสยฺยถาปิ วา ปนานนฺท, รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ [รตฺติปจฺจูสสมเย (ก.)] สูริเย อุคฺคจฺฉนฺเต, ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, อนฺธกาโร อนฺตรธายิสฺสติ, อาโลโก ปาตุภวิสฺสตี”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ “เสยฺยถาปิ วา ปนานนฺท, อภิโท มชฺฌนฺหิเก ภตฺตกาลสมเย, ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, อนฺธกาโร อนฺตรหิโต อาโลโก ปาตุภูโต”ติ? “เอวํ, ภนฺเต”ฯ “เอวเมวํ โข อหํ, อานนฺท, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส อกุสลา ธมฺมา อนฺตรหิตา, กุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภูตาฯ อตฺถิ จ ขฺวสฺส อกุสลมูลํ อสมุจฺฉินฺนํ, ตมฺปิ สเพฺพน สพฺพํ สมุคฺฆาตํ คจฺฉติฯ เอวมยํ ปุคฺคโล อายตึ อปริหานธมฺโม ภวิสฺสตี’ติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสปุคฺคโล เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสินฺทฺริยญาณํ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตํ โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส อายตึ ธมฺมสมุปฺปาโท เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ

“อิธ ปนาหํ, อานนฺท, เอกจฺจํ ปุคฺคลํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา

เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘นตฺถิ อิมสฺส ปุคฺคลสฺส วาลคฺคโกฏินิตฺตุทนมตฺตมฺปิ อกุสโล ธมฺโม, สมนฺนาคโตยํ ปุคฺคโล เอกนฺตสุกฺเกหิ อนวชฺเชหิ ธมฺเมหิ, ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายิสฺสตี’ติฯ เสยฺยถาปิ, อานนฺท, องฺคารานิ สีตานิ นิพฺพุตานิ สุกฺเข ติณปุญฺเช วา กฏฺฐปุญฺเช วา นิกฺขิตฺตานิฯ ชาเนยฺยาสิ ตฺวํ, อานนฺท, นยิมานิ องฺคารานิ วุฑฺฒึ วิรูฬฺหึ เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสนฺตี’’ติ? ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ฯ ‘‘เอวเมวํ โข อหํ, อานนฺท, อิเธกจฺจํ ปุคฺคลํ เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘อิมสฺส โข ปุคฺคลสฺส วิชฺชมานา กุสลาปิ ธมฺมา อกุสลาปิ ธมฺมา’ติฯ ตเมนํ อปเรน สมเยน เอวํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานามิ – ‘นตฺถิ อิมสฺส ปุคฺคลสฺส วาลคฺคโกฏินิตฺตุทนมตฺตมฺปิ อกุสโล ธมฺโม, สมนฺนาคโตยํ ปุคฺคโล เอกนฺตสุกฺเกหิ อนวชฺเชหิ ธมฺเมหิ, ทิฏฺเฐว ธมฺเม ปรินิพฺพายิสฺสตี’ติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสปุคฺคโล เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส ปุริสินฺทฺริยญาณํ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตํ โหติฯ เอวมฺปิ โข, อานนฺท, ตถาคตสฺส อายตึ ธมฺมสมุปฺปาโท เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิโต โหติฯ

‘‘ตตฺรานนฺท, เย เต ปุริมา ตโย ปุคฺคลา เตสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ เอโก อปริหานธมฺโม, เอโก ปริหานธมฺโม, เอโก อาปายิโก เนรยิโกฯ ตตฺรานนฺท, เยเม ปจฺฉิมา ตโย ปุคฺคลา อิเมสํ ติณฺณํ ปุคฺคลานํ เอโก ปริหานธมฺโม, เอโก อปริหานธมฺโม, เอโก ปรินิพฺพานธมฺโม’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. นิเพฺพธิกสุตฺตํ

๖๓. ‘‘นิเพฺพธิกปริยายํ โว, ภิกฺขเว, ธมฺมปริยายํ เทเสสฺสามิฯ ตํ สุณาถ, สาธุกํ มนสิ กโรถ; ภาสิสฺสามี’’ติฯ ‘‘เอวํ, ภนฺเต’’ติ โข เต ภิกฺขู ภควโต ปจฺจโสฺสุํฯ ภควา เอตทโวจ –

‘‘กตโม จ โส, ภิกฺขเว, นิเพฺพธิกปริยาโย ธมฺมปริยาโย? กามา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา, กามานํ นิทานสมฺภโว เวทิตโพฺพ, กามานํ เวมตฺตตา เวทิตพฺพา, กามานํ วิปาโก เวทิตโพฺพ, กามนิโรโธ [กามานํ นิโรโธ (ก.) เอวํ เวทนานิโรโธ-อิจฺจาทีสุปิ] เวทิตโพฺพ, กามนิโรธคามินี [กามานํ นิโรธคามินี (ก.) เอวํ เวทนานิโรธคามินี-อิจฺจาทีสุปิ] ปฏิปทา เวทิตพฺพาฯ

‘‘เวทนา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา, เวทนานํ นิทานสมฺภโว เวทิตโพฺพ, เวทนานํ เวมตฺตตา เวทิตพฺพา, เวทนานํ วิปาโก เวทิตโพฺพ, เวทนานิโรโธ เวทิตโพฺพ, เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาฯ

‘‘สญฺญา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา, สญฺญานํ นิทานสมฺภโว เวทิตโพฺพ, สญฺญานํ เวมตฺตตา เวทิตพฺพา , สญฺญานํ วิปาโก เวทิตโพฺพ, สญฺญานิโรโธ เวทิตโพฺพ, สญฺญานิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาฯ

‘‘อาสวา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา, อาสวานํ นิทานสมฺภโว เวทิตโพฺพ, อาสวานํ เวมตฺตตา เวทิตพฺพา, อาสวานํ วิปาโก เวทิตโพฺพ, อาสวนิโรโธ เวทิตโพฺพ, อาสวนิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาฯ

‘‘กมฺมํ , ภิกฺขเว, เวทิตพฺพํ, กมฺมานํ นิทานสมฺภโว เวทิตโพฺพ, กมฺมานํ เวมตฺตตา เวทิตพฺพา, กมฺมานํ วิปาโก เวทิตโพฺพ, กมฺมนิโรโธ เวทิตโพฺพ, กมฺมนิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาฯ

“ทุกฺขํ, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพํ, ทุกฺขสฺส นิทานสมฺภโว เวทิตโพฺพ, ทุกฺขสฺส เวมตฺตตา เวทิตพฺพา, ทุกฺขสฺส วิปาโก เวทิตโพฺพ, ทุกฺขนิโรโธ เวทิตโพฺพ, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาฯ

““กามา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา, กามานํ นิทานสมฺภโว เวทิตโพฺพ, กามานํ เวมตฺตตา เวทิตพฺพา, กามานํ วิปาโก เวทิตโพฺพ, กามนิโรโธ เวทิตโพฺพ, กามนิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพา’ติ, อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํฯ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ [ม. นิ. ๑.๑๖๖; สํ. นิ. ๔.๒๖๘]? ปญฺจิเม, ภิกฺขเว, กามคุณา – จกฺขุวิเญฺญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียา, โสตวิเญฺญยฺยา สทฺทา… ฆานวิเญฺญยฺยา คนฺธา… ชิวฺหาวิเญฺญยฺยา รสา… กายวิเญฺญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสํหิตา รชนียาฯ อปิ จ โข, ภิกฺขเว, เนเต กามา กามคุณา นาเมเต [เต กามคุณา นาม เนเต กามา (ก.)] อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ –

[กถา. ๕๑๔] “สงฺกปฺปราโค ปุริสสฺส กาโม,
เนเต [น เต (สฺยา.)] กามา ยานิ จิตฺรานิ โลเก;
สงฺกปฺปราโค ปุริสสฺส กาโม,
ติฏฺฐนฺติ จิตฺรานิ ตเถว โลเก;
อเถตฺถ ธีรา วินยนฺติ ฉนฺท’’นฺติฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, กามานํ นิทานสมฺภโว? ผโสฺส, ภิกฺขเว, กามานํ นิทานสมฺภโวฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, กามานํ เวมตฺตตา? อโญฺญ, ภิกฺขเว, กาโม รูเปสุ, อโญฺญ กาโม สทฺทสุ, อโญฺญ กาโม คนฺธสุ, อโญฺญ กาโม รเสสุ, อโญฺญ กาโม โผฏฺฐเพฺพสุฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กามานํ เวมตฺตตาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, กามานํ วิปาโก? ยํ โข, ภิกฺขเว, กามยมาโน ตชฺชํ ตชฺชํ อตฺตภาวํ อภินิพฺพเตฺตติ ปุญฺญภาคิยํ วา อปุญฺญภาคิยํ วา, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กามานํ วิปาโกฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, กามนิโรโธ? ผสฺสนิโรโธ [ผสฺสนิโรธา (สฺยา.)], ภิกฺขเว, กามนิโรโธฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค กามนิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ, สมฺมาสงฺกโปฺป, สมฺมาวาจา, สมฺมากมฺมโนฺต , สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวายาโม, สมฺมาสติ, สมฺมาสมาธิฯ

“ยโต โข [ยโต จ โข (พหูสุ)], ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ กาเม ปชานาติ, เอวํ กามานํ นิทานสมฺภวํ ปชานาติ, เอวํ กามานํ เวมตฺตตํ ปชานาติ, เอวํ กามานํ วิปากํ ปชานาติ, เอวํ กามนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ กามนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส อิมํ นิเพฺพธิกํ พฺรหฺมจริยํ ปชานาติ กามนิโรธํฯ กามา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา…เป…. กามนิโรธคามินี [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ] ปฏิปทา เวทิตพฺพาติ, อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“เวทนา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา…เป…. เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาติ, อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํฯ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, เวทนา – สุขา เวทนา, ทุกฺขา เวทนา, อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, เวทนานํ นิทานสมฺภโว? ผโสฺส, ภิกฺขเว, เวทนานํ นิทานสมฺภโวฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, เวทนานํ เวมตฺตตา? อตฺถิ, ภิกฺขเว, สามิสา สุขา เวทนา, อตฺถิ นิรามิสา สุขา เวทนา, อตฺถิ สามิสา ทุกฺขา เวทนา, อตฺถิ นิรามิสา ทุกฺขา เวทนา, อตฺถิ สามิสา อทุกฺขมสุขา เวทนา, อตฺถิ นิรามิสา อทุกฺขมสุขา เวทนาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, เวทนานํ เวมตฺตตาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, เวทนานํ วิปาโก ? ยํ โข, ภิกฺขเว, เวทิยมาโน [เวทยมาโน (สฺยา. กํ.) อ. นิ. ๔.๒๓๓] ตชฺชํ ตชฺชํ อตฺตภาวํ อภินิพฺพเตฺตติ ปุญฺญภาคิยํ วา อปุญฺญภาคิยํ วา, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, เวทนานํ วิปาโกฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, เวทนานิโรโธ? ผสฺสนิโรโธ [ผสฺสนิโรธา (สฺยา. กํ. ก.)], ภิกฺขเว, เวทนานิโรโธฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ

“ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ เวทนํ ปชานาติ, เอวํ เวทนานํ นิทานสมฺภวํ ปชานาติ, เอวํ เวทนานํ เวมตฺตตํ ปชานาติ, เอวํ เวทนานํ วิปากํ ปชานาติ, เอวํ เวทนานิโรธํ ปชานาติ, เอวํ เวทนานิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติฯ โส อิมํ นิเพฺพธิกํ พฺรหฺมจริยํ ปชานาติ เวทนานิโรธํฯ เวทนา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา…เป.… เวทนานิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาติ, อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“สญฺญา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา…เป.… สญฺญานิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาติ, อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํฯ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? ฉยิมา, ภิกฺขเว, สญฺญา – รูปสญฺญา, สทฺทสญฺญา, คนฺธสญฺญา, รสสญฺญา, โผฏฺฐพฺพสญฺญา, ธมฺมสญฺญาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, สญฺญานํ นิทานสมฺภโว? ผโสฺส, ภิกฺขเว, สญฺญานํ นิทานสมฺภโวฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, สญฺญานํ เวมตฺตตา? อญฺญา, ภิกฺขเว, สญฺญา รูเปสุ, อญฺญา สญฺญา สเทฺทสุ [อญฺญา ภิกฺขเว รูเปสุ สญฺญา อญฺญา สเทฺทสุ สญฺญา (ก.) เอวํ เสเสสุปิ], อญฺญา สญฺญา คเนฺธสุ, อญฺญา สญฺญา รเสสุ, อญฺญา สญฺญา โผฏฺฐเพฺพสุ, อญฺญา สญฺญา ธเมฺมสุฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สญฺญานํ เวมตฺตตาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, สญฺญานํ วิปาโก? โวหารเวปกฺกํ [โวหารเวปกฺกาหํ (สฺยา. ปี.), โวหารปกฺกาหํ (สี.)], ภิกฺขเว, สญฺญํ [สญฺญา (สฺยา. ปี.)] วทามิฯ ยถา ยถา นํ สญฺชานาติ ตถา ตถา โวหรติ, เอวํ สญฺญี อโหสินฺติ [อโหสีติ (ก.)]ฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, สญฺญานํ วิปาโกฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, สญฺญานิโรโธ? ผสฺสนิโรโธ, [ผสฺสนิโรธา (สฺยา. ก.)] ภิกฺขเว, สญฺญานิโรโธฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค สญฺญานิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ

“ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ สญฺญํ ปชานาติ, เอวํ สญฺญานํ นิทานสมฺภวํ ปชานาติ, เอวํ สญฺญานํ เวมตฺตตํ ปชานาติ, เอวํ สญฺญานํ วิปากํ ปชานาติ, เอวํ สญฺญานิโรธํ ปชานาติ, เอวํ สญฺญานิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส อิมํ นิเพฺพธิกํ พฺรหฺมจริยํ ปชานาติ สญฺญานิโรธํฯ สญฺญา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา…เป.… สญฺญานิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาติฯ อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“อาสวา, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา…เป…. อาสวนิโรธคามินี [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ] ปฏิปทา เวทิตพฺพาติ, อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํฯ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? ตโยเม, ภิกฺขเว, อาสวา – กามาสโว, ภวาสโว, อวิชฺชาสโวฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, อาสวานํ นิทานสมฺภโว? อวิชฺชา, ภิกฺขเว, อาสวานํ นิทานสมฺภโวฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, อาสวานํ เวมตฺตตา? อตฺถิ, ภิกฺขเว, อาสวา นิรยคมนียา [นิรยคามินิยา (สี. ก.)], อตฺถิ อาสวา ติรจฺฉานโยนิคมนียา, อตฺถิ อาสวา เปตฺติวิสยคมนียา, อตฺถิ อาสวา มนุสฺสโลกคมนียา, อตฺถิ อาสวา เทวโลกคมนียาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อาสวานํ เวมตฺตตาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, อาสวานํ วิปาโก? ยํ โข, ภิกฺขเว, อวิชฺชาคโต ตชฺชํ ตชฺชํ อตฺตภาวํ อภินิพฺพเตฺตติ ปุญฺญภาคิยํ วา อปุญฺญภาคิยํ วา, อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, อาสวานํ วิปาโกฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, อาสวนิโรโธ? อวิชฺชานิโรโธ, ภิกฺขเว, อาสวนิโรโธฯ อยเมว อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค อาสวนิโรธคามินี [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ] ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

“ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ อาสเว ปชานาติ, เอวํ อาสวานํ นิทานสมฺภวํ ปชานาติ, เอวํ อาสวานํ เวมตฺตตํ ปชานาติ, เอวํ อาสวานํ วิปากํ ปชานาติ, เอวํ อาสวานํ นิโรธํ ปชานาติ, เอวํ อาสวานํ นิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส อิมํ นิเพฺพธิกํ พฺรหฺมจริยํ ปชานาติ อาสวนิโรธํฯ อาสวา , ภิกฺขเว, เวทิตพฺพา…เป…. อาสวนิโรธคามินี [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ] ปฏิปทา เวทิตพฺพาติฯ อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“กมฺมํ, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพํ…เป…. กมฺมนิโรธคามินี [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ] ปฏิปทา เวทิตพฺพาติ, อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํฯ กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? [กถา. ๕๓๙] เจตนาหํ, ภิกฺขเว, กมฺมํ วทามิฯ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ – กาเยน วาจาย มนสาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, กมฺมานํ นิทานสมฺภโว? ผโสฺส, ภิกฺขเว, กมฺมานํ นิทานสมฺภโวฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, กมฺมานํ เวมตฺตตา? อตฺถิ, ภิกฺขเว, กมฺมํ นิรยเวทนียํ, อตฺถิ กมฺมํ ติรจฺฉานโยนิเวทนียํ, อตฺถิ กมฺมํ เปตฺติวิสยเวทนียํ, อตฺถิ กมฺมํ มนุสฺสโลกเวทนียํ, อตฺถิ กมฺมํ เทวโลกเวทนียํ ฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กมฺมานํ เวมตฺตตาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, กมฺมานํ วิปาโก? ติวิธาหํ [อิมาหํ (ก.)], ภิกฺขเว, กมฺมานํ วิปากํ วทามิ – ทิเฎฺฐว [ทิฎฺฐ วา (สี.)] ธเมฺม, อุปปเชฺช วา [อุปปชฺชํ วา (ก. สี., อ. นิ. ๑๐.๒๑๗), อุปปชฺช วา (?), ม. นิ. ๓.๓๐๓ ปาฬิยา ตทตฺถวณฺณนาย จ สํสเทฺทตพฺพํ], อปเร วา ปริยาเยฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, กมฺมานํ วิปาโกฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, กมฺมนิโรโธ? ผสฺสนิโรโธ, [ผสฺสนิโรธา (ก. สี. สฺยา. ก.)] ภิกฺขเว, กมฺมนิโรโธฯ อยเมว อริโย อฎฺฐงฺคิโก มโคฺค กมฺมนิโรธคามินี [สพฺพตฺถปิ เอวเมว ทิสฺสติ] ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฎฺฐิ…เป…. สมฺมาสมาธิฯ

“ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ กมฺมํ ปชานาติ, เอวํ กมฺมานํ นิทานสมฺภวํ ปชานาติ, เอวํ กมฺมานํ เวมตฺตตํ ปชานาติ, เอวํ กมฺมานํ วิปากํ ปชานาติ, เอวํ กมฺมนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ

กมฺมนิโรธคามินึ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส อิมํ นิเพฺพธิกํ พฺรหฺมจริยํ ปชานาติ กมฺมนิโรธํฯ กมฺมํ, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพํ…เป.… กมฺมนิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาติ, อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“ทุกฺขํ, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพํ, ทุกฺขสฺส นิทานสมฺภโว เวทิตโพฺพ, ทุกฺขสฺส เวมตฺตตา เวทิตพฺพา, ทุกฺขสฺส วิปาโก เวทิตโพฺพ, ทุกฺขนิโรโธ เวทิตโพฺพ, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาติฯ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ , กิเญฺจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ? ชาติปิ ทุกฺขา, ชราปิ ทุกฺขา, พฺยาธิปิ ทุโกฺข [พฺยาธิปิ ทุกฺขา (สฺยา. ปี. ก.)], มรณมฺปิ ทุกฺขํ, โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสาปิ ทุกฺขา, ยมฺปิจฺฉํ น ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ, สํขิเตฺตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา [ปญฺจุปาทานกฺขนฺธาปิ (ก.)] ทุกฺขาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส นิทานสมฺภโว? ตณฺหา, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส นิทานสมฺภโว ฯ

“กตมา จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส เวมตฺตตา? อตฺถิ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ อธิมตฺตํ, อตฺถิ ปริตฺตํ, อตฺถิ ทนฺธวิราคิ, อตฺถิ ขิปฺปวิราคิฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส เวมตฺตตาฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส วิปาโก? อิธ, ภิกฺขเว, เอกโจฺจ เยน ทุเกฺขน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต [ปริยาทิณฺณจิโตฺต (ก.)] โสจติ กิลมติ ปริเทวติ, อุรตฺตาฬิํ กนฺทติ, สโมฺมหํ อาปชฺชติ , เยน วา ปน ทุเกฺขน อภิภูโต ปริยาทินฺนจิโตฺต พหิทฺธา ปริเยฏฺฐิํ อาปชฺชติ – ‘โก [โส น (ก.)] เอกปทํ ทฺวิปทํ ชานาติ [ปชานาติ (ก.)] อิมสฺส ทุกฺขสฺส นิโรธายา’ติ? สโมฺมหเวปกฺกํ วาหํ, ภิกฺขเว, ทุกฺขํ วทามิ ปริเยฏฺฐิเวปกฺกํ วาฯ อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ทุกฺขสฺส วิปาโกฯ

“กตโม จ, ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรโธ? ตณฺหานิโรโธ, [ตณฺหานิโรธา (ก. สี. สฺยา. ก.)] ภิกฺขเว, ทุกฺขนิโรโธฯ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺคิโก มโคฺค ทุกฺขสฺส นิโรธคามินี ปฏิปทา, เสยฺยถิทํ – สมฺมาทิฏฺฐิ…เป.… สมฺมาสมาธิฯ

“ยโต โข, ภิกฺขเว, อริยสาวโก เอวํ ทุกฺขํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขสฺส นิทานสมฺภวํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขสฺส เวมตฺตตํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขสฺส วิปากํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขนิโรธํ ปชานาติ, เอวํ ทุกฺขนิโรธคามินิํ ปฏิปทํ ปชานาติ, โส อิมํ นิเพฺพธิกํ พฺรหฺมจริยํ ปชานาติ ทุกฺขนิโรธํฯ ทุกฺขํ, ภิกฺขเว, เวทิตพฺพํ, ทุกฺขสฺส นิทานสมฺภโว เวทิตโพฺพ, ทุกฺขสฺส เวมตฺตตา เวทิตพฺพา, ทุกฺขสฺส วิปาโก เวทิตโพฺพ, ทุกฺขนิโรโธ เวทิตโพฺพ, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา เวทิตพฺพาติฯ อิติ ยํ ตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํฯ

“อยํ โข โส, ภิกฺขเว, นิเพฺพธิกปริยาโย ธมฺมปริยาโย”ติฯ นวมํฯ

๑๐. สีหนาทสุตฺตํ

๖๔. [ม. นิ. ๑.๑๔๘; วิภ. ๗๖๐; อ. นิ. ๑๐.๒๑; ปฏิ. ม. ๒.๔๔] “ฉยิมานิ , ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ตถาคตพลานิ, เยหิ พเลหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ กตมานิ ฉ? อิธ, ภิกฺขเว, ตถาคโต ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ปชานาติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคโต ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคโต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ปชานาติ, อิทมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สํกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ปชานาติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคโต…เป…. อิทมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ, เทฺวปิ ชาติโย…เป…. อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคโต อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ, เทฺวปิ ชาติโย…เป…. อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสรติฯ อิทมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน…เป…. ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคโต ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน…เป…. ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานาติ, อิทมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘ปุน จปรํ, ภิกฺขเว, ตถาคโต อาสวานํ ขยา…เป…. สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติฯ ยมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคโต อาสวานํ ขยา…เป…. สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรติ, อิทมฺปิ, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ตถาคตพลํ โหติ, ยํ พลํ อาคมฺม ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว , ฉ ตถาคตสฺส ตถาคตพลานิ, เยหิ พเลหิ สมนฺนาคโต ตถาคโต อาสภํ ฐานํ ปฏิชานาติ, ปริสาสุ สีหนาทํ นทติ, พฺรหฺมจกฺกํ ปวเตฺตติฯ

‘‘ตตฺร เจ, ภิกฺขเว, ปเร ตถาคตํ ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ญาเณน อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติฯ ยถา ยถา, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ญาณํ วิทิตํ ตถา ตถา เตสํ ตถาคโต ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ญาเณน ปญฺหํ ปุเฏฺฐ พฺยากโรติฯ

‘‘ตตฺร เจ, ภิกฺขเว, ปเร ตถาคตํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ญาเณน อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติฯ ยถา ยถา, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ญาณํ วิทิตํ ตถา ตถา เตสํ ตถาคโต อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ญาเณน ปญฺหํ ปุเฏฺฐ พฺยากโรติฯ

‘‘ตตฺร เจ, ภิกฺขเว, ปเร ตถาคตํ ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สํกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ญาเณน อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติฯ ยถา ยถา, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สํกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ญาณํ วิทิตํ, ตถา ตถา เตสํ ตถาคโต ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สํกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ญาเณน ปญฺหํ ปุฏฺโฐ พฺยากโรติฯ

‘‘ตตฺร เจ, ภิกฺขเว, ปเร ตถาคตํ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตึ ยถาภูตํ ญาเณน อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติฯ ยถา ยถา, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตึ ยถาภูตํ ญาณํ วิทิตํ, ตถา ตถา เตสํ ตถาคโต ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตึ ยถาภูตํ ญาเณน ปญฺหํ ปุฏฺโฐ พฺยากโรติฯ

‘‘ตตฺร เจ, ภิกฺขเว, ปเร ตถาคตํ สตฺตานํ จุตูปปาตํ ยถาภูตํ ญาเณน อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติฯ ยถา ยถา, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส สตฺตานํ จุตูปปาตํ ยถาภูตํ ญาณํ วิทิตํ, ตถา ตถา เตสํ ตถาคโต สตฺตานํ จุตูปปาตํ ยถาภูตํ ญาเณน ปญฺหํ ปุฏฺโฐ พฺยากโรติฯ

‘‘ตตฺร เจ, ภิกฺขเว, ปเร ตถาคตํ อาสวานํ ขยา…เป.… ยถาภูตํ ญาเณน อุปสงฺกมิตฺวา ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติฯ ยถา ยถา, ภิกฺขเว, ตถาคตสฺส อาสวานํ ขยา…เป.… ยถาภูตํ ญาณํ วิทิตํ, ตถา ตถา เตสํ ตถาคโต อาสวานํ ขยา…เป.… ยถาภูตํ ญาเณน ปญฺหํ ปุฏฺโฐ พฺยากโรติฯ

‘‘ตตฺร, ภิกฺขเว, ยมฺปิทํ [ยมิทํ (สี. ปี.), ยทิทํ (ก.)] ฐานญฺจ ฐานโต อฏฺฐานญฺจ อฏฺฐานโต ยถาภูตํ ญาณํ ตมฺปิ สมาหิตสฺส วทามิ โน อสมาหิตสฺสฯ ยมฺปิทํ [ยทิทํ (ก.)] อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ญาณํ ตมฺปิ สมาหิตสฺส วทามิ โน อสมาหิตสฺสฯ ยมฺปิทํ [ยทิทํ (ก.)] ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนํ สํกิเลสํ โวทานํ วุฏฺฐานํ ยถาภูตํ ญาณํ ตมฺปิ สมาหิตสฺส วทามิ โน อสมาหิตสฺสฯ ยมฺปิทํ [ยทิทํ (ก.)] ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตึ ยถาภูตํ ญาณํ ตมฺปิ สมาหิตสฺส วทามิ โน อสมาหิตสฺสฯ ยมฺปิทํ [ยทิทํ (ก.)] สตฺตานํ จุตูปปาตํ ยถาภูตํ ญาณํ ตมฺปิ สมาหิตสฺส วทามิ โน อสมาหิตสฺสฯ ยมฺปิทํ [ยทิทํ (ก.)] อาสวานํ ขยา…เป.… ยถาภูตํ ญาณํ ตมฺปิ สมาหิตสฺส วทามิ โน อสมาหิตสฺสฯ อิติ โข , ภิกฺขเว, สมาธิ มคฺโค, อสมาธิ กุมฺมคฺโค’’ติฯ ทสมํฯ

มหาวคฺโค ฉฏฺโฐฯ [ปฐโม (สฺยา. ก.)]

ตสฺสุทฺทานํ –

โสโณ ผคฺคุโน ภิชาติ, อาสวา ทารุหตฺถิ จ;
มเชฺฌ ญาณํ นิเพฺพธิกํ, สีหนาโทติ เต ทสาติฯ

๗. เทวตาวโคฺค

๑. อนาคามิผลสุตฺตํ

๖๕. “ฉ , ภิกฺขเว, ธมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ อนาคามิผลํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเม ฉ? อสฺสทฺธิยํ, อหิริกํ, อโนตฺตปฺปํ, โกสชฺชํ, มุฏฺฐสฺสจฺจํ, ทุปฺปญฺญตํ – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ อนาคามิผลํ สจฺฉิกาตุํฯ

“ฉ, ภิกฺขเว, ธมฺเม ปหาย ภพฺโพ อนาคามิผลํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเม ฉ? อสฺสทฺธิยํ, อหิริกํ, อโนตฺตปฺปํ, โกสชฺชํ, มุฏฺฐสฺสจฺจํ, ทุปฺปญฺญตํ – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺเม ปหาย ภพฺโพ อนาคามิผลํ สจฺฉิกาตุ”นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. อรหตฺตสุตฺตํ

๖๖. “ฉ, ภิกฺขเว, ธมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเม ฉ? ถินํ [ถีนํ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], มิทฺธํ, อุทฺธจฺจํ, กุกฺกุจฺจํ, อสฺสทฺธิยํ, ปมาทํ – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺเม อปฺปหาย อภพฺโพ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุํฯ

“ฉ , ภิกฺขเว, ธมฺเม ปหาย ภพฺโพ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเม ฉ? ถินํ, มิทฺธํ, อุทฺธจฺจํ, กุกฺกุจฺจํ, อสฺสทฺธิยํ, ปมาทํ – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺเม ปหาย ภพฺโพ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุ”นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. มิตฺตสุตฺตํ

๖๗. “‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ปาปมิตฺโต ปาปสหาโย ปาปสมฺปวงฺโก, ปาปมิตฺเต [ปาปเก มิตฺเต (ก.)] เสวมาโน ภชมาโน ปยิรุปาสมาโน, เตสญฺจ ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชมาโน อาภิสมาจาริกํ ธมฺมํ ปริปูเรสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘อาภิสมาจาริกํ ธมฺมํ อปริปูเรตฺวา เสขํ ธมฺมํ ปริปูเรสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘เสขํ ธมฺมํ อปริปูเรตฺวา สีลานิ ปริปูเรสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘สีลานิ อปริปูเรตฺวา กามราคํ วา รูปราคํ วา อรูปราคํ วา ปชหิสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

“‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กลฺยาณมิตฺโต กลฺยาณสหาโย กลฺยาณสมฺปวงฺโก, กลฺยาณมิตฺเต เสวมาโน ภชมาโน ปยิรุปาสมาโน, เตสญฺจ ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชมาโน อาภิสมาจาริกํ ธมฺมํ ปริปูเรสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘อาภิสมาจาริกํ ธมฺมํ ปริปูเรตฺวา เสขํ ธมฺมํ ปริปูเรสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘เสขํ ธมฺมํ ปริปูเรตฺวา สีลานิ ปริปูเรสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘สีลานิ ปริปูเรตฺวา กามราคํ วา รูปราคํ วา อรูปราคํ วา ปชหิสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชตี”ติฯ ตติยํฯ

๔. สงฺคณิการามสุตฺตํ

๖๘. “‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สงฺคณิการาโม สงฺคณิกรโต สงฺคณิการามตํ อนุยุตฺโต, คณาราโม คณรโต คณารามตํ อนุยุตฺโต, เอโก ปวิเวเก อภิรมิสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘เอโก ปวิเวเก อนภิรมนฺโต จิตฺตสฺส นิมิตฺตํ คเหสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘จิตฺตสฺส นิมิตฺตํ อคณฺหนฺโต สมฺมาทิฏฺฐึ ปริปูเรสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘สมฺมาทิฏฺฐึ อปริปูเรตฺวา สมฺมา

สมาธึ ปริปูเรสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘สมฺมาสมาธึ อปริปูเรตฺวา สํโยชนานิ ปชหิสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘สํโยชนานิ อปฺปหาย นิพฺพานํ สจฺฉิกริสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

‘‘‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น สงฺคณิการาโม น สงฺคณิกรโต น สงฺคณิการามตํ อนุยุตฺโต, น คณาราโม น คณรโต น คณารามตํ อนุยุตฺโต, เอโก ปวิเวเก อภิรมิสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘เอโก ปวิเวเก อภิรมนฺโต จิตฺตสฺส นิมิตฺตํ คเหสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘จิตฺตสฺส นิมิตฺตํ คณฺหนฺโต สมฺมาทิฏฺฐึ ปริปูเรสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘สมฺมาทิฏฺฐึ ปริปูเรตฺวา สมฺมาสมาธึ ปริปูเรสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘สมฺมาสมาธึ ปริปูเรตฺวา สํโยชนานิ ปชหิสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘สํโยชนานิ ปหาย นิพฺพานํ สจฺฉิกริสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชตี’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. เทวตาสุตฺตํ

๖๙. อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยน ภควา เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข สา เทวตา ภควนฺตํ เอตทโวจ – ‘‘ฉยิเม, ภนฺเต, ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ฉ? สตฺถุคารวตา, ธมฺมคารวตา, สงฺฆคารวตา, สิกฺขาคารวตา, โสวจสฺสตา, กลฺยาณมิตฺตตา – อิเม โข, ภนฺเต, ฉ ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺตี’’ติฯ อิทมโวจ สา เทวตาฯ สมนุญฺโญ สตฺถา อโหสิฯ อถ โข สา เทวตา ‘‘สมนุญฺโญ เม สตฺถา’’ติ ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายิฯ

อถ โข ภควา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน ภิกฺขู อามนฺเตสิ – ‘‘อิมํ , ภิกฺขเว, รตฺตึ อญฺญตรา เทวตา อภิกฺกนฺตาย รตฺติยา อภิกฺกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปํ เชตวนํ โอภาเสตฺวา เยนาหํ เตนุปสงฺกมิ; อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสิฯ เอกมนฺตํ ฐิตา โข, ภิกฺขเว, สา เทวตา มํ เอตทโวจ – ‘ฉยิเม, ภนฺเต, ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺติฯ กตเม ฉ? สตฺถุคารวตา, ธมฺมคารวตา, สงฺฆคารวตา, สิกฺขาคารวตา, โสวจสฺสตา, กลฺยาณมิตฺตตา – อิเม โข, ภนฺเต, ฉ ธมฺมา ภิกฺขุโน อปริหานาย สํวตฺตนฺตี’ติฯ อิทมโวจ, ภิกฺขเว, สา เทวตาฯ อิทํ วตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตเตฺถวนฺตรธายี’’ติฯ

เอวํ วุเตฺต อายสฺมา สาริปุโตฺต ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอตทโวจ – ‘‘อิมสฺส โข อหํ, ภนฺเต, ภควตา สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามิฯ อิธ, ภนฺเต, ภิกฺขุ อตฺตนา จ สตฺถุคารโว โหติ สตฺถุคารวตาย จ วณฺณวาทีฯ เย จเญฺญ ภิกฺขู น สตฺถุคารวา เต จ สตฺถุคารวตาย สมาทเปติฯ เย จเญฺญ ภิกฺขู สตฺถุคารวา เตสญฺจ วณฺณํ ภณติ ภูตํ ตจฺฉํ กาเลนฯ อตฺตนา จ ธมฺมคารโว โหติ…เป.… สงฺฆคารโว โหติ… สิกฺขาคารโว โหติ … สุวโจ โหติ… กลฺยาณมิโตฺต โหติ กลฺยาณมิตฺตตาย จ วณฺณวาทีฯ เย จเญฺญ ภิกฺขู น กลฺยาณมิตฺตา เต จ กลฺยาณมิตฺตตาย สมาทเปติฯ เย จเญฺญ ภิกฺขู กลฺยาณมิตฺตา เตสญฺจ วณฺณํ ภณติ ภูตํ ตจฺฉํ กาเลน ฯ อิมสฺส โข อหํ, ภนฺเต, ภควตา สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานามี’’ติฯ

‘‘สาธุ สาธุ, สาริปุตฺต! สาธุ โข ตฺวํ, สาริปุตฺต, อิมสฺส มยา สํขิเตฺตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อตฺถํ อาชานาสิฯ อิธ, สาริปุตฺต, ภิกฺขุ อตฺตนา จ สตฺถุคารโว โหติ สตฺถุคารวตาย จ วณฺณวาทีฯ เย จเญฺญ ภิกฺขู น สตฺถุคารวา เต จ สตฺถุคารวตาย สมาทเปติฯ เย จเญฺญ ภิกฺขู สตฺถุคารวา เตสญฺจ วณฺณํ ภณติ ภูตํ ตจฺฉํ กาเลนฯ อตฺตนา จ ธมฺมคารโว โหติ…เป.… สงฺฆคารโว โหติ… สิกฺขาคารโว โหติ… สุวโจ โหติ… กลฺยาณมิโตฺต โหติ กลฺยาณมิตฺตตาย จ วณฺณวาทีฯ เย จเญฺญ ภิกฺขู น กลฺยาณมิตฺตา เต จ กลฺยาณมิตฺตตาย สมาทเปติฯ เย จเญฺญ

ภิกฺขู กลฺยาณมิตฺตา เตสญฺจ วณฺณํ ภณติ ภูตํ ตจฺฉํ กาเลนฯ อิมสฺส โข, สาริปุตฺต, มยา สํขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตฺถาเรน อโตฺถ ทฏฺฐโพฺพ’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. สมาธิสุตฺตํ

๗๐. ‘‘‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น สเนฺตน สมาธินา น ปณีเตน น ปฏิปฺปสฺสทฺธิลเทฺธน [น ปฏิปฺปสฺสทฺธลเทฺธน (สี.)] น เอโกทิภาวาธิคเตน อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุภวิสฺสติ – เอโกปิ หุตฺวา พหุธา ภวิสฺสติ, พหุธาปิ หุตฺวา เอโก ภวิสฺสติ…เป.… ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สเทฺท สุณิสฺสติ – ทิเพฺพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จา’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานิสฺสติ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานิสฺสติ …เป.… วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานิสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสริสฺสติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ, เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสริสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสิสฺสติ…เป.… ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานิสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติ ฯ ‘อาสวานํ ขยา…เป.… สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

‘‘‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สเนฺตน สมาธินา ปณีเตน ปฏิปฺปสฺสทฺธิลเทฺธน เอโกทิภาวาธิคเตน อเนกวิหิตํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจนุภวิสฺสติ…เป.… ยาว พฺรหฺมโลกาปิ กาเยน วสํ วเตฺตสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘ทิพฺพาย โสตธาตุยา วิสุทฺธาย อติกฺกนฺตมานุสิกาย อุโภ สเทฺท สุณิสฺสติ – ทิเพฺพ จ มานุเส จ เย ทูเร สนฺติเก จา’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ เจตสา เจโต ปริจฺจ ปชานิสฺสติ – สราคํ วา จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานิสฺสติ…เป.… วิมุตฺตํ วา จิตฺตํ วิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานิสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสริสฺสติ, เสยฺยถิทํ – เอกมฺปิ ชาติํ, เทฺวปิ ชาติโย…เป.… อิติ สาการํ สอุเทฺทสํ อเนกวิหิตํ ปุเพฺพนิวาสํ อนุสฺสริสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘ทิเพฺพน จกฺขุนา วิสุเทฺธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สเตฺต ปสฺสิสฺสติ จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวเณฺณ ทุพฺพเณฺณ, สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สเตฺต ปชานิสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติ ฯ ‘อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ…เป.… สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. สกฺขิภพฺพสุตฺตํ

๗๑. ‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภโพฺพ ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิตุํ สติ สติ อายตเนฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิเม หานภาคิยา ธมฺมา’ติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ‘อิเม ฐิติภาคิยา ธมฺมา’ติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ‘อิเม วิเสสภาคิยา ธมฺมา’ติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, ‘อิเม นิเพฺพธภาคิยา ธมฺมา’ติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ, อสกฺกจฺจการี จ โหติ, อสปฺปายการี จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภโพฺพ ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิตุํ สติ สติ อายตเนฯ

‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภโพฺพ ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิตุํ สติ สติ อายตเนฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ‘อิเม หานภาคิยา ธมฺมา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อิเม ฐิติภาคิยา ธมฺมา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อิเม วิเสสภาคิยา ธมฺมา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, ‘อิเม นิเพฺพธภาคิยา ธมฺมา’ติ ยถาภูตํ ปชานาติ, สกฺกจฺจการี จ โหติ, สปฺปายการี จฯ อิเมหิ

โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺพ ตตฺร ตเตฺรว สกฺขิภพฺพตํ ปาปุณิตุํ สติ สติ อายตเน''ติฯ สตฺตมํฯ

๘. พลสุตฺตํ

๗๒. ''ฉหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺพ สมาธิสฺมึ [สมาธิมฺหิ (ก.)] พลตํ ปาปุณิตุํฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น สมาธิสฺส สมาปตฺติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺส ฐิติกุสโล โหติ, น สมาธิสฺส [น สมาธิมฺหา (ก.) อุปริสตฺตกนิปาเต เทวตาวคฺค ปน สพฺพตฺถปิ ''สมาธิสฺส''อิเตฺวว ทิสฺสติ] วุฏฺฐานกุสโล โหติ, อสกฺกจฺจการี จ โหติ, อสาตจฺจการี จ, อสปฺปายการี จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺพ สมาธิสฺมึ พลตํ ปาปุณิตุํฯ

''ฉหิ, ภิกฺขเว, ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺพ สมาธิสฺมึ พลตํ ปาปุณิตุํฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สมาธิสฺส สมาปตฺติกุสโล โหติ, สมาธิสฺส ฐิติกุสโล โหติ, สมาธิสฺส วุฏฺฐานกุสโล โหติ, สกฺกจฺจการี จ โหติ, สาตจฺจการี จ, สปฺปายการี จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺพ สมาธิสฺมึ พลตํ ปาปุณิตุ''นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ปฐมตชฺฌานสุตฺตํ

๗๓. ''ฉ, ภิกฺขเว, ธมฺม อปฺปหาย อภพฺพ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํฯ กตเม ฉ? กามจฺฉนฺทํ, พฺยาปาทํ, ถีนมิทฺธํ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ, วิจิกิจฺฉํฯ กาเมสุ โข ปนสฺส อาทีนโว น ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิโฏฺฐ โหติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺม อปฺปหาย อภพฺพ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํฯ

''ฉ, ภิกฺขเว, ธมฺม ปหาย ภพฺพ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํฯ กตเม ฉ? กามจฺฉนฺทํ, พฺยาปาทํ, ถีนมิทฺธํ, อุทฺธจฺจกุกฺกุจฺจํ, วิจิกิจฺฉํ, กาเมสุ โข ปนสฺส อาทีนโว น ยถาภูตํ สมฺมปฺปญฺญาย สุทิโฏฺฐ โหติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺม ปหาย ภพฺพ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุ''นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ทุติยตชฺฌานสุตฺตํ

๗๔. ''ฉ , ภิกฺขเว, ธมฺม อปฺปหาย อภพฺพ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํฯ กตเม ฉ? กามวิตกฺกํ, พฺยาปาทวิตกฺกํ, วิหึสาวิตกฺกํ, กามสญฺญํ, พฺยาปาทสญฺญํ, วิหึสาสญฺญํ – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺม อปฺปหาย อภพฺพ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํฯ

''ฉ, ภิกฺขเว, ธมฺม ปหาย ภพฺพ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุํฯ กตเม ฉ? กามวิตกฺกํ, พฺยาปาทวิตกฺกํ, วิหึสาวิตกฺกํ, กามสญฺญํ, พฺยาปาทสญฺญํ, วิหึสาสญฺญํ – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺม ปหาย ภพฺพ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตุ''นฺติฯ ทสมํฯ

เทวตาวคฺโค สตฺตโมฯ [ทุติโย (สฺยา. ก.)]

ตสฺสุทฺทานํ –

อนาคามิ อรหํ มิตฺตา, สงฺคณิการามเทวตา;

สมาธิ สกฺขิภพฺพํ พลํ, ตชฺฌานา อปเร ทุเวติฯ

๘. อรหตฺตวโคฺค

๑. ทุกฺขสุตฺตํ

๗๕. ‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขํ วิหรติ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฎิกงฺขาฯ กตเมหิ ฉหิ? กามวิตเกฺกน, พฺยาปาทวิตเกฺกน, วิหิํสาวิตเกฺกน, กามสญฺญาย, พฺยาปาทสญฺญาย, วิหิํสาสญฺญาย – อิเมหิ, โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฎฺฐว ธเมฺม ทุกฺขํ วิหรติ สวิฆาตํ สอุปายาสํ สปริฬาหํ, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา ทุคฺคติ ปาฎิกงฺขาฯ

‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สุขํ วิหรติ อวิฆาตํ อนุปายาสํ อปริฬาหํ, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติ ปาฎิกงฺขาฯ กตเมหิ ฉหิ? เนกฺขมฺมวิตเกฺกน, อพฺยาปาทวิตเกฺกน, อวิหิํสาวิตเกฺกน, เนกฺขมฺมสญฺญาย, อพฺยาปาทสญฺญาย, อวิหิํสาสญฺญาย – อิเมหิ, โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สุขํ วิหรติ อวิฆาตํ อนุปายาสํ อปริฬาหํ, กายสฺส เภทา ปรํ มรณา สุคติ ปาฎิกงฺขา’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. อรหตฺตสุตฺตํ

๗๖. ‘‘ฉ , ภิกฺขเว, ธเมฺม อปฺปหาย อภโพฺพ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเม ฉ? มานํ, โอมานํ, อติมานํ, อธิมานํ, ถมฺภํ, อตินิปาตํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธเมฺม อปฺปหาย อภโพฺพ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุํฯ

‘‘ฉ, ภิกฺขเว, ธเมฺม ปหาย ภโพฺพ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเม ฉ? มานํ, โอมานํ , อติมานํ, อธิมานํ, ถมฺภํ, อตินิปาตํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธเมฺม ปหาย ภโพฺพ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุ’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. อุตฺตริมนุสฺสธมฺมสุตฺตํ

๗๗. ‘‘ฉ, ภิกฺขเว, ธเมฺม อปฺปหาย อภโพฺพ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเม ฉ? มุฎฺฐสฺสจฺจํ, อสมฺปชญฺญํ, อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารตํ, โภชเน อมตฺตญฺญุตํ, กุหนํ, ลปนํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธเมฺม อปฺปหาย อภโพฺพ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกาตุํฯ

‘‘ฉ, ภิกฺขเว, ธเมฺม ปหาย ภโพฺพ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเม ฉ? มุฎฺฐสฺสจฺจํ, อสมฺปชญฺญํ, อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารตํ, โภชเน อมตฺตญฺญุตํ, กุหนํ, ลปนํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธเมฺม ปหาย ภโพฺพ อุตฺตริมนุสฺสธมฺมํ อลมริยญาณทสฺสนวิเสสํ สจฺฉิกาตุ’’นฺติฯ ตติยํฯ

๔. สุขโสมนสฺสสุตฺตํ

๗๘. ‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฎฺฐว ธเมฺม สุขโสมนสฺสพหุโล วิหรติ, โยนิ จสฺส อารทฺธา โหติ อาสวานํ ขยายฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ธมฺมาราโม โหติ, ภาวนาราโม โหติ, ปหานาราโม โหติ, ปวิเวการาโม โหติ , อพฺยาปชฺฌาราโม โหติ,

นิปฺปปญฺจาราโม โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ทิเฏฺฐว ธมฺเม สุข โสมนสฺสพหุโล วิหรติ, โยนิ จสฺส อารทฺธา โหติ อาสวานํ ขยายา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. อธิคมสุตฺตํ

๗๙. ‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺโพ อนธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ ผาตึ กาตุํ [ผาติกตฺตุํ (สี.), ผาติกาตุํ (สฺยา. กํ. ปี.)]ฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น อายกุสโล จ โหติ, น อปายกุสโล จ โหติ, น อุปายกุสโล จ โหติ, อนธิค ตานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อธิคมาย น ฉนฺทํ ชเนติ, อธิคเต กุสเล ธมฺเม น อารกฺขติ [สารกฺขติ (สี. สฺยา. กํ. ปี)], สาตจฺจกิริยาย น สมฺปาเทติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภพฺโพ อนธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ ผาตึ กาตุํฯ

‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อนธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ ผาตึ กาตุํฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อายกุสโล จ โหติ, อปายกุสโล จ โหติ, อุปายกุสโล จ โหติ, อนธิคตานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อธิคมาย ฉนฺทํ ชเนติ, อธิคเต กุสเล ธมฺเม อารกฺขติ, สาตจฺจกิริยาย สมฺปาเทติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภพฺโพ อนธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ อธิคนฺตุํ, อธิคตํ วา กุสลํ ธมฺมํ ผาตึ กาตุ’’นฺติฯ ปญฺจมํฯ

๖. มหนฺตตฺตสุตฺตํ

๘๐. ‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ นจิรเสฺสว มหนฺตตฺตํ [มหตฺตํ (สฺยา. กํ.)] เวปุลฺลตฺตํ ปาปุณาติ ธมฺเมสุฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อาโลกพหุโล จ โหติ โยคพหุโล จ เวทพหุโล จ อสนฺตุฎฺฐิพหุโล จ อนิกฺขิตฺตธุโร จ กุสเลสุ ธมฺเมสุ อุตฺตริ จ ปตาเรติ [ปก โรติ (ก.)]ฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ นจิรเสฺสว มหนฺตตฺตํ เวปุลฺลตฺตํ ปาปุณาติ ธมฺเมสู’’ติฯ ฉฎฺฐํฯ

๗. ปฐมนิรยสุตฺตํ

๘๑. ‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ กตเมหิ ฉหิ? ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ, ปาปิโจฺฉ จ, มิจฺฉาทิฎฺฐิ จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ

‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺคฯ กตเมหิ ฉหิ? ปาณา ติปาตา ปฎิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฎิวิรโต โหติ , กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฎิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฎิวิรโต โหติ, อปฺปิโจฺฉ จ, สมฺมาทิฎฺฐิ จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธมฺเมหิ สมนฺ นาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺค’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. ทุติยนิรยสุตฺตํ

๘๒. ‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ กตเมหิ ฉหิ [มุสาวาที โหติ, ปิสุณวาจา โหติ, ผรุสวาโจ โหติ, สมฺผปฺปลาปี โหติ, (สี. สฺยา. ปี.) เอวํ สุกฺ กปเกฺขปิ]? ปาณาติปาตี โหติ, อทินฺนาทายี โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารี โหติ, มุสาวาที โหติ [มุสาวาที โหติ, ปิสุณวาจา โหติ, ผรุสวาโจ โหติ, สมฺผปฺปลาปี โหติ, (สี. สฺยา. ปี.) เอวํ สุกฺ

กปเกฺขปิ], ลุโทฺธ จ, ปคโพฺภ จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ นิรเยฯ

“ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺคฯ กตเมหิ ฉหิ? ปาณาติปาตา ปฎิวิรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฎิวิรโต โหติ, กาเมสุมิจฺฉาจารา ปฎิวิรโต โหติ, มุสาวาทา ปฎิวิรโต โหติ, อลุโทฺธ จ, อปฺปคโพฺภ จฯ อิเมหิ โข ภิกฺขเว ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ยถาภตํ นิกฺขิโตฺต เอวํ สเคฺค”ติฯ อฎฺฐมํฯ

๙. อคฺคธมฺมสุตฺตํ

๘๓. “ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภโพฺพ อคฺคํ ธมฺมํ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อสฺสโทฺธ โหติ, อหิริโก โหติ, อโนตฺตปฺปี โหติ, กุสีโต โหติ, ทุปฺปโญฺญ โหติ, กาเย จ ชีวิเต จ สาเปโกฺข โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภโพฺพ อคฺคํ ธมฺมํ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุํฯ

“ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภโพฺพ อคฺคํ ธมฺมํ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ , ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สโทฺธ โหติ, หิริมา โหติ, โอตฺตปฺปี โหติ, อารทฺธวีริโย โหติ, ปญฺญวา โหติ, กาเย จ ชีวิเต จ อนเปโกฺข โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว , ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภโพฺพ อคฺคํ ธมฺมํ อรหตฺตํ สจฺฉิกาตุ”นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. รตฺติทิวสสุตฺตํ

๘๔. “ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ หานิเยว ปาฎิกงฺขา กุสเลสุ ธเมฺมสุ, โน วุทฺธิฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ มหิโจฺฉ โหติ, วิฆาตวา, อสนฺตุโฎฺฐ, อิตรีตรจีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรน, อสฺสโทฺธ โหติ, ทุสฺสีโล โหติ, กุสีโต โหติ, มุฎฺฐสฺสติ โหติ, ทุปฺปโญฺญ โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ หานิเยว ปาฎิกงฺขา กุสเลสุ ธเมฺมสุ, โน วุทฺธิฯ

“ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ วุทฺธิเยว ปาฎิกงฺขา กุสเลสุ ธเมฺมสุ, โน ปริหานิฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ น มหิโจฺฉ โหติ, อวิฆาตวา, สนฺตุโฎฺฐ, อิตรีตรจีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปฺปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาเรน, สโทฺธ โหติ, สีลวา โหติ, อารทฺธวีริโย โหติ, สติมา โหติ, ปญฺญวา โหติฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคตสฺส ภิกฺขุโน ยา รตฺติ วา ทิวโส วา อาคจฺฉติ วุทฺธิเยว ปาฎิกงฺขา , กุสเลสุ ธเมฺมสุ โน ปริหานี”ติฯ ทสมํฯ

อรหตฺตวโคฺค อฎฺฐโมฯ [ตติโย (สฺยา. ก.)]

ตสฺสุทฺทานํ –

ทุกฺขํ อรหตฺตํ อุตฺตริ จ, สุขํ อธิคเมน จ;
มหนฺตตฺตํ ทฺวยํ นิรเย [มหตฺตทฺวยนิรเย (สฺยา.)], อคฺคธมฺมญฺจ รตฺติโยติฯ

๙. สีติวโคฺค

๑. สีติภาวสุตฺตํ

๘๕. ‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภโพฺพ อนุตฺตรํ สีติภาวํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเมหิ ฉหิ [วิสุทฺธิ. ๑.๖๔ อาทโย วิตฺถาโร]? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยสฺมิํ สมเย จิตฺตํ นิคฺคเหตพฺพํ ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ น นิคฺคณฺหาติ, ยสฺมิํ สมเย จิตฺตํ ปคฺคเหตพฺพํ ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ น ปคฺคณฺหาติ, ยสฺมิํ สมเย จิตฺตํ สมฺปหํสิตพฺพํ ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ น สมฺปหํเสติ, ยสฺมิํ สมเย จิตฺตํ อชฺฌุเปกฺขิตพฺพํ ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ น อชฺฌุเปกฺขติ, หีนาธิมุตฺติโก จ โหติ, สกฺกายาภิรโต จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ อภโพฺพ อนุตฺตรํ สีติภาวํ สจฺฉิกาตุํฯ

‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภโพฺพ อนุตฺตรํ สีติภาวํ สจฺฉิกาตุํฯ กตเมหิ ฉหิ? อิธ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ ยสฺมิํ สมเย จิตฺตํ นิคฺคเหตพฺพํ ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ นิคฺคณฺหาติ, ยสฺมิํ สมเย จิตฺตํ ปคฺคเหตพฺพํ ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ ปคฺคณฺหาติ, ยสฺมิํ สมเย จิตฺตํ สมฺปหํสิตพฺพํ ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ สมฺปหํเสติ, ยสฺมิํ สมเย จิตฺตํ อชฺฌุเปกฺขิตพฺพํ ตสฺมิํ สมเย จิตฺตํ อชฺฌุเปกฺขติ, ปณีตาธิมุตฺติโก จ โหติ, นิพฺพานาภิรโต จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ ภโพฺพ อนุตฺตรํ สีติภาวํ สจฺฉิกาตุ’’นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. อาวรณสุตฺตํ

๘๖. ‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺตปิ สทฺธมฺมํ อภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํฯ กตเมหิ ฉหิ ? กมฺมาวรณตาย สมนฺนาคโต โหติ, กิเลสาวรณตาย สมนฺนาคโต โหติ, วิปากาวรณตาย สมนฺนาคโต โหติ, อสฺสโทฺธ จ โหติ, อจฺฉนฺทิโก จ, ทุปฺปโญฺญ จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺตปิ สทฺธมฺมํ อภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํฯ

‘‘ฉหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺต สทฺธมฺมํ ภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํฯ กตเมหิ ฉหิ? น กมฺมาวรณตาย สมนฺนาคโต โหติ, น กิเลสาวรณตาย สมนฺนาคโต โหติ, น วิปากาวรณตาย สมนฺนาคโต โหติ, สโทฺธ จ โหติ, ฉนฺทิโก จ, ปญฺญวา จฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺต สทฺธมฺมํ ภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺต’’นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. โวโรปิตสุตฺตํ

๘๗. ‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺตปิ สทฺธมฺมํ อภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํฯ กตเมหิ ฉหิ? มาตา ชีวิตา โวโรปิตา โหติ, ปิตา ชีวิตา โวโรปิโต โหติ, อรหํ [อรหา (สฺยา. กํ.), อรหโนฺต (ก.)] ชีวิตา โวโรปิโต โหติ, ตถาคตสฺส ทุเฎฺฐน จิเตฺตน โลหิตํ อุปฺปาทิตํ โหติ, สโงฺฆ ภิโนฺน โหติ, ทุปฺปโญฺญ โหติ ชโฬ เอฬมูโคฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺตปิ สทฺธมฺมํ อภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํฯ

‘‘ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺต สทฺธมฺมํ ภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํฯ กตเมหิ ฉหิ? น มาตา ชีวิตา โวโรปิตา โหติ, น ปิตา ชีวิตา โวโรปิโต โหติ,

น อรหํ ชีวิตา โวโรปิโต โหติ, น ตถาคตสฺส ทุฏฺเฐน จิตฺเตน โลหิตํ อุปฺปาทิตํ โหติ, น สโงฺฆ ภิโนฺน โหติ, ปญฺญวา โหติ อชโฬ อเนฬมูโค๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺต สทฺธมฺมํ ภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺต''นฺติ๚ ตติยํ๚

๔. สุสฺสูสติสุตฺตํ

๘๘. ''ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺตปิ สทฺธมฺมํ อภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํ๚ กตเมหิ ฉหิ? ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน น สุสฺสูสติ, น โสตํ โอทหติ, น อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐาเปติ [อุปฏฺฐเปติ (สี. สฺยา. กํ. ปี.)], อนตฺถํ คณฺหาติ, อตฺถํ ริญฺจติ, อนนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต โหติ๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺตปิ สทฺธมฺมํ อภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํ๚

''ฉหิ , ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺต สทฺธมฺมํ ภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺตํ๚ กตเมหิ ฉหิ? ตถาคตปฺปเวทิเต ธมฺมวินเย เทสิยมาเน สุสฺสูสติ, โสตํ โอทหติ, อญฺญา จิตฺตํ อุปฏฺฐาเปติ, อตฺถํ คณฺหาติ, อนตฺถํ ริญฺจติ, อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต โหติ๚ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สุณโนฺต สทฺธมฺมํ ภโพฺพ นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธเมฺมสุ สมฺมตฺต''นฺติ๚ จตุตฺถํ๚

๕. อปฺปหายสุตฺตํ

๘๙. ''ฉ , ภิกฺขเว, ธเมฺม อปฺปหาย อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปทํ สจฺฉิกาตุํ๚ กตเม ฉ? สกฺกายทิฏฺฐึ, วิจิกิจฺฉํ, สีลพฺพตปรามาสํ, อปายคมนียํ ราคํ, อปายคมนียํ โทสํ, อปายคมนียํ โมหํ๚ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธเมฺม อปฺปหาย อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปทํ สจฺฉิกาตุํ๚

''ฉ, ภิกฺขเว, ธเมฺม ปหาย ภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปทํ สจฺฉิกาตุํ๚ กตเม ฉ? สกฺกายทิฏฺฐึ, วิจิกิจฺฉํ, สีลพฺพตปรามาสํ, อปายคมนียํ ราคํ, อปายคมนียํ โทสํ, อปายคมนียํ โมหํ๚ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธเมฺม ปหาย ภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปทํ สจฺฉิกาตุ''นฺติ๚ ปญฺจมํ๚

๖. ปหีนสุตฺตํ

๙๐. ''ฉยิเม , ภิกฺขเว, ธมฺมา ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา๚ กตเม ฉ? สกฺกายทิฏฺฐิ, วิจิกิจฺฉา, สีลพฺพตปรามาโส, อปายคมนีโย ราโค, อปายคมนีโย โทโส, อปายคมนีโย โมโห๚ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺมา ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา''ติ๚ ฉฏฺฐํ๚

๗. อภพฺพสุตฺตํ

๙๑. ''ฉ , ภิกฺขเว, ธเมฺม อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อุปฺปาเทตุํ ๚ กตเม ฉ? สกฺกายทิฏฺฐึ, วิจิกิจฺฉํ, สีลพฺพตปรามาสํ, อปายคมนียํ ราคํ, อปายคมนียํ โทสํ, อปายคมนียํ โมหํ๚ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธเมฺม อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อุปฺปาเทตุ''นฺติ๚ สตฺตมํ๚

๘. ปฐมอภพฺพฏฺฐานสุตฺตํ

๙๒. ''ฉยิมานิ, ภิกฺขเว, อภพฺพฏฺฐานานิ๚ กตมานิ ฉ? อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สตฺถริ อคารโว วิหริตุํ อปฺปติโสฺส, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล ธเมฺม อคารโว วิหริตุํ อปฺ

ปติโสฺส, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สเงฺฆ อคารโว วิหริตุํ อปฺปติโสฺส, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สิกฺขาย อคารโว วิหริตุํ อปฺปติโสฺส, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อนาคมนียํ วตฺถุํ ปจฺจาคนฺตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อฏฺฐมํ ภวํ นิพฺพเตฺตตุํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ฉ อภพฺพฏฺฐานานี''ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. ทุติยอภพฺพฏฺฐานสุตฺตํ

๙๓. ''ฉยิมานิ, ภิกฺขเว, อภพฺพฏฺฐานานิฯ กตมานิ ฉ? อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล กญฺจิ [กิญฺจิ (ก.) วิภ. ๘๐๙; ม. นิ. ๓.๑๒๗] สงฺขารํ นิจฺจโต อุปคนฺตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล กญฺจิ สงฺขารํ สุขโต อุปคนฺตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล กญฺจิ ธมฺมํ อตฺตโต อุปคนฺตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อานนฺตริยํ กมฺมํ [อานนฺตริยกมฺมํ (สี.), อนนฺตริยกมฺมํ (สฺยา. ปี.) อ. นิ. ๔.๑๖๒ ปสฺสิตพฺพํ] กาตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล โกตูหลมงฺคเลน สุทฺธิํ ปจฺจาคนฺตุํ , อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อิโต พหิทฺธา ทกฺขิเณยฺยํ คเวสิตุํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ฉ อภพฺพฏฺฐานานี''ติฯ นวมํฯ

๑๐. ตติยอภพฺพฏฺฐานสุตฺตํ

๙๔. ''ฉยิมานิ, ภิกฺขเว, อภพฺพฏฺฐานานิฯ กตมานิ ฉ? อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล ปิตรํ ชีวิตา โวโรเปตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อรหนฺตํ ชีวิตา โวโรเปตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล ตถาคตสฺส ทุเฏฺฐน จิเตฺตน โลหิตํ อุปฺปาเทตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สงฺฆํ ภินฺทิตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิสิตุํฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ฉ อภพฺพฏฺฐานานี''ติฯ ทสมํฯ

๑๑. จตุตฺถอภพฺพฏฺฐานสุตฺตํ

๙๕. ''ฉยิมานิ , ภิกฺขเว, อภพฺพฏฺฐานานิฯ กตมานิ ฉ? อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สยํกตํ สุขทุกฺขํ ปจฺจาคนฺตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล ปรํกตํ [ปรกตํ (สี. สฺยา.)] สุขทุกฺขํ ปจฺจาคนฺตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ สุขทุกฺขํ ปจฺจาคนฺตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อสยํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ ปจฺจาคนฺตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อปรํการํ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ ปจฺจาคนฺตุํ, อภโพฺพ ทิฏฺฐิสมฺปโนฺน ปุคฺคโล อสยํการญฺจ อปรํการญฺจ อธิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขํ ปจฺจาคนฺตุํฯ ตํ กิสฺส เหตุ? ตถา หิสฺส, ภิกฺขเว, ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส เหตุ จ สุทิโฏฺฐ เหตุสมุปฺปนฺนา จ ธมฺมาฯ อิมานิ โข, ภิกฺขเว, ฉ อภพฺพฏฺฐานานี''ติฯ เอกาทสมํฯ

สีติวโคฺค นวโมฯ [จตุโตฺถ (สฺยา. ก.)]

ตสฺสุทฺทานํ –

สีติภาวํ อาวรณํ, โวโรปิตา สุสฺสูสติ;
อปฺปหาย ปหีนาภโพฺพ, ตฏฺฐานา จตุโรปิ จาติฯ

๑๐. อานิสํสวโคฺค

๑. ปาตุภาวสุตฺตํ

๙๖. “ฉนฺนํ , ภิกฺขเว, ปาตุภาโว ทุลฺลโภ โลกสฺมึฯ กตเมสํ ฉนฺนํ? ตถาคตสฺส อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปาตุภาโว ทุลฺลโภ โลกสฺมึ, ตถาคตปฺปเวทิตสฺส ธมฺมวินยสฺส เทเสตา ปุคฺคโล ทุลฺลโภ โลกสฺมึ, อริยายตเน ปจฺจาชาติ ทุลฺลภา [ปจฺจาชาโต ทุลฺลโภ (สฺยา.)] โลกสฺมึ, อินฺทฺริยานํ อเวกลฺลตา ทุลฺลภา โลกสฺมึ, อชฬตา อเนฬมูคตา ทุลฺลภา โลกสฺมึ, กุสเล ธมฺเม ฉนฺโท [กุสลธมฺมจฺฉนฺโท (สี. สฺยา. ปี.)] ทุลฺลโภ โลกสฺมึฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ฉนฺนํ ปาตุภาโว ทุลฺลโภ โลกสฺมิ”นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. อานิสํสสุตฺตํ

๙๗. “ฉยิเม, ภิกฺขเว, อานิสํสา โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยายฯ กตเม ฉ? สทฺธมฺมนิยโต โหติ, อปริหานธมฺโม โหติ, ปริยนฺตกตสฺส ทุกฺขํ โหติ [ทุกฺขํ น โหติ (สฺยา. ปี. ก.)], อสาธารเณน ญาเณน สมนฺนาคโต โหติ, เหตุ จสฺส สุทิฏฺโฐ, เหตุสมุปฺปนฺนา จ ธมฺมาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ อานิสํสา โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยายา”ติฯ ทุติยํฯ

๓. อนิจฺจสุตฺตํ

๙๘. “‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กญฺจิ สงฺขารํ นิจฺจโต สมนุปสฺสนฺโต อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต ภวิสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘อนุโลมิกาย ขนฺติยา อสมนฺนาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘สมฺมตฺตนิยามํ อโนกฺกมมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ [อรหตฺตผลํ (ก.) ปฏิ. ม. ๓.๓๖] วา สจฺฉิกริสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

“‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ สพฺพสงฺขาเร [สพฺพสงฺขารํ (สี. ปี.)] อนิจฺจโต สมนุปสฺสนฺโต อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต ภวิสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกริสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชตี”ติฯ ตติยํฯ

๔. ทุกฺขสุตฺตํ

๙๙. “โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กญฺจิ สงฺขารํ สุขโต สมนุปสฺสนฺโต…เป.… สพฺพสงฺขาเร ทุกฺขโต สมนุปสฺสนฺโต…เป.… ฐานเมตํ วิชฺชติ”ฯ จตุตฺถํฯ

๕. อนตฺตสุตฺตํ

๑๐๐. “โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ กญฺจิ ธมฺมํ อตฺตโต สมนุปสฺสนฺโต…เป.… สพฺพธมฺเม [สพฺพธมฺมํ (สี. ปี.), กิญฺจิธมฺมํ (ก.) ปฏิ. ม. ๓.๓๖] อนตฺตโต สมนุปสฺสนฺโต…เป.… ฐานเมตํ วิชฺชติ”ฯ ปญฺจมํฯ

๖. นิพฺพานสุตฺตํ

๑๐๑. ‘‘‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นิพฺพานํ ทุกฺขโต สมนุปสฺสโนฺต อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต ภวิสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘อนุโลมิกาย ขนฺติยา อสมนฺนาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ ‘สมฺมตฺตนิยามํ อโนกฺกมมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกริสฺสตี’ติ เนตํ ฐานํ วิชฺชติฯ

‘‘‘โส วต, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ นิพฺพานํ สุขโต สมนุปสฺสโนฺต อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต ภวิสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘อนุโลมิกาย ขนฺติยา สมนฺนาคโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชติฯ ‘สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมมาโน โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ วา สจฺฉิกริสฺสตี’ติ ฐานเมตํ วิชฺชตี’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อนวตฺถิตสุตฺตํ

๑๐๒. ‘‘ฉ , ภิกฺขเว, อานิสํเส สมฺปสฺสมาเนน อลเมว ภิกฺขุนา สพฺพสงฺขาเรสุ อโนธิํ กริตฺวา อนิจฺจสญฺญํ อุปฏฺฐาเปตุํฯ กตเม ฉ? ‘สพฺพสงฺขารา จ เม อนวตฺถิตา [อนวฏฺฐิตโต (สี. สฺยา. ปี.)] ขายิสฺสนฺติ, สพฺพโลเก จ เม มโน นาภิรมิสฺสติ [น รมิสฺสติ (ก.)], สพฺพโลกา จ เม มโน วุฏฺฐหิสฺสติ, นิพฺพานโปณญฺจ เม มานสํ ภวิสฺสติ, สํโยชนา จ เม ปหานํ คจฺฉิสฺสนฺติ [คจฺฉนฺติ (สฺยา. ปี. ก.)], ปรเมน จ สามญฺเญน สมนฺนาคโต ภวิสฺสามี’ติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ อานิสํเส สมฺปสฺสมาเนน อลเมว ภิกฺขุนา สพฺพสงฺขาเรสุ อโนธิํ กริตฺวา อนิจฺจสญฺญํ อุปฏฺฐาเปตุ’’นฺติฯ สตฺตมํฯ

๘. อุกฺขิตฺตาสิกสุตฺตํ

๑๐๓. ‘‘ฉ, ภิกฺขเว, อานิสํเส สมฺปสฺสมาเนน อลเมว ภิกฺขุนา สพฺพสงฺขาเรสุ อโนธิํ กริตฺวา ทุกฺขสญฺญํ อุปฏฺฐาเปตุํฯ กตเม ฉ? ‘สพฺพสงฺขาเรสุ จ เม นิพฺพิทสญฺญา ปจฺจุปฏฺฐิตา ภวิสฺสติ, เสยฺยถาปิ อุกฺขิตฺตาสิเก วธเกฯ สพฺพโลกา จ เม มโน วุฏฺฐหิสฺสติ, นิพฺพาเน จ สนฺตทสฺสาวี ภวิสฺสามิ, อนุสยา จ เม สมุคฺฆาตํ คจฺฉิสฺสนฺติ [คจฺฉนฺติ (ปี. ก.)], กิจฺจการี จ ภวิสฺสามิ, สตฺถา จ เม ปริจิโณฺณ ภวิสฺสติ เมตฺตาวตายา’ติฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ อานิสํเส สมฺปสฺสมาเนน อลเมว ภิกฺขุนา สพฺพสงฺขาเรสุ อโนธิํ กริตฺวา ทุกฺขสญฺญํ อุปฏฺฐาเปตุ’’นฺติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. อตมฺมยสุตฺตํ

๑๐๔. ‘‘ฉ, ภิกฺขเว, อานิสํเส สมฺปสฺสมาเนน อลเมว ภิกฺขุนา สพฺพธมฺเมสุ อโนธิํ กริตฺวา อนตฺตสญฺญํ อุปฏฺฐาเปตุํฯ กตเม ฉ? สพฺพโลเก จ อตมฺมโย ภวิสฺสามิ, อหงฺการา จ เม อุปรุชฺฌิสฺสนฺติ, มมงฺการา จ เม อุปรุชฺฌิสฺสนฺติ, อสาธารเณน จ ญาเณน สมนฺนาคโต ภวิสฺสามิ, เหตุ จ เม สุทิโฏฺฐ ภวิสฺสติ, เหตุสมุปฺปนฺนา จ ธมฺมาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ อานิสํเส สมฺปสฺสมาเนน อลเมว ภิกฺขุนา สพฺพธมฺเมสุ อโนธิํ กริตฺวา อนตฺตสญฺญํ อุปฏฺฐาเปตุ’’นฺติฯ นวมํฯ

๑๐. ภวสุตฺตํ

๑๐๕. ‘‘ตโยเม , ภิกฺขเว, ภวา ปหาตพฺพา, ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขิตพฺพํฯ กตเม ตโย ภวา ปหาตพฺพา? กามภโว, รูปภโว, อรูปภโว – อิเม ตโย ภวา ปหาตพฺพาฯ กตมาสุ ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขิตพฺพํ? อธิสีลสิกฺขาย, อธิจิตฺตสิกฺขาย, อธิปญฺญาสิกฺขาย – อิมาสุ ตีสุ สิกฺขาสุ สิกฺขิตพฺพํฯ ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อิเม ตโย ภวา ปหีนา โหนฺติ, อิมาสุ จ ตีสุ สิกฺขาสุ

สิกฺขิตสิโกฺข โหติ – อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อเจฺฉจฺฉิ ตณฺหํ, วิวตฺตยิ สํโยชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสา’’ติฯ ทสมํฯ

๑๑. ตณฺหาสุตฺตํ

๑๐๖. ‘‘ติโสฺส อิมา, ภิกฺขเว, ตณฺหา ปหาตพฺพา, ตโย จ มานาฯ กตมา ติโสฺส ตณฺหา ปหาตพฺพา? กามตณฺหา, ภวตณฺหา, วิภวตณฺหา – อิมา ติโสฺส ตณฺหา ปหาตพฺพาฯ กตเม ตโย มานา ปหาตพฺพา? มาโน, โอมาโน, อติมาโน – อิเม ตโย มานา ปหาตพฺพาฯ ยโต โข, ภิกฺขเว, ภิกฺขุโน อิมา ติโสฺส ตณฺหา ปหีนา โหนฺติ, อิเม จ ตโย มานา; อยํ วุจฺจติ, ภิกฺขเว, ภิกฺขุ อเจฺฉจฺฉิ ตณฺหํ, วิวตฺตยิ สํโยชนํ, สมฺมา มานาภิสมยา อนฺตมกาสิ ทุกฺขสฺสา’’ติฯ เอกาทสมํฯ

อานิสํสวโคฺค ทสโมฯ [ปญฺจโม (สฺยา. ก.)]

ตสฺสุทฺทานํ –

ปาตุภาโว อานิสํโส, อนิจฺจทุกฺขอนตฺตโต;
นิพฺพานํ อนวตฺถิ, อุกฺขิตฺตาสิ อตมฺมโย;
ภวา ตณฺหาเยกา ทสาติฯ

ทุติยปณฺณาสกํ สมตฺตํฯ

๑๑. ติกวโคฺค

๑. ราคสุตฺตํ

๑๐๗. ‘‘ตโยเม , ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? ราโค, โทโส, โมโหฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? ราคสฺส ปหานาย อสุภา ภาเวตพฺพา, โทสสฺส ปหานาย เมตฺตา ภาเวตพฺพา, โมหสฺส ปหานาย ปญฺญา ภาเวตพฺพาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ ปฐมํฯ

๒. ทุจฺจริตสุตฺตํ

๑๐๘. ‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? กายทุจฺจริตํ, วจีทุจฺจริตํ, มโนทุจฺจริตํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? กายทุจฺจริตสฺส ปหานาย กายสุจริตํ ภาเวตพฺพํ, วจีทุจฺจริตสฺส ปหานาย วจีสุจริตํ ภาเวตพฺพํ, มโนทุจฺจริตสฺส ปหานาย มโนสุจริตํ ภาเวตพฺพํฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ ทุติยํฯ

๓. วิตกฺกสุตฺตํ

๑๐๙. ‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? กามวิตกฺโก, พฺยาปาทวิตกฺโก, วิหึสาวิตกฺโกฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? กามวิตกฺกสฺส ปหานาย เนกฺขมฺมวิตกฺโก ภาเวตโพฺพ, พฺยาปาทวิตกฺกสฺส ปหานาย อพฺยาปาทวิตกฺโก ภาเวตโพฺพ, วิหึสาวิตกฺกสฺส ปหานาย อวิหึสาวิตกฺโก ภาเวตโพฺพฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ ตติยํฯ

๔. สญฺญาสุตฺตํ

๑๑๐. ‘‘ตโยเม , ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? กามสญฺญา, พฺยาปาทสญฺญา, วิหึสาสญฺญาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? กามสญฺญาย ปหานาย เนกฺขมฺมสญฺญา ภาเวตพฺพา, พฺยาปาทสญฺญาย ปหานาย อพฺยาปาทสญฺญา ภาเวตพฺพา, วิหึสาสญฺญาย ปหานาย อวิหึสาสญฺญา ภาเวตพฺพาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ จตุตฺถํฯ

๕. ธาตุสุตฺตํ

๑๑๑. ‘‘ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? กามธาตุ, พฺยาปาทธาตุ, วิหึสาธาตุฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? กามธาตุยา ปหานาย เนกฺขมฺมธาตุ ภาเวตพฺพา, พฺยาปาทธาตุยา ปหานาย อพฺยาปาทธาตุ ภาเวตพฺพา, วิหึสาธาตุยา ปหานาย อวิหึสาธาตุ ภาเวตพฺพาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ ปญฺจมํฯ

๖. อสฺสาทสุตฺตํ

๑๑๒. “ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? อสฺสาททิฏฺฐิ, อตฺตานุทิฏฺฐิ, มิจฺฉาทิฏฺฐิฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข , ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? อสฺสาททิฏฺฐิยา ปหานาย อนิจฺจสญฺญา ภาเวตพฺพา, อตฺตานุทิฏฺฐิยา ปหานาย อนตฺตสญฺญา ภาเวตพฺพา, มิจฺฉาทิฏฺฐิยา ปหานาย สมฺมาทิฏฺฐิ ภาเวตพฺพา ฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ ฉฏฺฐํฯ

๗. อรติสุตฺตํ

๑๑๓. “ตโยเม , ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? อรติ, วิหึสา [วิเหสา (ก.)], อธมฺมจริยาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? อรติยา ปหานาย มุทิตา ภาเวตพฺพา, วิหึสาย ปหานาย อวิหึสา ภาเวตพฺพา, อธมฺมจริยาย ปหานาย ธมฺมจริยา ภาเวตพฺพาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ สตฺตมํฯ

๘. สนฺตุฏฺฐิตาสุตฺตํ

๑๑๔. “ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? อสนฺตุฏฺฐิตา, อสมฺปชญฺญํ, มหิจฺฉตาฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? อสนฺตุฏฺฐิตาย ปหานาย สนฺตุฏฺฐิตา ภาเวตพฺพา, อสมฺปชญฺญสฺส ปหานาย สมฺปชญฺญํ ภาเวตพฺพํ, มหิจฺฉตาย ปหานาย อปฺปิจฺฉตา ภาเวตพฺพาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ อฏฺฐมํฯ

๙. โทวจสฺสตาสุตฺตํ

๑๑๕. “ตโยเม, ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? โทวจสฺสตา, ปาปมิตฺตตา, เจตโส วิกฺเขโปฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? โทวจสฺสตาย ปหานาย โสวจสฺสตา ภาเวตพฺพา, ปาปมิตฺตตาย ปหานาย กลฺยาณมิตฺตตา ภาเวตพฺพา, เจตโส วิกฺเขปสฺส ปหานาย อานาปานสฺสติ ภาเวตพฺพาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ นวมํฯ

๑๐. อุทฺธจฺจสุตฺตํ

๑๑๖. “ตโยเม , ภิกฺขเว, ธมฺมาฯ กตเม ตโย? อุทฺธจฺจํ, อสํวโร, ปมาโทฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ตโย ธมฺมาฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ตโย? อุทฺธจฺจสฺส ปหานาย สมโถ ภาเวตโพฺพ, อสํวรสฺส ปหานาย สํวโร ภาเวตโพฺพ, ปมาทสฺส ปหานาย อปฺปมาโท ภาเวตโพฺพฯ อิเมสํ โข, ภิกฺขเว, ติณฺณํ ธมฺมานํ ปหานาย อิเม ตโย ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ ทสมํฯ

ติกวโคฺค เอกาทสโมฯ [ปฐโม (สฺยา.)]

ตสฺสุทฺทานํ –

ราคทุจฺจริตวิตกฺก, สญฺญา ธาตูติ วุจฺจติ;
อสฺสาทอรติตุฏฺฐิ, ทุเว จ อุทฺธเจฺจน วโคฺคติฯ

๑๒. สามญฺญวโคฺค

๑. กายานุปสฺสีสุตฺตํ

๑๑๗. ''ฉ , ภิกฺขเว, ธมฺเม อปฺปหาย อภโพฺพ กาเย กายานุปสฺสี วิหริตุํฯ กตเม ฉ? กมฺมารามตํ, ภสฺสารามตํ, นิทฺทารามตํ, สงฺคณิการามตํ, อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารตํ, โภชเน อมตฺตญฺญุตํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺเม อปฺปหาย อภโพฺพ กาเย กายานุปสฺสี วิหริตุํฯ

''ฉ , ภิกฺขเว, ธมฺเม ปหาย ภโพฺพ กาเย กายานุปสฺสี วิหริตุํฯ กตเม ฉ? กมฺมารามตํ, ภสฺสารามตํ, นิทฺทารามตํ, สงฺคณิการามตํ, อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารตํ, โภชเน อมตฺตญฺญุตํ – อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺเม ปหาย ภโพฺพ กาเย กายานุปสฺสี วิหริตุ''นฺติฯ ปฐมํฯ

๒. ธมฺมานุปสฺสีสุตฺตํ

๑๑๘. ''ฉ, ภิกฺขเว, ธมฺเม อปฺปหาย อภโพฺพ อชฺฌตฺตํ กาเย…เป.… พหิทฺธา กาเย…เป.… อชฺฌตฺตพหิทฺธา กาเย…เป.… อชฺฌตฺตํ เวทนาสุ…เป.… พหิทฺธา เวทนาสุ…เป.… อชฺฌตฺตพหิทฺธา เวทนาสุ…เป.… อชฺฌตฺตํ จิตฺเต…เป.… พหิทฺธา จิตฺเต…เป.… อชฺฌตฺตพหิทฺธา จิตฺเต…เป.… อชฺฌตฺตํ ธมฺเมสุ…เป.… พหิทฺธา ธมฺเมสุ…เป.… อชฺฌตฺตพหิทฺธา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหริตุํฯ กตเม ฉ? กมฺมารามตํ, ภสฺสารามตํ, นิทฺทารามตํ, สงฺคณิการามตํ, อินฺทฺริเยสุ อคุตฺตทฺวารตํ , โภชเน อมตฺตญฺญุตํฯ อิเม โข, ภิกฺขเว, ฉ ธมฺเม ปหาย ภโพฺพ อชฺฌตฺตพหิทฺธา ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหริตุ''นฺติฯ ทุติยํฯ

๓. ตปุสฺสสุตฺตํ

๑๑๙. ''ฉหิ , ภิกฺขเว, ธมฺเมหิ สมนฺนาคโต ตปุโสฺส [ตปโสฺส (ปี.) อ. นิ. ๑.๒๔๘] คหปติ ตถาคเต นิฎฺฐงฺคโต อมตทฺทโส อมตํ สจฺฉิกตฺวา อิริยติฯ กตเมหิ ฉหิ? พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน, อริเยน สีเลน, อริเยน ญาเณน, อริยาย วิมุตฺติยาฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ตปุโสฺส คหปติ ตถาคเต นิฎฺฐงฺคโต อมตทฺทโส อมตํ สจฺฉิกตฺวา อิริยตี''ติฯ ตติยํฯ

๔-๒๓. ภลฺลิกาทิสุตฺตานิ

๑๒๐-๑๓๙. ''ฉหิ, ภิกฺขเว, ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต ภลฺลิโก คหปติ…เป.… สุทโตฺต คหปติ อนาถปิณฺฑิโก… จิโตฺต คหปติ มจฺฉิกาสณฺฑิโก… หตฺถโก อาฬวโก… มหานาโม สโกฺก… อุโคฺค คหปติ เวสาลิโก… อุคฺคโต คหปติ… สูรมฺพโฎฺฐ [สูโร อมฺพโฎฺฐ (ก.)] … ชีวโก โกมารภโจฺจ… นกุลปิตา คหปติ… ตวกณฺณิโก คหปติ… ปูรโณ คหปติ… อิสิทโตฺต คหปติ… สนฺธาโน [สนฺตาโน (ก.)] คหปติ… วิจโย [วิชโย (สี. สฺยา. ปี.)] คหปติ… วิชยมาหิโก [วชฺชิยมหิโต (สี. สฺยา. ปี.)] คหปติ… เมณฺฑโก คหปติ … วาเสโฎฺฐ อุปาสโก… อริโฎฺฐ อุปาสโก… สารโคฺค [สาทโตฺต (สฺยา.)] อุปาสโก ตถาคเต นิฎฺฐงฺคโต อมตทฺทโส อมตํ สจฺฉิกตฺวา อิริยติฯ กตเมหิ ฉหิ? พุเทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน, ธเมฺม อเวจฺจปฺปสาเทน, สเงฺฆ อเวจฺจปฺปสาเทน, อริเยน สีเลน, อริเยน ญาเณน, อริยาย วิมุตฺติยาฯ อิเมหิ โข, ภิกฺขเว, ฉหิ ธเมฺมหิ สมนฺนาคโต สารโคฺค อุปาสโก ตถาคเต นิฎฺฐงฺคโต อมตทฺทโส อมตํ สจฺฉิกตฺวา อิริยตี''ติฯ เตวีสติมํฯ

๑๓. ราคเปยฺยาลํ

๑๔๐. ‘‘ราคสฺส , ภิกฺขเว, อภิญฺญาย ฉ ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ฉ? ทสฺสนานุตฺตริยํ , สวนานุตฺตริยํ, ลาภานุตฺตริยํ, สิกฺขานุตฺตริยํ, ปาริจริยานุตฺตริยํ, อนุสฺสตานุตฺตริยํฯ ราคสฺส, ภิกฺขเว, อภิญฺญาย อิเม ฉ ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ

๑๔๑. ‘‘ราคสฺส, ภิกฺขเว, อภิญฺญาย ฉ ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ฉ? พุทฺธานุสฺสติ, ธมฺมานุสฺสติ, สงฺฆานุสฺสติ, สีลานุสฺสติ, จาคานุสฺสติ, เทวตานุสฺสติฯ ราคสฺส, ภิกฺขเว, อภิญฺญาย อิเม ฉ ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ

๑๔๒. ‘‘ราคสฺส, ภิกฺขเว, อภิญฺญาย ฉ ธมฺมา ภาเวตพฺพาฯ กตเม ฉ? อนิจฺจสญฺญา, อนิจฺเจ ทุกฺขสญฺญา, ทุกฺเข อนตฺตสญฺญา, ปหานสญฺญา, วิราคสญฺญา, นิโรธสญฺญาฯ ราคสฺส, ภิกฺขเว, อภิญฺญาย อิเม ฉ ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ

๑๔๓-๑๖๙. ‘‘ราคสฺส, ภิกฺขเว, ปริญฺญาย…เป.… ปริกฺขยาย… ปหานาย… ขยาย… วยาย… วิราคาย… นิโรธาย… จาคาย… ปฏินิสฺสคฺคาย ฉ ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ฯ

๑๗๐-๖๔๙. ‘‘โทสสฺส…เป.… โมหสฺส… โกธสฺส… อุปนาหสฺส… มกฺขสฺส… ปฬาสสฺส… อิสฺสาย… มจฺฉริยสฺส… มายาย… สาเฐยฺยสฺส… ถมฺภสฺส… สารมฺภสฺส… มานสฺส… อติมานสฺส… มทสฺส… ปมาทสฺส อภิญฺญาย…เป.… ปริญฺญาย… ปริกฺขยาย… ปหนาย… ขยาย… วยาย… วิราคาย… นิโรธาย… จาคาย… ปฏินิสฺสคฺคาย อิเม ฉ ธมฺมา ภาเวตพฺพา’’ติฯ อิทมโวจ ภควาฯ อตฺตมนา เต ภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติฯ

ราคเปยฺยาลํ นิฏฺฐิตํฯ

ฉกฺกนิปาตปาฬิ นิฏฺฐิตาฯ